

LIBER UICESIMUS OCTAUUS.

q. 42 f. 896

I.

R QUI TESTAMENTA FACERE POSSUNT ET QUEMADMODUM SESEP
TESTAMENTA FIANT R

- 1 MODESTINUS libro secundo pandectarum. Testamentum est uoluntatis nostrae [B. 85, 1, 1] *E
iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri uelit. 6
- 2 LABEO libro primo posteriorum a Ianoleno epitomatorum. In eo qui testatur [B. 85, 1, 2] *A
eius temporia, quo testamentum facit, integritas mentis, non corporis sanitas exigenda est.
- 3 PAPINIANUS libro quarto decimo quaestionum. Testamenti factio non priuati, [B. 85, 1, 3] *P
sed publici iuris est. 10
- 4 GARUS libro secundo institutionum. Si quaeramus, an ualeat testa- [Gai. 2, 114. B. 85, 1, 4] *S*
mentum, in primis animaduertere¹ debemus, an is qui fecerit testamentum² habuerit testa-
menti factionem, deinde, si habuerit, requiremus, an secundum regulas iuris ciuilis³
testatus sit. 14
- 5 UPLIANUS libro sexto ad Sabinum. A qua aetate testa- [Pon. 2, 8 et p. 22. 29. B. 85, 1, 6] S
mentum uel masculi uel feminae facere possunt, uideamus. uerius est in masculis quidem
quartum decimum annum spectandum, in feminis uero duodecimum completum. utrum
autem excessisse debeat quis quartum decimum annum, ut testamentum facere possit, an
sufficit complesse? propone aliquem kalendis Ianuarii natum testamentum ipso natali suo
fecisse quarto decimo anno: an ualeat testamentum? dico ualere. plus arbitror, etiamsi 20
pridie kalendarum fecerit post sextam horam noctis, ualere testamentum: iam enim com-
plesse uidetur annum quartum decimum, ut Marciano uidetur.
- 6 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Qui in potestate parentis [B. 85, 1, 7] S
est, testamenti faciendi ius non habet, adeo ut, quamuis pater ei permittat, nihil magis
1 tamen iure testari possit. Surdus mutus testamentum facere non possunt: sed si quis post 25
testamentum factum ualetudine aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse cooperit, ra-
tum nihil minus permanet testamentum.
- 7 AEMILIUS MACER libro primo ad legem uiceniam hereditatium. Si mutus [B. 85, 1, 8] *E
aut surdus, ut licet sibi testamentum facere, a principe impetraverit, ualeat testamentum. 29
- 8 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Eius qui spud hostes [B. 85, 1, 9] S
1 est testamentum quod ibi fecit non ualeat, quamuis redierit. Si cui aqua et igni interdictum
sit, eius nec illud testamentum ualeat quod ante fecit nec id quod postea fecerit: bona quo-
que, quae tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur aut, si non uideantur lucrosa, credi-
2 toribus concedentur. In insulam deportati in eadem causa sunt: Sed relegati in insulam
4 et quibus terra Italica⁴ et sua prouincia interdicitur testamenti faciendi ius retinent. Hi 35
uero, qui ad ferrum aut ad bestias aut in metalum damnantur, libertatem perdunt bona-
que eorum publicantur: unde appetet amittere eos testimenti factionem.

F(WDQEIC)

¹ aduertere Gaius ² qui id fecerit Gaius ³ iuris ciuilis regulam Gaius ⁴ Italia?5 nostrae] noster F 7 a om. F 12 de'be-
minus F² 15 a] Fl, om. WDQC, ex E 23 pro-
ciale F 24 adeo] abeo FD-E² (p[isana]
abeo') 25 sordus F 29 'a'ut F² | luceret F²
31 e'st F² | testamenta F² | cui] qui F²
32 fecit) fecti F² 36 uestias F | bonaqua'e F²

- 9 ULPIANUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Si quis post accusationem [B. 35, 1, 10] S in custodia fuerit defunctus indemnatus, testamentum eius ualebit.
- 10 PAULUS libro tertio sententiarum. Qui manus amisit testamentum facere [B. 35, 1, 11] *P potest, quamuis scribere non possit.
- 11 ULPIANUS libro decimo ad Sabinum. Obsides testari non possunt, nisi eis [B. 35, 1, 12] S* permittitur.
- 12 IULIANUS libro quadragesimo secundo digestorum. Lege Cornelia testamenta [B. 35, 1, 13] S eorum, qui in hostium potestate decesserint, perinde confirmantur, ac si hi qui ea fecissent in hostium potestatem non peruenissent, et hereditas ex his eodem modo ad unumquemque f. 336 que pertinet. quare seruus heres scriptus ab eo, qui in hostium potestate decesserit, liber 10 et heres erit seu uelit seu nolit, licet minus proprie necessarius heres dicatur: nam et filius eius, qui in hostium potestate decessit, inuitus hereditati obligatur, quamuis suus heres dici non possit, qui in potestate morientis non fuit.
- 13 MARCIANUS libro quarto institutionum. Qui a latronibus capti sunt, cum liberi [B. 35, 1, 14] S manent, possunt facere testamentum. Item qui apud externos legatione funguntur, possunt 15 facere testamentum. Si quis in capitali crimine damnatus appellauerit et medio tempore pendente appellatione fecerit testamentum et ita decesserit, ualeat eius testamentum.
- 14 PAULUS libro secundo regularum. Qui in testamento domini manumissus est, [B. 35, 1, 15] S si ignorat dominum decessisse aditamque eius esse hereditatem, testamentum facere non potest, licet iam pater familias et sui iuris est: nam qui incertus de statu suo est, certam 20 legem testamento dicere non potest.
- 15 ULPIANUS libro duodecimo ad edictum. De statu suo dubitantes uel errantes [B. 35, 1, 16] *E testamentum facere non possunt, ut diuinus Pius rescripsit.
- 16 POMPONIUS libro singulari regularum. Filius familias et seruus alienus et [B. 35, 1, 17] S postumus et surdus testamenti factionem habere dicuntur: licet enim testamentum facere 25 1 non possunt, attamen ex testamento uel sibi uel aliis adquirere possunt. MARCELLUS notat: furiosus quoque testamenti factionem habet, licet testamentum facere non potest: ideo autem habet testamenti factionem, quia potest sibi adquirere legatum uel fideicommissum: nam etiam compotibus mentis personales actiones¹ etiam ignorantibus adquiruntur. 29
- 17 PAULUS libro tertio sententiarum. In aduersa corporis ualetu- [Paul. 3, 4 a, 11. B. 35, 1, 18] *P mine mente captus eo tempore testamentum facere non potest.
- 18 ULPIANUS libro primo ad Sabinum. Is cui lege bonis interdictum est testa- [B. 35, 1, 19] Sf mentum facere non potest et, si fecerit, ipso iure non ualeat: quod tamen interdictione neutius habuerit testamentum, hoc ualebit. merito ergo nec testis ad testamentum adhiberi 1 poterit, cum neque testamenti factionem habeat. Si quis ob carmen famosum damnetur, 25 senatus consulto expressum est, ut intestabilis sit: ergo nec testamentum facere poterit nec ad testamentum adhiberi.
- 19 MODESTINUS libro quinto pandectarum. Si filius familias aut pupillus aut [B. 35, 1, 20] E seruus tabulas testamenti fecerit signauerit, secundum eas bonorum possessio dari non potest, licet filius familias sui iuris aut pupillus pubes aut seruus liber factus decesserit, quia nullae 40 sunt tabulae testamenti, quas is fecit, qui testamenti faciendi facultatem non habuerit.
- 20 ULPIANUS libro primo ad Sabinum. Qui testamento heres instituitur, in eo- [B. 35, 1, 21] S dem testamento testis esse non potest. quod in legatario et in eo qui tutor scriptus est F(WDQEIC)

¹ firmant Graeci (u. i.): personales actiones] perinde res actionesque?

5 sabinus F 6 permittitur] F², permittatur
F² WDQEIC 9 potestate F | ad] an F |
unumquemque F³ 10 ostium F 11 seu
nolit] sed nolit F 12 suus] suos F⁴ 15 ex-
ternos legatione's F² 19 a'decessisse F² |
esse't F² 22 errante's F² 26 adtamen
F² | siui F² | adquirere facere' possunt F²

27 testamento'mentum F² 28 nam etiam
seq.] καὶ ἀγνοούσιν οἵτινες αἱ περιοναλίαι προσπο-
πίζονται B 30 sentiarum F 31 eo} eodem
Pauli libri optimi 34 marito F² | testis ad
om. F² | adhibere F² 35 quis ob] qui sub F²
36 expr'essum F² 40 filius familiasui F
41 fecit F 43 qui 'tu'tor F² ...

contra habetur: hi enim testes possunt adhiberi, si aliud eos nihil impedit, ut puta si in pubes, si in potestate sit testatoris. Potestatis autem uerbum non solum ad liberos qui sunt in potestate referendum est, uerum etiam ad eum quem redemit ab hostibus, quamuis 2 placeat hunc seruum non esse, sed uinculo quodam retineri, donec pretium soluat. Per contrarium quaeri potest, an pater eius, qui de castrensi peculio potest testari, adhiberi ab eo ad testamentum testis possit. et Marcellus libro decimo digestorum scribit posse: et 3 || frater ergo poterit. Quae autem in testamento diximus super prohibendis testimoniis eorum f. 897 qui in potestate sunt, in omnibus testimoniis accipias, ubi aliquid negotii geritur, per quod 4 adquiratur. Ne furiosus quidem testis adhiberi potest, cum compos mentis non sit: sed si 5 habet intermissionem, eo tempore adhiberi potest: testamentum quoque, quod ante fuorem 10 consummauit, ualebit et bonorum possessio ex eo testamento competit. Eum qui lege re- 6 petundarum damnatus est ad testamentum adhiberi posse existimo, quoniam in iudicium 7 testis esse uetatur. Mulier testimonium dicere in testamento quidem non poterit, alias 8 autem posse testem esse mulierem argumento est lex Iulia de adulteris, quae adulterii 9 damnata testem produci uel dicere testimonium uetat. Seruus quoque merito ad sollemnia 15 adhiberi non potest, cum iuris ciuilis communionem non habeat in totum, ne praetoris 10 quidem edicti. Et uesteres putauerunt eos, qui propter sollemnia testamenti adhibentur, 11 durare debere, donec suprema contesatio peragatur. Non tamen intelligentiam sermonis 12 exigimus: hoc enim diuus Marcus Didio Julianus in teste, qui Latine non nouerat, rescripsit: 13 nam si uel sensu percipiat quis, cui rei adhibitum sit, sufficere. Sed si detenti sint inuiti 14 ibi testes, putant non ualere testamentum.

21 IDEM libro secundo ad Sabinum. Heredes palam its, ut exaudiri possunt, [B. 35, 1, 22] *S* nuncupandi sint¹: licebit ergo testanti uel nuncupare heredes uel scribere: sed si nuncupat, palam debet. quid est palam? non utique in publicum, sed ut exaudiri possit: exaudiri autem non ab omnibus, sed a testibus: et si plures fuerint testes adhibiti, sufficit sollemnem 25 numerum exaudire. Si quid post factum testamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda sunt. quod uero quis obscurius in testamento uel nuncupat uel scribit, an post sollemnem explanare possit, quaeritur: ut puta Stichum legauerat, cum plures haberet, nec declarauit de quo sentiret: Titio legauit, cum multos Titios amicos haberet: errauerat in nomine uel praenomine uel cognomine, cum in corpore non errasset: poteritne postea de- 30 clarare, de quo senserit? et puto posse: nihil enim nunc dat, sed datum significat. sed et si notam² postea adiecerit legato uel sua uoce uel litteris uel summam uel nomen lega- 35 tarii quod non scriperat uel nummorum qualitatem, an recte fecerit? et puto etiam qualitatem nummorum posse postea addi: nam etsi adiecta non fuisset, utique placeret con- 40 iectionem fieri eius quod reliquit uel ex uicinis scripturis uel ex consuetudine patris familias uel regionis. In testamentis, in quibus testes rogati adesse debent, ut testamentum fiat, alterius rei causa forte rogatos ad testandum non esse idoneos placet. quod sic accipien- 45 dum est, ut, licet ad aliam rem sint rogati uel collecti, si tamen ante testimonium certio- rentur ad testamentum se adhibitos, posse eos testimonium suum recte perhibere. [B.]

3 Uno contextu actus testari oportet. est autem uno contextu nullum actum alienum *F(WDQEIC)*

¹ sunt (*W al.*)? ² notam del.

3 'ειν *F⁶* 4 hunc] hono *F⁷* | sed uinculo 'sed' quodam *F⁴* | pr'a etium *F²* 6 scribit] *F² W*, scripsit *F² DEIC* 7 super prohibendis] *edd.* eoque ducunt *B*: καθ' οιολάποτε τρόπον οὐ μαρτυρούσιν ἡμῖν οἱ ὑπεζούσιοι, ἐνθα τι προσπορί- zetai, superhibendis *F¹*, super perhibendis *F² WDQEIC*, def. *E²*, super adhibendis *D* 12 adhiberi posse existimo] sic *FW* neque ali- ter legerunt *Graci*: ἐν διαθήκῃ μαρτυρεῖ, οὐ μῆν ἐν δικαστηρίῳ *B*, a. non posse ex. *DEI* (in margine: 'hoc non Mar[tinus] addidit in suo digesto, sed Pisis non est') *Q*, a. posse

non ex. *C* 14 testes *F⁷* 17 t'estamenti *F²* | adhibenti *F¹* 19 nauerat *F¹* 20 sensu] sensi *F¹* | s'u'fficere *F²* | inuiti 'ibi *F²* 22 idem ... sabinum omittit adiungens hanc legem antec- denti *F¹* 30 uel praenomine om. *F¹* | poter- ritne] potuerit de *F¹* 34 adiecta *F¹* 39 se om. *F¹* | adhibetos *F²* 40 et ante uno contextu actus *EI* adnotantque 'hoc et addit Martinus, sed Pisis non inuenit H(omobonus) Cremo- nensis' (cf. Savigny Gesch. d. r. R. 5, 384) *E*, item 'hoc et addidit Mar(tinus), al. non est, sed § 1 | actus] *F²*, actionis *F² WDQEIC*

testamento intermiscere: quod si aliquid pertinens ad testamentum faciat, testamentum non uitiatur.

- 22 IDEM libro trigesimo nono ad edictum. Ad testium numerum simul adhiberi [B. 35, 1, 23] *S*
 1 possumus ut ego et pater et plures, qui fuimus¹ in eiusdem potestate. Condicionem
 testium tunc inspicere debemus, cum signarent, non mortis tempore: si igitur cum signa-⁵
 2 rent, tales fuerint, ut adhiberi possint, nihil nocet, si quid postea eis contigerit. Si
 ab ipso testatore anulum accepero et signauero, testamentum ualet, quasi alieno signa-¹⁰
 3 4 uerim. Si signa turbata sint ab ipso testatore, non uidetur signatum. Si quis ex testibus
 nomen suum non adscriperit, uerumtamen signauerit, pro eo est atque si adhibitus non ⁹
 esset: et si, ut multi faciunt, adscriperit se, non ¹⁰ tamen signauerit, adhuc idem [B. 35, 1, 23]
 5 dicemus. Signum autem utrum anulo tantum impressum adhibemus, an uero et si non
 anulo, uerum alio quodam impresso²? uarie enim homines signant. et magis est, ut tan-¹⁵
 6 tum anulo³ quis possit signare, dum tamen habeat χαρακτήρα. Posse et nocte signari
 7 testamentum nulla dubitatio est. Signatas tabulas accipi oportet et si linteo, quo tabulae
 inuolutae sunt, signa impressa fuerint. ¹⁵
- 23 IDEM libro quarto disputationum. Si testamentum, quod resignauerit testator, [B. 35, 1, 24] *S*
 iterum signatum fuerit septem testium signis, non erit imperfectum, sed utroque iure ualebit
 tam ciuili quam praetorio.
- 24 FLORENTINUS libro decimo institutionum. Unum testamentum pluribus ex- [B. 35, 1, 25] *S*
 emplis consignare quis potest idque interdum necessarium est, forte si nauigaturus et secum ²⁰
 ferre et relinquere iudiciorum suorum testationem uelit.
- 25 IAUOLENUS libro quinto posteriorum Labeonis. Si is, qui testamentum faceret, [B. 35, 1, 26] *Sf*
 heredibus primis nuncupatis, priusquam secundos exprimeret heredes, obmutuisset, magis
 coepisse eum testamentum facere quam fecisse Uarus digestorum libro primo Seruum re-
 spondisse scripsit: itaque primos heredes ex eo testamento non futuros. Labeo tum hoc ²⁵
 uerum esse existimat, si constaret uoluuisse plures eum, qui testamentum fecisset, heredes
 pronuntiare: ego nec Seruum puto aliud sensisse.
- 26 GAIUS libro uicesimo secundo ad edictum prouinciale. Cum lege quis in- [B. 35, 1, 27] *E*
 testabilis iubetur esse, eo pertinet, ne eius testimonium recipiatur et eo amplius, ut quidam
 putant, neue⁴ ipsi dicatur testimonium. ³⁰
- 27 CELSUS libro quinto decimo digestorum. Domitius Labeo Celso suo [B. 35, 1, 28. Ep. 2, 15] *E*
 salutem. Quaero, an testium numero habendus sit is, qui, cum rogatus est ad testamentum
 scribendum, idem quoque cum tabulas scripsisset, signauerit. Iuuentius Celsus Labeoni
 suo salutem. Non intellego quid sit, de quo me consulueris, aut ualide stulta est consultatio
 tua: plus enim quam ridiculum est dubitare, an aliquis iure testis adhibitus sit, quoniam ³⁵
 idem et tabulas testamenti scripserit.
- 28 MODESTINUS libro nono regularum. Seruus licet alienus iussu testatoris [B. 35, 1, 29] *Ef*
 testamentum scribere non prohibetur.
- 29 PAULUS libro quarto decimo responsorum. Ex ea scriptura, quae ad testa- [B. 35, 1, 30] *P*
 mentum faciendum parabatur, si nullo iure testamentum perfectum esset, nec ea, quae ⁴⁰
F(WDQEIC)

¹ sumus (edd.)? ² impressum? ³ tantum anulo] quo uelit, non tantum anulo (*similiter*
Hotomanus aliqui)? ⁴ ne uel?

1 si] *D⁴IC*, om. *FWD⁴E* 4 ut ego] *FD*,
tego W, et ego *EIC* | condicione *F* 5 de'be-
 mus *F²* | cum s.] tum s. *F²* | igitur] igitur tunc
F²WDQEIC, inc. *C* | signares *F²* 12 ali'o'
 quodam inpr'a'esso *F²* | signant et] *F²*, signa-
 uite *F²* 13 anulo] *f*, anulos *F*: [*kai perι τού*
σφραγίσαντος] ΔΑΚΤΥΛΙΨ ἔχΟΝΤΙ χαρακτήρα MÓNON
B (*Típusc.*) | χαρακτήρα *W*, charactera *E* (*in*
marg.: Gr. χαρακτήρα), characterem χαρλκίηρν *I*,
 characteres *D*, characterem (*in marg. grece*) *QC*

15 inpr'a'essa *F²* 20 qui'r' *F²* 21 ferre]
 forre *F¹* | reliquere *F* 23 obmutuisset *F*
 24 respondisse t' *F²* 27 seruti'um *F²* | sen-
 sissippi *F²* 31 domitius labeo celso] celsus
 domicius iuuentio *W* 33 iuuentius (iuben-
 tius *F*) celsus labeonii] celsus celso domicio *W*
 34 non] *F¹*, aut non *F²WDQEIC* | consu-
 lueris] *edd.*, consulteris *FE**, consulis *D⁴E⁴IC*,
 inc. *D⁴* 39 quarto] quae *F¹*

- 1 fideicommissorum uerba habent peti posse. Ex his uerbis, quae scriptura¹ pater familias addidit: τΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΥΡΙΑΝ ἐΠΙ ΠΑΣΧΙ ΕΞΟΥΣΙΑC, uideri eum uoluisse omnimodo ualere ea quae reliquit, etiamsi intestatus dececessisset.
- 30 IDEM libro tertio sententiarum. Singulos testes, qui in testamento adhibentur, [B. 35, 1, 31] P proprio chirographo adnotare conuenit, quis et cuius testamentum signauerit. 5
- 31 IDEM libro quinto sententiarum. Eius bona, qui se imperatorem [Paul. 5, 12, 9. B. 35, 1, 32] P facturum heredem esse iactauerat, a fisco occupari non possunt.

II.

R DE LIBERIS ET POSTUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS SEP
UEL EXHEREDANDIS R 10

- 1 ULPIANUS libro primo ad Sabinum. Quid sit nominatum exheredari, uideamus. [B. 35, 8, 1] S nomen et praenomen et cognomen eius dicendum est an sufficit uel unum ex his? et constat sufficere.
- 2 IDEM libro sexto regularum. Nominatum exheredatus filius et ita uidetur 'filius' [B. 35, 8, 2] S meus exheres esto', si nec nomen eius expressum sit, si modo unicus sit: nam si plures 15 sunt filii, benigna interpretatione potius a plerisque respondetur nullum || exheredatum esse. f. 398
- 3 IDEM libro primo ad Sabinum. Et si pepercerit filium dicere, ex Seia autem [B. 35, 8, 3] S natum dixit, recte exheredat: et si cum conuicio dixerit 'non nominandus' uel 'non filius meus', 'latro', 'gladiator', magis est, ut recte exheredatus sit, et si ex adultero natum dixerit.
- 1 2 Pure autem filium exheredari Iulianus putat, qua sententia utimur. Filius inter medias quo- 20 que heredum institutiones recte exheredatur et erit a toto gradu summotus, nisi forte ab unius persona eum testator exheredauerit: nam si hoc fecit, uitiosa erit exheredatio. quemadmodum si ita eum exheredauerit 'quisquis heres mihi erit, filius exheres esto': nam, ut Iulianus scribit, huiusmodi exheredatio uitiosa est, quoniam post aditam hereditatem uoluit 3 eum summotum, quod est impossibile. Ante heredis institutionem exheredatus ab omnibus 25 gradibus summotus est. Inter duos autem gradus exheredatus ab utroque remotus est 4 secundum Scaeulae sententiam, quam puto ueram. In eo, qui miscuit duos gradus, exheredationem ualere Mauricianus recte putat, ueluti: 'Primus heres esto ex semisse. si Primus heres non erit, Secundus ex semisse heres esto. Tertius ex alio semisse heres esto. filius exheres esto. si Tertius heres non erit, Quartus heres esto': nam ab utroque gradu sum- 50 motus est. Si ita testatus sit pater familias, ut a primo quidem gradu filium praeteriret, a secundo solo exheredaret, Sabinus et Cassius et Iulianus putant perempto primo gradu testamentum ab eo gradu exordium capere, unde filius exheredatus est: quae sententia 6 motus est. Si ita testatus sit pater familias, ut a primo quidem gradu filium praeteriret, a secundo solo exheredaret, Sabinus et Cassius et Iulianus putant perempto primo gradu testamentum ab eo gradu exordium capere, unde filius exheredatus est: quae sententia 55 comprobata est.
- 4 IDEM libro tertio ad Sabinum. Placet omnem masculum posse² postumum here- [B. 35, 8, 4] S dem scribere, siue iam maritus sit siue nondum uxorem duxerit: nam et maritus repudiare uxorem potest et qui non duxit uxorem, postea maritus effici. nam et cum maritus postumum heredem scribit³, non utique is solus postumus scriptus uidetur, qui ex ea quam habet uxorem⁴ ei natus est, uel is qui tunc in utero est, uerum is quoque, qui ex qua- 60 cumque uxore nascatur,

F(WDQEIC)

¹ scriptuae (Hal.)? ² ex qualibet uidea sibi natum ins. ³ simpliciter ins. ⁴ uxore?

1 quae scriptura seq.] τΑΝ ΤΑΥΤΑ ΤΑ ΡΙΜΑΤΑ ΕΝ τΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΠΡΟΣΚΕΙΝΤΑΙ B (Tipuc.) 3 decess-
s' et F² 5 'signauerit F² 6 heredem
imperatorem facturum Pauli libri 10 post ex-
heredandis add. uel prasteritis ind F² 12 pro-
nomen F² 15 expr a'essum F² 16 uenigna
F² | interpr a'etatione F² 17 pepercerit F²,
perceperit F² 18 nomenandus F² 19 gla-
diator u'magis F² 20 medium F² 21 gra-

du's' F² | summotos F² 23 heres mihi erit]
ει τις εσται μοι κληρονόμος, ο γιός μου ἀπό-
κληρος εστω B (Tipuc.), mihi erit (om. heres) F²|
filii F² 26 inter duos autem| F², sed et
inter duos F² 30 exheres esto si] exheres
heres si F² | heres non erit quartus bis F²
31 pater famili'a's F² 33 gradum F² 35 he-
redem' F² 37 maritum postumum heredes F²
38 scribit] F², scribat F²

- 5 LAUOLENUS libro primo ex Cassio. ideoque qui postumum heredem instituit si [B. 35, 8, 5] *E post testamentum factum mutauit matrimonium, is institutus uidetur, qui ex posteriore matrimonio natus est.
- 6 UPLANUS libro tertio ad Sabinum. Sed est quae situm, an is, qui generare facile [B. 35, 8, 6] S non possit, postumum heredem facere possit, et scribit Cassius et lauolenus posse: nam 5 et uxorem ducere et adoptare potest: spadonem quoque posse postumum heredem scribere 1 et Labeo et Cassius scribunt: quoniam nec actas nec sterilitas ei rei impedimento est. Sed si castratus sit, Iulianus Proculi opinionem secutus non putat postumum heredem posse 2 instituere, quo iure utimur. Hermaphroditus plane, si in eo uirilia praeualebunt, postumum heredem instituere poterit. 10
- 7 PAULUS libro primo ad Sabinum. Si filius qui in potestate est praeteritus sit [B. 35, 8, 7] S et uiuo patre decebat, testamentum non ualet nec superius rumpetur, et eo iure utimur.
- 8 POMPONIUS libro primo ad Sabinum. Si¹ Primo herede instituto filium exhære- [B. 35, 8, 8] S dauero, a Secundo autem substituto non exheredauero et, dum pendet, an prior aditurus sit, filius decesserit, ² secundum sententiam qua utimur non erit Secundus heres, quasi ab 15 initio inutiliter institutus, cum ab eo filius exheredatus non sit. quod si in postumo filio idem acciderit, ut natus uiuo patre³ a quo exheredatus sit moriatur, eadem dicenda erunt de substituto, quoniam cum est natus filius, loco eius est, qui superstes est.
- 9 PAULUS libro primo ad Sabinum. Si quis postumos, quos per aetatem aut [B. 35, 8, 9] S ualetudinem || habere forte non potest, heredes instituit, superius testamentum rumpitur, f. 39⁴ quod natura magis in homine generandi et consuetudo spectanda est quam temporale uitium 21: 1 aut ualetudo, propter quam abducatur homo a generandi facultate. Sed si ex ea, quae alii nupta sit, postumum quis heredem instituerit, ipso iure non ualet, quod turpis sit in- 22 stitutio. Si filium exheredauero nepotemque ex eo praeteriero et alium heredem instituero et superuixerit filius post mortem meam, licet ante aditam hereditatem decesserit, non 25 tamen nepotem ruptum testamentum Iulianus et Pomponius et Marcellus aiunt. diuersumque est, si in hostium potestate filius sit et decesserit in eodem statu: rumpit enim his casibus nepos testamentum, quod moriente auo fili ius pependerit, non abscisum ut superiore casu fuerit. sed et⁴ si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres, quoniam haec uerba 'si intestato moritur' ad id tempus referuntur, quo testamentum de- 30 stituitur, non quo moritur. Sed si ex ea, quam nefas sit ducere, postumum heredem in- 31 stituro, non putat rumpi testamentum Pomponius. Sed si per adoptionem sororem factam habeam, potero postumum ex ea heredem instituere, quia adoptione soluta possum eam 34 ducere uxorem.
- 10 POMPONIUS libro primo ad Sabinum. Commodissime is qui nondum natus [B. 35, 8, 10] S est ita heres instituitur: 'sive uiuo me sive mortuo natus fuerit, heres esto', aut etiam pure neutrius temporis habits mentione. si alteruter casus omissus fuerit, eo casu qui omissus sit natura rumpit testamentum, quia hic filius nec sub condicione quidem scriptus heres intellegitur, qui in hunc casum nascitur, qui non est testamento adprehensus. 39
- 11 PAULUS libro secundo ad Sabinum. In suis heredibus eidemtius apparent continuationem S dominii eo rem perducere, ut nulla uideatur hereditas fuisse, quasi olim hi domini essent, qui etiam uiuo patre quodammodo domini existimantur. unde etiam filius familias appellatur sicut pater familias, sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit. itaque post mortem patris non hereditatem percipere uidetur, sed magis 44 F(WDQEIC)

¹ a ins. (edd.) ² deinde Primus quoque antequam adiret decesserit ins. ³ moriatur, deinde ante aditionem is ins. ⁴ et del. (Krueger)

5 iauolenos F² 6 adoptare F² 9 præba-
lebunt F² 10 pot'u'erit F² 11 sabinus F²
18 si om. F² 15 sit] si F² 16 quod] F²,
sed et F²: τὰ αὖτα καὶ ἐπὶ κυρφορούμενον·
TIKTÔMENOC Γάρ οἴκε τῷ ἐν φύσει B (Tipuc.)

17 accederit F² 18 es't' qui F² | superstus F²
21 'h'omine F² 24 nepotemque] nonpotem-
quae F² 25 filium F² 30 quo'd F² 31 quo'd'
F² 39 in 'h'unc F² 40 suis] suos F² 41 eo
rem] F², eorum F² 44 uide'n'tur F²

liberam bonorum administrationem consequuntur. hac ex causa licet non sint heredes instituti, domini sunt: nec obstat, quod licet eos exheredare, quod et occidere licebat.

- 12 UPIANUS libro nono ad Sabinum. Quod dicitur filium natum rumpere testamentum; natum accipe et si execto uentre editus sit: nam et hic rumpit testamentum, scilicet si nascatur in potestate. Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, an adhuc testamentum rumpat? et tamen rumpit.
- 13 IULIANUS libro uicesimo nono digestorum. Si ita scriptum sit: 'si filius mihi natus fuerit, ex besse heres esto: ex reliqua parte uxor mea heres esto. si uero filia mihi nata fuerit, ex triente heres esto: ex reliqua parte uxor heres esto', et filius et filia nati essent, dicendum est assem distribuendum esse in septem partes, ut ex his filius quattuor, uxoris duas, filia unam partem habeat: ita enim secundum uoluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit quam uxor, item uxor altero tanto amplius quam filia: licet enim suptili iuris regulas conueniebat ruptum fieri testamentum, attamen cum ex utroque nato testator uoluerit uxorem aliquid habere, ideo ad huiusmodi sententiam humanitate suggerente decursum est, quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit. Regula est iuris f. 899 ciuilis, qua constitutum est hereditatem adimi non posse: propter quam liber et heres esse iussus, quamvis dominus ademerit eodem testamento libertatem, nihilo minus et libertatem et hereditatem habebit. Testamentum, quod hoc modo scribitur: 'Titius post mortem filii mei heres esto: filius exheres esto' nullius momenti est, quia filius post mortem suam exheredatus est: quare et contra tabulas paternorum libertorum huiusmodi filius bonorum possessionem accipere poterit.
- 14 AFRICANUS libro quarto quaeſitionum. Si postumus a primo gradu exhereditatus, a secundo praeteritus sit, quamvis eo tempore nascatur, quo ad heredes primo gradu scriptos pertineat hereditas, secundum tamen gradum ultiori placet ad hoc, ut praetermittentibus institutis ipse heres existat. immo et si defuncto eo heredes instituti omiserint hereditatem, non posse substitutos adire. itaque et si a primo gradu exheredatus, a secundo praeteritus, a tertio exheredatus sit et uiuentibus primis et deliberantibus decedat, quaerit omittentibus primis additionem utrum ad eos, qui tertio gradu scripti sint, an potius ad legitimos heredes pertineat hereditas. quo et ipso casu rectius existimari putauit ad legitimos eam pertinere: nam et cum duobus heredibus institutis et in singulorum locum facta substitutione a primis exheredatus postumus, a secundis praeteritus fuerit, si alter ex institutis omiserit, quamvis postumus excludatur, non tamen magis substitutum admitti.
- 1 Quod uulgo dicitur eum gradum, a quo filius praeteritus sit, non ualere, non usquequa uerum esse ait: nam si primo gradu heres institutus sit filius, non debere eum a substitutis exheredari: ideoque si filio et Titio heredibus institutis Maeuius substitutus sit, omittente Titio hereditatem Maeuium eam adire posse, quamvis filius secundo gradu exheredatus non sit. Si quis ita scripserit: ille, quem scio ex me natum non esse, exheres esto', hanc exheredationem ita nullius momenti ait, si probetur ex eo natus: non enim uideri quasi filium exheredatum esse. 'cum elogium pater, cum filium exheredaret, proposisset et adieciasset propter eam causam exheredare, probaturque patrem circa causam exheredationis errasse.
- 15 UPIANUS libro primo ad Sabinum. Idem est et si ita dixerit: 'ille illius filius exheres esto', patrem ei adulterum per errorem adsignans.'

F(WDQEIC)

¹ idem esse ins.

2 quod] F², quos F² | occidere plicebat F²
6 et tamen] et hoc tamen F² 8 ueste F² |
ex reliqua tur' parte F² 12 tanto] tantum F² | quam] sic, non quum F² 13 cum] quam F²
17 dominus om. F² | test. libertatem] test. hereditatem substituunt B (Tipuc.): ἐάν τις ... ἀφέληται τὴν κληρονομίαν ἐν τῇ αγτῇ διαθήκῃ, similiter ac u. 16 libertatem adimi non posse posuit Cuiacius pro hereditatem adimi non

posse (κληρονομία ἀφαιρεθῆναι οὐ δύναται): ueram sententiam (Muehlenbruch comm. 36, 410) presumdat utraque mutatio 22 quaeſitionum F² 23 quo ad] quod F: ἐν τῷ ἀνήκειν τοῖς ἔνστάτοις τὴν κληρονομίαν B (Tipuc.) 25 instituti omis. F² 34 esse ait] essent F² 35 exheredari F² 38 esto] W cum B (Tipuc.): ὁ δεῖνα, ὃν οἶδα μη εἶναι μογ γίον, ἀπόκληρος ἐστω, est F 40 exheredare τὸ F²

- 16 AFRICANUS libro quarto quaestionum. Si filius heres institutus sit omisso [B. 35, 8, 15] *S* postumo filioque substitutus nepos ex eo sit, si interim moriatur filius, postumo non nato nepotem tam patri quam suo suum heredem futurum. quod si nemo filio substitutus sit et solus ipse institutus sit, tunc quia eo tempore, quo is moriatur, certum esse incipit neminem ex eo testamento heredem fore, ipse filius intestato patri heres existet: sicut ⁵ euenire solet, cum sub ea condicione, quae in ipsius potestate erit, filius heres institutus, prius quam ei pareret, moriatur.
- 17 FLORENTINUS libro decimo institutionum. Filii etiam hoc modo exheredantur 'filius ex- *Sf* heres sit': 'filius exheres erit'.
- 18 ULPIANUS libro quinquagesimo septimo ad edictum. Multi non notae causa [B. 35, 8, 16] *E* exheredant filios nec ut eis obsint, sed ut eis consulant, ut puta impuberibus, eisque fidei-commissam hereditatem dant.
- 19 PAULUS libro primo ad Uitellium. Cum quidam filiam ex asse heredem scrip- [B. 35, 8, 17] *E* sisset filioque, quem in potestate habebat, decem legasset, adiecit ¹ 'et in cetera parte 'exheres mihi erit', et quaereretur, an recte exheredatus uideretur, Scaeuela respondit non ¹⁵ uideri, || et in disputando adiebat ideo non ualere, quoniam nec fundi exheres esse iussus ²⁰ recte exheredaretur, aliamque causam esse institutionis, quae benigne acciperetur: exheredationes autem non essent adiuuandae.
- 20 MODESTINUS libro secundo pandectarum. Sub condicione filius heres in- [B. 35, 8, 18] *E* stitus si pendente condicione adrogandum se dedit, necessarius heres non erit. ²⁰
- 21 POMPONIUS libro secundo ad Quintum Mucium. Si filium nominatim exheredauero et *E* eum postea heredem instituero, heres erit.
- 22 TERENTIUS CLEMENS libro septimo decimo ad legem Iuliam et Papiam. Cum [B. 35, 8, 19] *Ef* postumus sub condicione instituitur, si prius quam nascatur condicio extiterit, non rum-
pit testamentum postumi adgnatione. ²⁵
- 23 PAPINIANUS libro duodecimo quaestionum. Filio, quem pater [Ulp. 87, 4, 8, 7. B. 35, 8, 20] *P* post emancipationem a se factam iterum adrogauit, exheredationem antea scriptam nocere dixi: nam in omni fere iure sic obseruari conuenit, ut ueri patris adoptivus filius [Ulp.] numquam intellegatur, ne imagine naturae ueritas adumbretur², uidelicet quod non trans-latus, sed redditus uideretur: nec multum puto referre, quod ad propositum attinet, quod ³⁰ loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit. Si Titius heres institutus loco nepotis adoptetur, defuncto postea filio qui pater uidebatur, nepotis successione non rumpitur testamentum ab eo, qui heres inuenitur.
- 24 PAULUS libro nono quaestionum. Postuma sub condicione heres instituta si [B. 35, 8, 21] *P* pendente condicione uiuo patre³ nascatur, rumpit testamentum. ³⁵
- 25 IDEM libro duodecimo responsorum. Titius testamento heredem instituit et [B. 35, 8, 22] *P* filium habens sic exheredationem posuit: 'ceteri omnes filii filiaeque meae exheredes sunt'. Paulus respondit filium recte exheredatum uideri. postea consultus, an uideatur exheredatus, quem pater putauit decessisse, respondit filios et filias nominatim exheredatos proponi: de errore autem patris, qui intercessisse proponitur, apud iudicem agi oportere. ⁴⁰
- 1 Lucius Titius cum supra sua ordinaret in ciuitate et haberet neptem ex filia praegnatum rure agentem, scripsit id quod in utero haberet ex parte heredem: quaero, cum ipsa die, qua Titius ordinaret testamentum in ciuitate hora diei sexta, eodem die⁴ albescente caelo rure sit enixa Maeuia masculum, an institutio heredis ualeat, cum, quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit uerba quidem testamenti ad eum ⁴⁵ *F(WDQEIC)*

¹ adieco? ² obumbretur (edd.)? ³ uiuo patre *det.* ⁴ eodem die *det.*

² postumo non nato] καὶ ὁ κυοφορούμενος μὴ τεχθῆ *B* (*Tipuc.*) ⁵ existat *F* ¹¹ filius *F* ¹³ scripsisset *om.* *F* ¹⁵ recte] parte *F* ¹⁶ uideri] uidentur *F* ¹⁷ quāe *F* | exhe-redationis *F* ²¹ exheredaterno *F* ²⁴ ex-
's'titerit *F* ³⁰ attinet *F* ³² poste'a *F* |

uideatur *F* ³⁵ uiuo patre] uiue pater *F*: *zῶντος τούτου πατρός B* (*Tipuc.*) ³⁸ respondit *F* ⁴⁰ qui] que *F* | agi] apud *F* ⁴¹ suprema *F* | praegnatum *F* ⁴³ aluescente *F* ⁴⁴ in-stitutiō *F*

pronepotem directa uideri, qui post testamentum factum nascetur: sed si, ut proponitur, eadem die qua testamentum factum est neptis testatoris antequam testamentum scriberetur enixa esset, licet ignorantे testatore, tamen institutionem iure factam uideri recte responderi.

- 26 PAULUS libro tertio sententiarum. Filius familias si militet, ut paganus nominatim a patre aut heres scribi aut exheredari debet, iam sublato edicto diui Augusti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet. [B. 85, 8, 28] ⁴ P
- 27 IDEM libro tertio ad Neratium. Postumum ex qualibet uidua natum sibi filium heredem instituere potest. [B. 85, 8, 24] ⁹ P
- 28 TRYPHONINUS libro uicensimo disputationum. Filius a patre, cuius in potestate est, sub condicione, quae non est in ipsius potestate, heres institutus et in defectum conditionis exheredatus decessit pendente tunc condicione tam institutionis quam exheredationis. dixi heredem eum ab intestato mortuum esse, quia dum uinit, neque ex testamento heres neque exheredatus fuit. herede autem scripto ex parte filio || coheres post f. 400 1 mortem filii instituere potest. Filius familias miles de castrensi peculio fecit testamentum 15 habens filium in eiusdem potestate. cum militare desisset, patre eodemque auo defuncto quae situm est, an rumpetur eius testamentum. non quidem adoptauit nec hodie ei natus est filius nec priore subducto de potestate suo herede ulterior successit in proximum locum: sed tamen in potestate sua habere coepit, quem non habebat simulque pater familias factus est et filius sub eius recedit potestate: rumpetur ergo testamentum. sed si heres sit in- 20 stitutus uel exheredatus iste eius filius, non rumpitur, quia nullo circa eum nouo facto, 2 sed ordine quodam naturali nactus est potestatem. Si quis ex certa uxore natum scribit 3 heredem, in periculum rumpendi testamentum deducit ex alia susceptis liberis. Si quis eo tempore, quo nondum eius uxor esse posset, testator¹ natum ex ea scripsit heredem, an postea contracto lictio matrimonio natus heres ex testamento esse possit, quaeritur: ueluti 25 si scribas hodie heredem, qui tibi ex Titia natus erit, quando Titia ancilla² uel minor annis uiginti quinque ea, cuius pater tuus tutelam administravit aut tutor tu ipse fuisti, postea Titia uxor iusta tibi fuerit uel libertatem adepta aut³ tempore annorum uiginti quinque et utilis anni et rationum allegatione, an natus heres esse possit? nemo certo dubitat ex Titia, quae tunc propter tenorem⁴ aetatis uxor duci non potuit, quando testamentum fiebat, 30 natum postea ea uxore ducta heredem esse posse. et generaliter nato post testamentum heredi scripto aditus est ad hereditatem, in qualicumque statu testamenti faciendi tempore 4 fuit quae postea testatori ciuiliter nupta est. Quid autem, si filium post testamentum natum ex besse, filiam autem post testamentum natam ex triente scripsit heredem nec ullum coheredem dedit nec substituit inuicem alium⁵? unus natus solus ex testamento fit heres. 35
- 29 SCAEUOLA libro sexto quaestionum. Gallus sic posse institui postumos nepotes [B. 85, 8, 26] ^{Pf.} induxit: 'Si filius meus uiuo me morietur, tunc si quis mihi ex eo nepos siue quae neptis post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes sunto'. Quidam recte admittendum credunt, etiamsi non exprimat de morte 2 filii, sed simpliciter instituat, ut eo casu ualeat, qui ex uerbis concipi possit. Idem cre- 40 dendum est Gallum existimasse et de pronepote, ut dicat testator: 'Si me uiuo nepos de- F(WDQEIC)

¹ si qui eo ... testatur? ² sit ins. ³ peracto ins. ⁴ juris uel rationem ins. ⁵ aliumue?

2 die om. F^a | qua] quo F^b 3 institutionem] F^c, institutio[n]am F^d 4 respondiri F^e 5 filium fam. F^f 6 exheredari F^g 8 uidue F^h 11 qu'a'e Fⁱ | condiciones F^j 12 condicio[n]em' F^k 14 herede autem scripto seq.] καὶ περὶ τοῦ γιον γράψαντος εἰς μέρος κληρονόμον καὶ μετὰ θάνατον τοῦ γιού ἔτερον σύγκληρονόμον, δοκεῖ καλώς ποιεῖν B (Tipuc.) 15 insti'tuti (uoluit instituti) F^l 16 eodemque'm' F^m 18 ulterior'e' Fⁿ 19 habeat F| pater familius F^o 24 natus F 28 iusti F^p | uel libertatem adepta (adempta F^q) ... 29 allegatione] τύχον γάρ δούλη μη καὶ ἡλεγ- 30 φερθεῖν ἢ ἐπιτροπευομένην καὶ ἔλαβε τοὺς λο- 31 γίσμούς καὶ παρῆλθεν ὁ τῆς ἀποκαταστάσεως 32 ἀγάπης χρόνος B (Tipuc.) 29 here'de's F^r 33 que F | testa- 34 tor F 36 gal'ius F^s | postumos] posteamos F^t 38 proximis quibus om. F^u 40 concipit F^v | possint F 41 pronepote'm' F^w | me om. F^x

3 'cedat, tunc qui ex eo pronepos' et cetera. Sed et si uiuo filio iam mortuo pronepote¹, cuius uxor praegnas esset, testamentum faceret, potest dicere: 'Si me uiuo filius decedat, 4 tunc qui pronepos'. Num si et filius et nepos uiuat, concipere² 'utrisque mortuis uiuo se, 'tunc qui pronepos nasceretur'? quod similiter admittendum est, ita sane, si prius nepos, 5 deinde filius decederet, ne successione testamentum rumperetur. Et quid si tantum in⁶ mortis filii casum conciperet? quid enim si aquae et ignis interdictionem pateretur? quid si nepos, ex quo pronepos institueretur, ut ostendimus, emancipatus esset? hi enim casus et omnes, ex quibus snus heres post mortem scilicet aui nasceretur, non pertinent ad legem Uelleam: sed ex sententia legis Uelleae et haec omnia admittenda sunt, ut ad similitudinem 6 mortis ceteri casus admittendi sint³. Quid si qui filium apud hostes habebat testaretur?¹⁰ quare non induxere, ut, si antea quam filius⁴ ab hostibus rediret quamvis post mortem patris decederet, tunc deinde nepos uel etiam adhuc illis uiuus⁵ post mortem scilicet aui nasceretur, non rumperet? nam hic casus ad legem Uelleam non pertinet. melius ergo est, ut in eiusmodi utilitate praesertim post legem Uelleam, quae et multos casus rumpendi abstulit, interpretatio admittatur, ut instituens nepotem, qui sibi post mortem suus¹⁵ nasceretur, recte instituisse uideatur, quibuscumque casibus nepos post mortem natus suus esset rumperetque praeteritus: atque etiam si generaliter, 'quidquid sibi liberorum natum erit post mortem' aut 'quicumque natus fuerit' sit institutus, ⁶ si suus nasceretur.
 7 Si eius, qui filium habeat et nepotem ex eo instituat, nurus praegnas ab hostibus capta sit ibique uiuo pariat, mox ille post mortem patris atque aui redeat⁷, utrum hic casus ad²⁰ legem Uelleam respiciat an ad ius antiquum aptandus sit, possitque uel ex iure antiquo uel ex Uellea institutus non rumpere? quod⁸ quaerendum est, si iam mortuo filio pronepotem instituat redeatque mortuo. sed cum testamentum ab eo non rumpitur, nihil refert,
 8 utrum ex iure antiquo an ex lege Uellea excludatur⁹. Forsitan addubitet quis, an istis casibus si nepos post testamentum nascatur uiuo patre suo, deinde ex eo concipiatur, isque²⁵
F(WDQEIC)

¹ nepote (W)? ² conciperet? ³ hi enim casus ... admittendi sint non sunt Scaeulae (cf. uerb. u. 13 nam hic casus seq.) ⁴ antea filius quam? ⁵ uel etiam adhuc illis uiuus Scaeulae non esse uidit Goueanus: adiecta sunt ab eo, qui intellegaret nepotem filii ab hostibus capti item admittendum esse, si natus esset non post mortem patrii auique, quod posuerat Scaeula, sed utroque superstite⁶ recte ita uideatur institutus ins.⁷ firmant B: ibique uiuo aui pariat post mortem patris, mox ille post aui redeat (hic enim suus fit aut eo tempore quo nascitur aui uiuo, ut possit institui ex Uellea, aut eo tempore quo reddit aui mortuo, ut possit institui ex iure antiquo)? ⁸ item ins.⁹ excludatur del.

6 interdictione pateretur F¹, interdictione pateretur F¹ 10 hostes F² 11 ante a'quam F² 12 decederet] F¹, decederat F² 13 non om. F¹ | melius] W, mulius F¹, et mulius F² 15 interpretatio F² | admittetur F¹ | instituens] instituet F² | qui] que F² 18 si suus] sit suos F¹ 19 nurus] rugnus F¹ 20 pareat F¹ | mox ille ... redeat] καν παρὰ πολεμίοις τεχθείς τις ἐπανέλθη μετὰ τελευτῆν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου B (Tirpus.) 21 an ad ius om. F¹ 22 uelleat' F² | quod quaerendum est ... mortuo] sic intellege: si eius [A], qui iam mortuo filio [B] nepotem ex eo [C] habeat et pronepotem ex nepote eo [D] instituat, pronurus ab hostibus capta sit ibique uiuo proauro [A] pariat post mortem patris [C], mos ille [D] redeat proauro mortuo 24 forsitan addubitet quis seq.] testator [A] filium [B] heredem instituit, addens: 'si filius meu uiuo me morietur, tunc post mortem meam qui mihi natus fuerit suus, heres mihi esto'. facto testamento uiuo filio [B] nascitur nepos [C]: deinde ex eo nepote concipitur pronepos [D], moriuntur deinceps primum auius eius [B] uiuo patre [C],

deinde pater [C], deinde proauius [A]: postea nascitur pronepos [D]. iam uerum est secundum uerba testamenti proauium heredem non instituisse nepotem [C], quamquam hic post mortem patris ipsius [B] quamdiu superuixit eo loco erat, ut praeteriri non deberet: sed tamen recte testatus est proauius et quo tempore moritur, pronepos cum suus sit et post mortem natus, heres fit ex testamento. — Possit etiam p. 825 u. 1 scribere, quod maluit Kruegerus, uiuo aui defuncto patre, deinde aui, deinde proauro et dubitationem Scaeulae eo referre, quod, ubi primum nepos moritur, deinde filius, condicio institutionis in nepote numquam extiterit: sed illam lectionem praetulerim, quoniam secundum Scaeulam nepos non instituus est sub condicione quae deficit, sed 'non recte', deinde decisionis uerba potius ducunt ad formulam testamenti supra propositam. — Melius praeterea abessent uerba u. 25 uiuo patre suo aut scriberetur pro iis uiuo suo suo uel certe uiuus patre et aui: nam nihil interest, nepos utrum uiuo patre nascatur mortuus eo, dum nascatur uiuo aui.

uiuo patre deinde auo¹ nascatur, an non potuerit heres institui, quis pater ipsius non recte institutus esset. quod minime est expauescendum: hic enim unus heres nascitur et post 9 mortem nascitur. Ergo et si² pronepos admittetur, qui natus erit ex nepote postea uiuo 10 filio, atque si ex eo natus esset, adoptatur³. In omnibus his speciebus illud seruandum est, ut filius dumtaxat, qui est in potestate, ex aliqua parte sit heres institutus: nam frusta & exheredabitur post mortem suam: quod non esse necessario in eo filio, qui apud hostes est, si ibi decedat et in nepote certe et pronepote, quorum si liberi heredes instituantur, 11 institutionem numquam exigemus, quia possunt praeteriri. Nunc de lege Uellea uideamus. 12 uoluit uiuis nobis natos similiter non rumpere testamentum. Et uidetur primum caput eos spectare, qui, cum nascerentur, sui heredes futuri essent. et rogo, si filium habeas et ne- 13 potem nondum natum tantum ex eo heredem instituas, filius decedat, mox uiuo te nepos nascatur? ex uerbis dicendum est non rumpi testamentum, ut non solum illud primo capite notauerit, si nepos, qui eo tempore instituatur, quo filius non sit, uerum et si uiuo patre nascatur: quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur? nam etsi ita uerba sunt: 'qui testamentum faciet, is 14 omnis uirilis sexus, qui ei suus heres futurus erit' et cetera⁴. Etiam si nouente parente uiuo nascantur⁵, sequenti parte succedentes in locum liberorum non uult rumpere testamentum: et ita interpretandum est, ut, si et filium et nepotem et pronepotem habeas, mortuis utrisque pronepos institutus succedens in sui heredis locum non rumpat. et bene uerba se habent 'si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit' ad omnes casus pertinentia, 20 quos supplendos in Galli Aquili sententia diximus: nec solum, si nepos uiuo patre decedat, nec succedens pronepos auo mortuo rumpat, sed et si superuixit patri ac decedat, dummodo heres institutus sit aut exheredatus. Uidendum, num hac posteriore parte 'si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit, liberi eius' et cetera 'in locum suorum sui heredes succedunt'⁶, possit interpretatione induci, ut, si filium apud hostes habens nepotem ex eo heredem instituas, non tantum si uiuo te filius decedat, sed etiam post mortem, antequam ab hostibus reuersus fuerit, succedendo non rumpet: nihil enim addidit, quo significaret tempus: 'nisi quod, licet audenter, possis dicere uiuo patre hunc suum heredem esse desisse, licet | post mortem decedat, quia nec reddit nec potest redire. Ille casus in f. 401 F(WDQEIC)

¹ uiuo patre deinde auo] uiuo patre defuncto auo, deinde patre, deinde proauo? ² is (*Muehlenbruch Comm.* 36, 269)? ³ firmant Graeci: adoptato (*Francke*)? ⁴ § 12 tota presumpta ita fere scripta fuit: Et uidetur primum caput eos spectare, qui, cum nascerentur, sui heredes futuri essent. et rogo: [nonne, siue post mortem filii nepotem ex eo nondum natum heredem instituas siue] filium habeas et nepotem nondum natum [etiam]tum ex eo heredem instituas, filius decedat, mox uiuo te nepos nascatur, ex uerbis dicendum est non rumpi testamentum? ut non solum illud primo capite notauerit, si [nepos] eo tempore instituatur, quo filius non sit, uerum et si uiuo [patre] (sic fere *Cuiacius*). quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur: [tam]etsi ita uerba sunt 'qui testamentum faciet, is omnis uirilis sexus, qui ei suus heres futurus erit' et cetera ⁵ etiamsi uiuente te parente uiuo nascantur? sed uidentur haec ipsa postea adiecta esse ⁶ succedundo (*Hal*)? ⁷ tale quid desideratur: sed uix putauerim, cum cogitauerit omnino de eo, qui suus heres esse desiit uiuo testatore

1 quia] quea *F*² | pat'e't *F*² 3 ergo et seq.] καὶ περὶ προεγγόνου τοῦ μέτα θάνατον τοῦ ἔργονού εἰς τάξιν τοῦ ἔργονού ώς ἐκ τοῦ γιοῦ εἰς θέσιν ληφθέντος *B* (*Tipuc*): peruerse sane, sed ut appareat Graecos legiess qui adoptatur, non ex nepote adoptato 4 speciebes *F*² 5 ut] *F*², ut et *F*² 6 quo id non esse necessario in eo *F*², quod id non est necesse in eo *F*² 8 nunc] nune *F*² 10 spectare't *F*² | noscerentur *F*² 13 uerum et si uiuo patre nascatur] *Tipuctus cum pro* §§. 11. 12 *haec tantum habeat*: καὶ ζώντων ἡμῶν τεχθώ-
cin δι' ἐνταθέντες ἔργονοι, οὐ πρηγνύονται, εἰ καὶ ζώντος τοῦ πατρὸς ἐγράφησαν, Graeci uiden-

tur uerba haec *Cuiaciana ratione aut legiess aut emendasse* 15 uerba *F*² 16 si nouente parente uiuo *F*² 17 nascantur] *F*², nascatur *F*² | uult lex *F*² 18 interpr'a etandum *F*² 19 ut'r'i's que pro'ne'pos *F*² | uene *F*² 21 nec solum seq.] *haec puto defendi posse interpretatione tali*: nec solum locum habent uerba illa, si nepos uiuo patre decedat, deinde pater, et pronepos, nisi succederet, auo mortuo testamentum rupturus esset, sed et si nepos superuixit patri ac decedat: dummodo pronepos heres institutus sit aut exheredatus 28 institutos *F*² | hac] ac *F* 25 interpr'a-
tione *F*² 28 decere *F*²

difficili est, si filium habeas et nepotem nondum natum institutas isque nascatur viuo patre suo ac mox pater decebat: non enim suus heres est tempore quo nascatur nec posteriori alii¹ succedendo prohiberi uidetur rumpere quam qui iam natus erit. denique et superiore capite ut liceat institui nondum natos, qui cum nascentur sui erunt, permitti², posteriore capite non permittit institui, sed uetus rumpi neve ob eam rem minus ratum esset, quod 5 succedit. porro procedere debet, ut utiliter sit institutus: quod nullo iure potuit qui nondum natus erat. Iuliano tamen uideretur duobus quasi capitibus legis commixtis in hoc 16 quoque inducere legem, ne rumpantur testamenta. Quaeremus tamen, cum recepta est Iuliani sententia, an, si nascatur nepos viuo patre suo, deinde emancipetur, sponte adire possit hereditatem. quod magis probandum est: nam³ emancipatione suus heres fieri non 18 potuit.

- 30 GAIUS libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Inter cetera, quae ad [B. 35, 8, 27] *S ordinanda testamenta necessario desiderantur, principale ius est de liberis heredibus instituendis uel exheredandis, ne praeteritis istis rumpatur testamentum: namque filio qui in potestate est praeterito inutile est testamentum. 15
- 31 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Dum apud hostes est filius, pater iure [B. 35, 8, 28] *S fecit testamentum et recte⁴ eum praeterit, cum, si in potestate esset filius, nihil ualitatum esset testamentum.
- 32 MARCIANUS libro secundo regularum. Si filio emancipato exheredato is qui [B. 35, 8, 29] *S in potestate est praeteritus sit, ipse quidem emancipatus si contra tabulas petat, nihil 20 agit, ab intestato autem et suus et emancipatus uenient.

III.

R DE INIUSTO RUPTO IRRITO FACTO TESTAMENTO R

SEPI

- 1 PAPINIANUS libro primo definitionum. Testamentum aut non iure factum [B. 39, 2, 1] *P dicitur, ubi sollemnia iuris defuerunt: aut nullius esse momenti, cum filius qui fuit in 25 patris potestate praeteritus est: aut rumpitur alio testamento, ex quo heres existere poterit, uel adgnatione sui heredis: aut in irritum⁵ constituitur non adita hereditate.
- 2 ULPIANUS libro secundo ad Sabinum. Tunc autem prius testamentum rum- [B. 39, 2, 1. 2] S pitur, cum posterius rite perfectum est, nisi forte posterius uel iure militari sit factum uel in eo scriptus est qui ab intestato uenire potest: tunc enim et posteriore non perfecto 30 superius rumpitur.
- 3 IDEM libro tertio ad Sabinum. Postumi per virilem sexum descendentes ad [B. 39, 2, 3] S similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt, ne testamentum adgnascendo rumpant. 1 Postumos autem dicimus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur. sed et hi, qui post testamentum factum in uita nascuntur, ita demum per legem Uelleam rumpere³³
- 2 testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati. Unde etiam ante heredis institutionem uel inter medias heredum institutiones uel inter gradus exheredari possunt: nam diuus Marcus decreuit idem in postumo quod in filio seruandum, nec ratio diuersitatis 3 reddi potest. Ex his appetat aliam causam esse filiorum superstitionem, aliam posteriorum: illi iniustum faciunt, hi rumpunt, illi semper, hi, si nascantur nec inueniant se exheredatos. 40
- 4 Sed et si sit ante hoc aliud testamentum, a⁶ quo postumus exheredatus sit, placet, siue post mortem testatoris nascatur siue viuo testatore, utrumque ruptum esse et superius F(WDQEIC)

¹ posteriore capite? ² permittit et? ³ ex ins. ⁴ et recte] licet? ⁵ in irritum (Hal.)? ⁶ a del.

1 si om. F¹ | i'nstitutas F² 2 suus] suum F² | nascatur] F², nascitur F² 4 poste a'riore F² 6 porro] proro F² 8 qu'a'eremus F² 9 iuliano F² 16 pater 'viuo' iure F² 17 praeterit F² 21 suus 'et' emancipatus F² 23 rupto ind. F, rumpto F 25 in patris in

potestate F 40 hi s'i' F² 41 sit] FP, sit non factum sit EI, sit non Q, non sit factum sit WC, sit p(isis) non est D (adnotatione ex archetypi margine in ordinem uerborum relata: supra u. post est ins. factum, in margine non sit factum) 42 rumptum F

5 per inferius et inferius per postumum. Nominatim autem exheredatus postumus uidetur, siue ita dixerit: 'quicumque mihi s[ic] nasceretur'¹, siue ita: 'ex Seia', siue ita: 'uenter exheres f. 40'² 'esto'. sed et si dixerit: 'postumus exheres esto', natus uel post mortem uel uiuo testatore
6 non rumpet. Licit autem postumus praeteritus adgnoscendo rumpat, tamen inter- [B. 39, 2, 4]
dum euenit, ut pars testamenti rumpatur: ut puta si proponas a primo gradu postumum s[ic]
exheredatum, a secundo praeteritum: nam hic primus gradus ualet, secundus ruptus est.
4 IDEM libro quarto disputationum. Denique et deliberantibus primo gradu scriptis [B. 39, 2, 4] S³
heredibus⁴ qui secundo gradu scripti sunt heredes optinere hereditatem non possunt: gradu
enim rupto et infirmato amplius hereditas inde optineri non potest.
5 IDEM libro tertio ad Sabinum. Nam et si sub condicione sit heres institutus [B. 39, 2, 5] S⁴
quis, a quo postumus non est exheredatus, tamen pendente condicione⁵ rumpitur gradus,
ut et Iulianus scripsit: sed et si sit ei substitutus quis, etiam deficiente condicione primi
gradus non admittetur substitutus, a quo scilicet postumus exheredatus non⁶ est. puto
igitur existente quidem condicione primi gradus postumo potius locum fore: post defectum
autem condicionis natus postumus gradum non rumpit, quia nullus est. rumpendo autem
testamentum sibi locum facere postumus solet, quamuis filius sequentem gradum, a quo
exheredatus est, patiatur ualere. sed si a primo gradu praeteritus, a secundo exheredatus
sit, si eo tempore nascatur postumus, quo aliquis ex institutis uixit, totum testamentum
ruptum est: nam tollendo primum gradum, sibi locum faciet.
6 IDEM libro decimo ad Sabinum. Si quis filio exheredato nuru praegnate relecta [B. 39, 2, 6] S⁵
decesserit et extraneum sub condicione instituerit et pendente condicione post mortem
patris uel deliberante herede instituto de adeunda hereditate exheredatus filius decesserit
et nepos fuerit natus, an rumpat testamentum? et dicemus testamentum non rumpi, cum
nec exheredari huiusmodi nepos deberet ab auo, quem pater praecedebat. plane si forte
institutus omiserit hereditatem, hunc auo suum futurum heredem ab intestato non dubitatur.
utrumque propriis rationibus: nam adgnoscendo quidem is rumpit quem nemo praecedebat
mortis tempore: ab intestato uero is succedit cui ante eum alii non⁷ est delata hereditas,
non fuisse autem filio delatam hereditatem apparet, cum deliberante instituto decesserit.
sed haec ita, si mortis aui tempore in utero nepos fuit. ceterum si postea conceptus est,
Marcellus scribit neque ut suum neque ut nepotem aut cognatum ad hereditatem uel ad
1 bonorum possessionem posse admitti. Sed si pater eius, qui mortis aui tempore in utero
fuit, apud hostes erat, nepos iste patre in eadem causa deceidente post mortem aui suc-
cedendo testamentum rumpet, quia supra scripta persona ei non obstat: nec enim creditur
in rebus humanis fuisse, cum in ea causa decedat, quamquam captiuus reuersus patris sui
2 iniustum faceret testamentum in eo praeteritus. Siue autem in ciuitate nepos fuit con-
ceptus sine apud hostes, quoniam datur et partui postliminium, succedendo testamentum
3 rumpit. Succedendo itaque⁸ sui non rumpunt, siue fuerint instituti uel exheredati ab eo
4 gradu ad quem hereditas defertur, scilicet si gradus ille ualeat. Quocumque autem modo
parentes praecedentes in potestate esse desierint, succedentes liberi, si fuerint instituti uel
F(WDQEIC)

¹ nascetur (dett.)? ² firmant B: defuncto postumo ins. (*Muretus et Cuiacius*) ³ nato postumo ins. (καὶ τεχθῆ ἡρτημένης ἀγτῆς B Anon.) ⁴ non del. (*Cuiacius*): nisi praestat comma a quo scilicet post. exh. non est insiticism habere adscriptum ad uerba deficiente condicione primi gradus ⁵ cui ante eum alii non] cui nec ante eum alii? ⁶ itaque) utique?

4 adgnoscendo FWE⁴C 6 ruptus est sed utrum' F⁴: uerba deleta unde uenerint, non ap-
paret, Graeci tamen plura hic non uidentur le-
gisse 7 de liberantibus F⁴: καὶ εἰ συμβῇ
διασκέπτεσθαι τοὺς τοῦ πρώτου θαθοῦ B
(Anon.) 9 rumpito F| optinere F² 14 de-
fectum] defunctum F² 15 gradus F¹ 19 fa-
ci' est F⁴ 20 idem] Παπιαν. B | praegnata F²
21 condicione m' F² 24 deberet] F¹, debet F²
25 auo suum heredem futurum WDQE cum

B (Anon.): γίγνεται μογ ὑπεζόγιος κληρονόμος
ο ἔργονος, auo suum futurum heredem F¹,
auo futurum suum heredem C, auo suo he-
redem futurum F², auo suo futurum heredem
F¹F² 26 adgnoscendo FDE 30 ne potem F²|
uel om. F¹ 31 possessionem^m F² | aut^t F²
33 testamentom F² 34 decedat] F² WEIC,
decedit F²DQ 36 postliminium 'est' succ. F²
38 defertur de' scil. F² | si om. F²

exheredati, non rumpent testamentum, siue per captiuitatem siue per mortem uel poenam.

5 Irritum fit testamentum, quotiens ipsi testatori aliquid contigit, puta si ciuitatem amittat ^{f. 40} per subitam seruitutem, ab hostibus uerbi gratia captus, uel si maior annis uiginti uenit
6 se dari passus sit ad actum gerendum pretiumue participandum. Sed et si quis fuerit capite damnatus uel ad bestias uel ad gladium uel alia poena quae uitam adimit, testamentum eius irritum fiet, et non tunc cum consumptus est, sed cum sententiam passus est: nam poene seruus efficitur: nisi forte miles fuit ex militari delicto damnatus, nam huic permitti solet testari, ut diuus Hadrianus rescripsit, et credo iure militari testabitur. qua ratione igitur damnato ei testari permittitur, numquid et, si quod ante habuit factum testamentum, si ei permisum sit testari, ualeat? an uero poena irritum factum reficiendum est? et si militari iure ei testandum sit, dubitari non oportet, quin, si uoluit id ualere, fecisse id credatur. Eius qui deportatur non statim irritum fiet testamentum, sed cum princeps factum¹ comprobauerit: tunc enim et capite minuitur. sed et si de decurione puniendo uel filio nepotene praeses scribendum principi interlocutus est, non puto statim seruum poenae factum, licet in carcere² soleant diligentioris custodiae causa recipi. nec huius 15 igitur testamentum irritum fiet, priusquam princeps de eo supplicium sumendum rescriperit: proinde si ante decesserit, utique testamentum eius ualebit, nisi mortem sibi consciuit. nam eorum, qui mori magis quam damnari maluerint ob conscientiam criminis, testamenta irrita constitutiones faciunt, licet in ciuitate decadant: quod si quis taedio uitae uel ualitudinis aduersae in patientia uel iactationis³, ut quidam philosophi, in ea causa sunt, ut testamenta eorum ualeant. quam distinctionem in militis quoque testamento diuus Hadrianus dedit epistula ad Pomponium⁴ Falconem, ut, si quidem ob conscientiam delicti militaris mori maluit, irritum sit eius testamentum: quod si taedio uitae uel dolore, ualere⁵ testamentum aut, si intestato decessit, cognatis aut, si non sint, legioni ista sint vindicanda.

8 Hi autem omnes, quorum testamenta irrita damnatione fieri diximus, si pro- ^{Pon. 47, 10}
nocauerint, capite non minuuntur atque ideo neque testamenta quae antea fecerunt ^{Pon.} irrita fient et tunc testari poterunt: hoc enim saepissime est constitutum nec uidebuntur quasi de statu suo dubitantes non habere testamenti factionem: sunt enim certi status nec 9 ipsi de se interim incerti. Quid tamen si appellationem eius praeses non recepit, sed imperatori scribendo poenam remoratus est? puto hunc quoque suum statum interim retinere²⁰ nec testamentum irritum fieri: nam, ut est oratione diuini Marci expressum, tametsi prouocantis uel eius pro quo prouocatur appellatio non fuerit recepta, poena tamen sustinenda est, quoad princeps rescriperit ad litteras praesidis et libellum rei cum litteris missum, nisi forte latro manifestus uel seditio praeerupta factioque cruenta uel alia iusta causa, quam mox praeses litteris excusabit, moram non recipient, non poenae festinatione, sed 25 10 praeueniendi periculi causa: tunc enim punire permittitur, deinde scribere. Quid si quis fuerit damnatus illicite poena non sumpta⁶, an testamentum eius irritum fiat, uideamus: ut puta decurio ad bestias an capite minuatur testamentumque eius irritum fiat? et non puto, cum sententia eum non tenuerit. ergo et si quis eum, qui non erat iurisdictionis sua, 11 damnauerit, testamentum eius non erit irritum, quemadmodum est constitutum. Sed ne⁴
F(WDQEIC)

¹ firmant *B* (τὸ γερονός): actum? ² carcerem? ³ iactatione (*Hal.*)? ⁴ Pompeium (*Orelli* inscr. 5451 cest.)? ⁵ ualeat? ⁶ idem *B* (οὗ μὴν ἐτιμωρήθη): poena non sua?

2 testamento *F*? [contigit] *F*? *WEI*, contin-
git *F*? *DC*? [ut] puta *F*? amittat^t *F*? 3 ab]
ad *F*? uiginti's *F*? 4 possus *F*? ad ac-
tum gerendum pretiumue participandum] *F*?
ad pretiumue part. (det. act. ger.) *F*? ad pre-
tium part. *IC*, ad participandum pretium
WDQE 5 a'd' bestias *F*? uitam] sitam *F*?
9 testari] testatur *F*? 10 factum] ratum *F*?
11 iuri *F*? oportet in si *F*? oportet et quin
(uoluit fortasse oportet quin) si *F*? *E*? 13 com-
prouauerit *F*? 16 testamentum'entum' irr. *F*?

20 philosophunea *F*? 21 uales'nt *F*? 22 di-
dit *F*? pomponius *F*? si om. *F*? 'con'scientiam *F*? 23 si taedio] sit eo deo *F*? 24 non
sint] non sit *F*? 25 omnes *F*? 27 uide-
uuntur *F*? 28 suo] sui *F*? suu *F*? | debi-
tantes *F*? | habere't *F*? | ti status nec ipai de
in litera repousit *F*? inc. *F*? 29 'in'certi *F*?
30 es't *F*? 31 expr'aessum *F*? 33 litterat *F*?
34 manifestum *F*? | factioqu'a'e *F*? | causa
saua *F*? 35 excusauit *F*? | recipia'n't *F*?
36 puniter *F*? 38 nestias *F*?

eorum quidem testamenta rata sunt, sed irrita fient, quorum memoria post mortem damnata est, ut puta ex causa maiestatis, vel ex alia tali causa. Quatenus tamen || diximus f. 402 ab hostibus capti testamentum irritum fieri, adiciendum est postliminio reuersi vires suas recipere iure postliminii aut, si ibi decedat, lege Cornelia confirmari. ergo et si quis damnatus capite in integrum indulgentia principis sit restitutus, testamentum eius conuas 5 lescet. Filii familias veterani sui iuris morte patris facti testamentum irritum non fieri constat: nam quantum ad testandum de castrensi peculio pro patre familias habendus est, et ideo nec emancipatione irritum fieri militis vel veterani testamentum uerum est.

7 ULPIANUS libro decimo ad Sabinum. Si miles iure ciuili testa- [Pon. 24, 7. B. 89, 2, 7] S
mentum fecerit et primo gradu heredem eum scripscerit quem iure militari poterat, secundo 10 eum quem communi iure potest, et post annum missionis decesserit, primus gradus irritus fiet et a secundo incipiet testamentum.

8 IDEM libro undecimo ad Sabinum. Uerum est adoptione vel adrogatione [B. 89, 2, 8] S
1 filii filiaeque testamentum rumpi, quoniam sui heredis adgnatione solet rumpi. Filia [B] cum emancipatur vel nepos, quia una mancipatione exeunt de potestate, testamentum non 15 rumpunt.

9 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Si pater ab hostibus capiatur filio ma- [B. 89, 2, 9] S
nente in ciuitate, reuerso eo non rumpitur testamentum:

10 IDEM libro primo ad Uitellium. sed nec filius postliminio rediens rumpit [B. 89, 2, 10] *E
patris testamentum, ut Sabinus existimauit. 20

11 ULPIANUS libro quadragesimo sexto ad edictum. Si binae tabulae profe- [B. 89, 2, 11] S
rantur diuersis temporibus factae, unae prius, aliae postea, utraeque tamen septem testium signis signatae, et apertae posteriores vacuae inuentae sint, id est nihil scriptum habentes omnino, superius testamentum non est ruptum, quia sequens nullum est. 24

12 IDEM libro quarto disputationum. Postumus praeteritus uiuo testatore natus¹ [B. 89, 2, 12] S
decessit: licet iuris scrupulositate nimiaque suptilitate testamentum ruptum uideatur, attamen, si signatum fuerit testamentum, bonorum possessionem secundum tabulas accipere heres scriptus potest remque optinebit, ut et diuus Hadrianus et imperator noster rescripserunt, idcirco legatarii et fideicommissarii habebunt ea, quae sibi relictam sint, securi. idem et circa iniustum et irritum testamentum erit dicendum, si bonorum possessio data 30
1 fuit ei, qui rem ab intestato auferre possit. Si paganus, qui habebat iam factum testamentum, aliud fecisset et in eo comprehendisset fidei heredis committere, ut priores tabulae ualerent, omnimodo prius testamentum ruptum est: quorupto potest quaeri, an uice codicillorum id ualere deberet. et cum haec uerba sint fideicommissi, et² sine dubio uniuersa, quae illic scripta sunt, in causa fideicommissi erunt, non solum legata et fideicom- 35 missa, sed et libertates et heredis institutio.

13 GAIUS libro libro secundo institutionum. Postumorum [I. 2, 18, 2 (Gai. 2, 188.) B. 89, 2, 18] S
loco sunt et hi, qui in sui heredis loco succedendo quasi adgnascendo fiunt parentibus sui heredes. ut ecce si filium et ex eo nepotem neptemue in potestate habeam, quia filius gradu praeedit, is solus iura sui heridis habet, quamuis nepos quoque et neptis ex eo 40 F(WDQEIC)

¹ firmant B (ἐὰν ἐν ζωῇ τοῦ πατρὸς τεχθῆ ὁ κυοφορούμενος καὶ ἀποθάνῃ Anon. similiterque Cyr.): natus del. ² et del. (u. i.)

8 postlimini'o' F² 4 postliminii F² | aut si ibi F² | decendant F² 6 facti] F² cum B: ei... θανάτῳ τοῦ πατρὸς... γένηται αὐτεξόγιος, factum F² 7 part're (sic) familias F² | est] ent F² 8 milicias F² | veterani om. F² 9 ulpianus... sabinum] F²QE, ulpianus DIC cum B: Οὐλανῶν, del. F², om. et hanc legem antecedenti adiungit W 15 non] FDEIC, om. W 21 ulpianus] Παύλου B | proferantur] F²WDEIC, proferentur F² 22 te stamen- tu' mporibus F² | postea e' F² 23 aperte F² |

ua'e'cuæ F² | inuestae F² 24 seque'n's F² 26 iuri's scrupulos. F² | rumpum F 27 si signatum fuerit testamentum] ἐὰν ... μείνη ἡ διαθήκη ἐσφραγισμένη B (Anon.) | acciperete- res F² 28 remque] F, hereditatemque WDE (in marg. p[isis] remque), hereditatem I (in marg. p[isis] remque) C 32 compr'a'ehendis- set F² 33 rumpum F | quo om. F² | qu'a'reri F² 34 et sine] sine WDQEIC 35 fidei- commisserunt F 38 et hi] ubi F² | adgnos- cendo FWE 40 heredes F²

in eadem potestate sint: sed si filius meus me uino morietur aut qualibet ratione exeat de potestate mea, incipit nepos neptisue in eius loco succedere et eo modo iura suorum heredum quasi adgnatione nanciscuntur. ne ergo eo modo rumpat mihi testamentum, sicut ipsum filium uel heredem instituere uel exheredare nominatim debo, ne non iure faciam 4 testamentum, ita et nepotem neptemue ex eo || necesse est mihi uel heredem instituere f. 16 uel exheredare, ne forte me uiuo filio mortuo succedendo in locum eius nepos neptisue quasi adgnatione rumpat testamentum: idque lege Iunia Uellea prouisum est.

14 PAULUS libro singulari de adsignatione libertorum. Si ita facta sit exhere- B. 39, 2, 14 S/
datio: 'si filius¹ natus nataue sit, exheres esto', utrisque natis non rumpitur testamentum.²

15 LAUOLENUS libro quarto epistularum. Qui uxorem praegnatem habebat, in B. 39, 2, 15 E/
hostium potestatem peruenit: quaero, filio nato quo tempore testamentum in ciuitate factum rumpatur? et si filius ante moriatur quam pater, an scripti heredes hereditatem habituri sint? respondi: non puto dubium esse, quin per legem Corneliam, quae de confirmandis eorum testamentis, qui in hostium potestate dececessissent, lata est, nato filio continuo eius testamentum, qui in hostium potestate sit, rumpatur: sequitur ergo, ut ex eo testamento 15 hereditas ad neminem perueniat.

16 POMPONIUS libro secundo ad Quintum Mucium. Cum in secundo testa- B. 39, 2, 16 E/
mento heredem eum qui uiuit instituimus siue pure siue sub condicione (si tamen condicio existere potuit, licet non existerit), superius testamentum erit ruptum. multum autem interest, qualis condicio posita fuerit: nam aut in praeteritum concepta ponitur aut in praesens aut in futurum. in praeteritum concepta ponitur ueluti 'si Titius consul fuit': quae condicio si uera est, id est si Titius consul fuit, ita est institutus heres, ut superius testamentum rumpatur: tum enim ex hoc heres esset. si uero Titius consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. quod si ad praessens tempus condicio adscripta est herede instituto, ueluti 'si Titius consul est', eundem exitum habet, ut, si sit, possit heres esse 25 et superius testamentum rumpatur, si non sit, nec possit heres esse nec superius testamentum rumpatur. in futurum autem collatae condicione si possibles sunt³ existere potuerunt, licet non exsterint, efficiunt, ut superius testamentum rumpatur, etiamsi non exsterint: si uero impossibilis sunt, ueluti 'Titius si digito caelum tetigerit, heres esto', placet perinde esse, quasi condicio adscripta non sit, quae est impossibilis.³⁰

17 PAPINIANUS libro quinto responsorum. Filio praeterito qui fuit in patris potestate neque libertates competunt neque legata praestantur, si praeteritus fratribus partem hereditatis auocavit: quod si bonis se patris abstinuit, licet suptilitas iuris refragari uidetur, attamen voluntas testatoris ex bono et aequo tuebitur.³¹

18 SOAUOLA libro quinto quaestionum. Si qui heres institutus est a teste- B. 39, 2, 18 P/
tore adrogetur, potest dici satis ei factum, quia et antequam adoptetur, institutio ut in extraneo locum habebat.

19 IDEM libro sexto quaestionum. Si ego et Titius instituti simus et a nobis B. 39, 2, 19 P/
postumus exheredatus sit, a substitutis nostris non sit exheredatus, Titio defuncto ne ego quidem adire potero: iam enim propter instituti personam, a quo postumus exheredatus est, in cuius locum substitutus uocatur, a quo postumus exheredatus non est, ruptum est 1 testamentum. Sed si ego et Titius inuicem substituti simus, quamuis in partem substitutionis exheredatus non sit, mortuo uel repudiante Titio me posse adire puto et ex asse 2 heredem esse. In prima tamen specie et si uiuat Titius, neque ego sine illo neque ipse F(WDQEIC)

¹ filiae ins. (Brenm.) ² possibles sunt del.

1 moriatur F² 5 nepotem neptemue F²
7 iunia om. WDQEIC | promsum F² 8 li-
b³eritorum F² 9 si filius seq.] eire γιος eire
θυγάτηρ τεχθη B (Anon.) | non rumpitur te-
stamentum] οὐ πέccεται ἡ διαθήκη B (Anon.)
10 qui signatum uxorem F² 11 tespore F²
14 dedecessissent F 16 heredites F² 17 pom-

ponius] ΠΑΠΙΑΝΟΥ B 19 existerit F 28 ex-
's'titerint F² 29 existerint F | 'im'possi-
bles F² | sunt] F² DEC, sint F² I | c'a'elum F²
33 auocabit F² 37 habebit F² 38 et a)
et i F² 39 exheredatus] exhereditus F²
44 neque] F², nequae F², nequae F²

sine me adire poterit, quia incertum est, an adhuc altero omittente rumpatur testamentum: itaque simul adire possumus.

- 20 SCARUOLA libro tertio decimo digestorum. || Lucius Titius integra mente et [B. 39, 2, 20] A f. 403' ualetudine testamentum fecit uti oportet, postea cum in ualetudinem aduersam incidisset, mente captus tabulas easdem incidit: quaero, an heredes his tabulis instituti adire possint & hereditatem. respondit secundum ea quae proponerentur non ideo minus adiri posse.

III.

R DE HIS QUAE IN TESTAMENTO DELENTUR INDUCUNTUR SEP UEL INSCRIBUNTUR R

- 1 ULPIANUS libro quinto decimo ad Sabinum. Quae in testamento legi possunt, [B. 35, 7, 1] S ea inconsulto deleta et inducta nihilo minus ualent, consulto non ualent: id nero quod non iussu domini scriptum inductum deletum est, pro nihilo est. 'legi' autem sic accipendum non intellegi, sed oculis perspici quae sunt scripta: ceterum si exstrinsecus intelleguntur, non uidebuntur legi posse. sufficit autem, si legibilia sint inconsulto deleta siue ab ipso 15 siue ab alio, sed nolentibus. 'inducta' accipendum est et si perducta sint. Quod igitur incaute factum est, pro non facto est, si legi potuit: et ideo, etsi nouissime, ut solet, testamento fuerit adscriptum: 'lituras inductiones superductiones¹ ipse feci', non uidebitur referri ad ea quae inconsulto contigerunt. proinde et si inconsulto superscripsit induxisse se, ma- 20 nebunt et si ademit², non erunt adempta. Sed si legi non possunt quae inconsulto deleta sunt, dicendum est non deberi, sed hoc ita demum, si ante consummationem testamenti 25 factum est. Sed consulto quidem deleta exceptione petentes³ repelluntur, inconsulto uero non repelluntur, siue legi possunt siue non possunt, quoniam, si totum testamentum non exstet, constat ualere omnia quae in eo scripta sunt. et si quidem illud concidit testator, 30 denegabuntur actiones, si uero alias inuitu testatore, non denegabuntur. Et hereditatis portio adempta uel tota hereditas, si forte sit substitutus, iure facta⁴ uidebitur, non quasi 35 adempta, quoniam hereditas semel data adimi facile non potest, sed quasi nec data. Si quis codicillos in testamento confirmauit et codicillis aliquid adscripsit, mox deleuit ita ut appareat, an debeatur? et Pomponius scribit codicillos deletos non ualere.
- 2 IDEM libro quarto disputationum. Cancellauerat quis testamentum uel in- [B. 35, 7, 2] S duxerat et si⁵ propter unum heredem facere dixerat: id postea testamentum signatum est. so quaerebatur de uiribus testamenti deque portione eius, propter quem se cancellasse dixerat. dicebam, si quidem unius ex heredibus nomen induxerit, sine dubio ceteram partem testamenti ualere et ipsi soli denegari actiones: sed legata ab eo nominatim reicta debebuntur, si uoluntas ea fuit testantis, ut tantum heredis institutio inprobetur. sed si instituti nomen induxit et substituti reliquit, institutus emolumentum hereditatis non habebit. sed si omnia 35 nomina induxerit, ut proponitur, adscriperit autem idcirco se id fecisse, quia unum heredem offensum habuit, multum interesse arbitror, utrum illum tantum fraudare uoluit hereditate an uero causa illius totum testamentum infirmare, ut licet⁶ unus inductionis causam praebeuerit, uerum omnibus offuerit. et si quidem soli ei ademptam uoluit portionem, ceteris nihil nocebit inductio, non magis quam si uolens unum heredem inducere inuitus et 40 F(WDQEIC)

¹ perductiones? ² et sic adempta? ³ petentes exceptione? ⁴ facta del. (A. Faber)
⁵ si] se (Hal.)? ⁶ licet del.

3 scaeuola F¹ cum B, idem F² 4 ual'et u- 23 consil'tat F² 25 adempta] F⁴, adempta dinem F⁴ | aduersum F¹ 5 cap'itus F² | his] est F⁴ WDQEIC | si] se F⁴ | uidebitur F¹ si is F⁴ 11 et in'conducta nihil'd'o F² | non 29 cancellauerat F¹ 30 si] FIC⁴, se DEC⁴ | uale'nt F⁴ 13 perspuci F² 14 le'giu- id] et id F² 31 'ui'ribus F⁴ | portone F lia F² | ab] ad F² 16 sollet F² 17 super- 32 nomen] nomine F⁴ | partem] pater F⁴ inductiones F² 18 inconsulto F² 19 in- 34 boluntas F² | inprobetur(F⁴, improbetur F⁴) co'n'su'ltu F² | delata FQI 21 delata FE-I 38 inductiones F² 39 'offuerit F²

alium induxit. quod si putauit totum testamentum delendum ob unius malum meritum, omnibus denegantur actiones: sed an legatariis denegari actio debeat, quaestio est. in ambiguo tamen interpretandum erit et legata deberi et coheredum institutionem | non esse ^{f 404} infirmandam.

- 3** MARCELLUS libro uicesimo nono digestorum. Proxime in cognitione principis [B. 35, 7, 3] K cum quidam heredum nomina induxisset et bona eius ut caduca a fisco vindicarentur, diu de legatis dubitatum est et maxime de his legatis, quae adscripta erant his, quorum institutio fuerat inducta. plerique etiam legatarios excludendos existimabant. quod sane sequendum aiebam, si omnem scripturam testamenti cancellasset: ¹ nonnullos opinari id iure ipso peremi quod inductum sit, cetera omnia ualitura. quid ergo? non et illud interdum credi ¹⁰ potest eum, qui heredum nomina induxerat, satis se consecuturum putasse, ut intestati exitum faceret? sed in re dubia benignorem interpretationem sequi non [D. 50, 17, 192, 1] minus iustius est quam tutius. sententia imperatoris Antonini Augusti Pudente et Pol- [D] lione consulibus². 'Cum Ualerius Nepos mutata uoluntate et inciderit testamentum suum 'et heredum nomina induxit, hereditas eius secundum dicti patris mei constitutionem ad ¹⁵ 'eos qui scripti fuerint pertinere non uidetur'. et aduocatis fisci dixit: 'Uos habetis iudices 'uestros'. Ubius Zeno dixit: 'Rogo, domine imperator, audias me patienter: de legatis quid 'statues'? Antoninus Caesar dixit: 'Uideatur tibi uoluisse testamentum ualere, qui nomina heredum induxit'? Cornelius Priscianus aduocatus Leonis³ dixit: 'Nomina heredum tantum 'induxit'. Calpurnius Longinus aduocatus fisci dixit: 'Non potest ullum testamentum ualere, ²⁰ 'quod heredem non habet'. Priscianus dixit: 'Manumisit quosdam et legata dedit'. Antoninus Caesar remotis omnibus cum deliberasset et admitti rursus eodem⁴ iussisset, dixit: 'Causa praesens admittere uidetur humaniorem interpretationem, ut ea dumtaxat existimeamus Nepotem irrita esse uoluisse, quae induxit'. Nomen serui, quem liberum esse iusserat, induxit. Antoninus rescripsit liberum eum nihilo minus fore: quod uidelicet fauore con- ²⁵ stituit libertatis.

- 4** PAPINIANUS libro sexto responsorum. Pluribus tabulis eodem exemplo scriptis [B. 35, 7, 4] P unius testamenti uoluntatem eodem tempore dominus sollemiter compleuit. si quasdam tabulas in publico depositas abstulit atque deleuit, quae iure gesta sunt, praesertim cum ex ceteris tabulis quas non abstulit res gesta declaretur, non constituentur irrita. PAULUS ⁵⁰ notat: sed si, ut intestatus moreretur, incidit tabulas et hoc adprobauerint hi qui ab intestato uenire desiderant, scriptis auocabitur hereditas.

V.

R DE HEREDIBUS INSTITUENDIS R

SEPA

- 1** ULPIANUS libro primo ad Sabinum. Qui testatur *ab heredis* institutione ple- [B. 35, 9, 1] S rumque debet initium facere testamenti. licet etiam ab exheredatione, quam nominativum ²⁶ facit: nam diuus Traianus rescripsit posse nominativum etiam ante heredis institutionem filium **1** exheredare. Institutum autem heredem eum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed **2** ² solummodo nuncupatus. Mutus et surdus recte heres institui potest. Qui neque legaturus quid est neque quemquam exheredaturus, quinque uerbis potest facere testamentum, ut ⁴⁰ dicat: 'Lucius Titius mihi heres esto': haec autem scriptura pertinet ad eum qui non per F(WDQEIC)

¹ at si non omnem cancellasset ins. ² anno p. Chr. 166 ³ Zenonis (Grotius)? ⁴ eosdem (u. i.)?

1 putauit' erit F¹ 3 interpr'a etandum F² | pr'a etationem F³ | existimamus F⁴ 24 seruo
coheredem F⁵ 5 proximi F⁶ ad'scripta F⁷ F⁸ 29 deleuit' F⁹ 30 ceteris quae' tab. F¹⁰
8 excludandos F¹¹ 9 cancellas' et F¹² 12 ue- 31 incidi'dit F¹³ | et] sed F¹⁴ | adiprouaberint
nigniorem F¹⁵ 15 diu[!] uiri F¹⁶, diri F¹⁷ | con- F¹⁸ 32 abocabitur F¹⁹ 35 sabinus F²⁰ | te-
stitutiones F²¹ 17 uiuius F²², uiuu F²³ WQE,
diuus DIC | rogo] rodo F²⁴ 18 us'le're F²⁵ stator FD•Q | ab heredis] WQC, ab heredum
22 eodem FIC²⁶, eodem WDEC²⁷ 23 inter- DI, ab heredibus E, heredibus F 39 dolum
modo F²⁸

scripturam testatar. qui¹ poterit etiam tribus uerbis testari, ut dicat: 'Lucius heres esto': nam et 'mihi' et 'Titius' abundat. Si ex fundo fuisse aliquis solus institutus, ualeat institutio detracta fundi mentione. Si autem sic scribat: 'Lucius heres', licet non adiecerit 'esto', credimus plus nuncupatum, minus scriptum: et si ita: 'Lucius esto', tantundem dicimus: ergo et si ita: 'Lucius' solummodo. Marcellus non insuceptiter non putat hodie hoc procedere. diuus autem Pius, cum quidam portiones inter heredes distribuisset ita: 'ille ex parte tota, ille ex tota' nec adieciisset 'heres esto', rescripsit ualere institutionem: quod et Iulianus scripsit. Item diuus Pius rescripsit 'illa uxor mea esto' institutionem ualere, licet f. 404' decesset 'heres'. Idem Iulianus 'illum heredem esse', non putauit ualere, quoniam deest aliquid: sed et ipsa ualebit subaudito 'iubeo'. 10 S

2 IDEM libro secundo ad Sabinum. Circa eos, qui ita heredes instituti sint: 'ex partibus quas adscripsero', non putat Marcellus eos heredes nullis adscriptis partibus, quemadmodum si ita essent heredes instituti: 'si eis partes adscripsero'. sed magis est, ut sic utraque institutio accipiatur, si uoluntas defuncti non refragatur: 'ex quibus partibus adscripsero, si minus, ex aequis', quasi duplice facta institutione: quam sententiam Celsus 15 libro sexto decimo digestorum probat. aliter atque probat in illa institutione: 'ex qua parte me Titius heredem scripsit, Seius heres esto': tunc enim si non est a Titio scriptus, nec Seius ab eo, nec immerito: hic enim creditur inesse condicio. sed Marcellus haec similia 1 putat. Potest autem interesse, utrum ita quis scribat: 'ex his partibus quas adscripsi' an 'adscripsero', ut superiori modo dicas nullis adscriptis partibus nullam esse institutionem: 20 quomodo in illo Marcellus: 'ex his partibus, ex quibus testamento matris scripti fuissent, heredes sunt', si intestata mater decesserit, hos non esse institutos.

3 IDEM libro tertio ad Sabinum. Seruus alienus uel totus uel pro parte sine libertate heres institui potest. Si seruum meum pure heredem scripsero, sub condicione liberum, differtur institutio in id tempus, quo libertas data est. Si quis ita scripserit: 'si 25 Titius heres erit, Seius heres esto': Titius heres esto', quasi quaevis condicio exspectatur 3 Titii aditio, ut Seius heres fiat: et sane et Iuliano et Tertulliano hoc uidetur. Qui fideicommissam libertatem sub condicione accepit, potest ab herede pure cum libertate heres institui et non exspectata condicione libertatem et hereditatem consequitur et erit interim necessarius: et² existente condicione uoluntarius heres efficietur, ut non desinat heres esse, 30 4 sed ut ius in eo mutetur successionis. Aperturae tabularum dilatio necessarii heredis ius non mutat, ut solemus in substituto impuberis dicere: nam est relatum, si se adrogandum dederit substitutus impuberi defuncti filius, necessarium eum fore.

4 IDEM libro quarto ad Sabinum. Suus quoque heres sub condicione heres pot. [B. 35, 9, 4] S est institui: sed excipendus est filius, quia non sub omni condicione institui potest. et 35 quidem sub ea condicione, quae est in potestate ipsius, potest: de hoc enim inter omnes constat. sed utrum ita demum institutio effectum habeat, si paruerit condicioni, an et si non paruerit et decessit? Iulianus putat filium sub eiusmodi condicione institutum etiam, si condicione non paruerit, summotum esse, et ideo si coheredem habeat ita institutus, non debere eum exspectare, donec condicione pareat filius, cum et³ si patrem intestatum faceret 40 non parendo condicione, procul dubio exspectare deberet. quae sententia probabilis mihi uidetur, ut sub ea condicione institutus, quae in arbitrio eius sit, patrem intestatum non F(WDQEIC)

¹ firmant B (καὶ ποιὰ μόνα ρύματα ὁ ἀγράφως διατίθεμενος δύναται λέγειν Tipuc.): quin (Bynkershoek)? ² sed? ³ et del.

1 ueruis F¹ 2 habundat F¹ | institutus] instituit F¹ 7 ualere^t F² 10 subaudito F| iube^b o F² 11 sint] F¹, sunt F² 12 marcellos F¹ | heredis F¹ 17 seius F² 18 seius] eius F¹ 19 ad putat adscribunt male supra u. D, licet perperam R[ogerius] EI | adscripsi] adscripti F¹ 21 matris] patris F¹ 22 heredesunto F 23 seruus alienus uel

totus uel pro parte] firmant B (Tipuc.): τὸν ἐξ ὀλοκλήρου ή ἐκ μέρους ἀλλότριον δούλον 26 esto titium F¹ 27 tertulliano F 29 'et' erit F² 32 solumus F¹ 35 non 'obseruari' sub omni F¹ | nondicione F¹ 40 exspectare^t F¹ | condicione F¹ 41 condicione procul... deberet bis F¹ 42 intestatum] hereditatum F¹

1 faciat. Puto recte generaliter definiri: utrum in potestate fuerit condicio an non fuerit, facti potestas¹ est: potest enim et haec 'si Alexandriam peruererit' non esse in arbitrio per hiemis condicionem: potest² et esse, si ei, qui a primo miliario Alexandriæ agit, fuit imposita: potest et haec 'si decem Titio dederit' esse in difficulti, si Titius peregrinetur longinquo itinere: propter quae ad generalem definitionem recurrentum est. Sed et si filio 5 sub condicione, quae in eius potestate est, herede instituto nepos sit substitutus siue extraneus, puto uiuo filio non exstaturum heredem substitutum, post mortem uero exstaturum, nec necessariam a substituto filii exhereditationem, cum et, si fuerit facta, frustra est: post mortem enim filii facta est, quam intilem esse alias ostendimus: opinamur igitur filium, si sit institutus sub ea condicione et³ sit in eius potestate, non indigere exhereditatione a sequentibus gradibus: alioquin et a coherede indigebit.

5 Apud IULIANUM libro uicensimo nono digestorum MARCELLUS notat. [Pon. 1, 8. B. 35, 9, 5 S⁴] Si eiusmodi sit condicio, sub qua filius heres institutus sit, ut ultimo uitae eius tempore certum sit eam existere non posse et pendente ea decebat, infestato patri heres erit, ueluti 'si Alexandriam peruererit, heres esto': quod si etiam nouissimo tempore impleri potest, 15 ueluti 'si decem Titio dederit, heres esto', contra puto.

6 ULPLANUS libro quarto ad Sabinum. Sed si condicione dies sit adiectus, ut [B. 35, 9, 6 S⁵] puta: 'si Capitolium intra dies triginta ascenderit', tantundem potest dici: ut, si non paruerit condicione, substitutus possit admitti filio repulso, consequens est sententiae Iuliani 1 et nostrae. Nepotes autem et deinceps ceteri, qui ex lege Uellea instituti non rumpunt 20 testamenta, sub omni condicione institui possunt, etiam redigantur ad filii condicione. Sollemus dicere media tempora non nocere, ut puta ciuis Romanus heres scriptus uiuo testatore factus peregrinus mox ciuitatem Romanam peruenit⁶: media tempora non nocent. seruus alienus sub condicione heres scriptus traditus est seruus⁷ hereditario, mox usuncaptus ab extraneo: non est uitiata institutio. Si seruum communem cum libertate dominus heredem scripscerit et eum redemerit, necessarius efficietur. sed si substitutus sit impuberi 25 et partem redemerit impubes, necessarius non efficietur, ut Iulianus sribit. Sed si sit cum libertate institutus, an ei libertatis datio codicillis adimi possit, apud Iulianum quaeritur. et putat in eum casum, quo necessarius fieret, ademptionem non ualere, ne a semet ipso ei adimatur libertas: seruus enim heres institutus a semet ipso libertatem accipit. quae 30 sententia habet rationem: nam siue legari sibi non potest, ita nec a se adimi.

7 IULIANUS libro trigesimo digestorum. Si seruus communis sub condicione [B. 35, 9, 7 S⁸] heres institutus⁹ uiuo testatore libertatem consecutus sit, etiam pendente condicione testamentariae libertatis adire hereditatem potest. Item siue testator eum alienauerit siue heres post mortem testatoris, iussum domini hereditatem adibit. 35

8 IDEM libro secundo ad Urseium Ferocem. Duo socii quendam seruum com- [B. 35, 9, 8 S⁹] munem testamento facto heredem et liberum esse iussuerant: ruina simul oppressi perierant. plerique responderunt hoc casu duobus oreinum heredem existere, et id est uerius. Sed F(WDQEIC)

¹ potestas] quaestio? ² potest del. ³ sub condicione et ea? ⁴ peruerit] recuperauit?
⁵ seruo (u. i.)? ⁶ sub condicione [liber esse iussus et sine condicione] heres institutus?

4 in difficulti titius F¹, in difficulti si titius F²C, in difficulti sumus W, difficulti si titius DEI (in margine: leges in pro valde, licet in absit a codice) 7 ex'statrum F² | ex'statrum F² 8 fuerat F¹ 9 alias] alia F 10 et] F, quae WDEIC | exhereditatione'm F² 15 alexriam F 17 sit] set F¹ 18 intra] fDEIC, ita F 19 consequens] quod cons. WDEIC (in margine: P[isis] quo) QI (in margine: P[isis] deest) C¹, qui cons. C¹ 20 ne- pot'e's F² 21 e'stsi F² 23 ciuitatem] F, ad ciu. WDEIC 24 seruus her.] F, seruo her. WDEIC 27 ut iulianus scribit] Hel.

iulianus scribit FDI, om. WQEC 28 liber- tatus datio F¹ 29 casu'm' F² 32 si seruus communis seq.] eadem legiess Graecos appareat es Tipucito: ΕΑΝ ΕΠΙΚΟΙΝΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΥΠΟ ΛΙΡΕΣΙΝ γραφη κληρονόμος καὶ ΥΠΟ ΔΛΛΗΝ ἐλεύθερος καὶ ζώντος τοῦ διαθεμένου ἐλεύθερωθῆ. ceterum com- munem fuisse seruum Iulianus properea adiecti, quod secundum ius antiquum suum seruum in- stituere dominus non potest nisi cum libertate pure relicta (cf. Gai. 2, 187 et Cod. 6, 27, 6, item Inst. 2, 7, 4) 35 adiuit F¹ 37 iusserunt F² | oppr'a essi F²

et si sub eadem condicione seruum communem uterque socius liberum heredemque esse iussisset eaque exstitisset, idem iuris erit.

9 ULIPLANUS libro quinto ad Sabinum. Quotiens uolens alium heredem scribere [B. 35, 9, 9] *S* alium scripserit in corpore hominis errans, ueluti 'frater meus' ¹ 'patronus meus', placet neque eum heredem esse qui scriptus est, quoniam uoluntate deficitur, neque eum quem 5 1 uoluit, quoniam scriptus non est. Et si in re quis errauerit, ut puta dum uult lancem relinquere, uestem leget, neutrum debebit hoc², siue ipse scripsit siue scribendum dictauerit. 2 Sed si non in corpore errauit, sed in parte, puta si, cum dictasset ex semisse aliquem scribi, ex quadrante sit scriptus, Celsus libro duodecimo quaestionum, digestorum undecimo posse defendi ait ex semisse heredem fore, quasi plus nuncupatum sit, minus scriptum: 10 quae sententia rescriptis adiuuatur generalibus. idemque est et si ipse testator minus 3 scribat, cum plus uellet adscribere. Sed si maiorem || adscripserit testamentarius uel (quod f. 40⁵ difficilius est probacione) ipse testator, ut pro quadrante semissem, Proculus putat ex quadrante fore heredem, quoniam inest quadrans in semisse: quam sententiam et Celsus probat. 4 Sed et si quis pro centum ducenta per notam scripsisset, idem iuris est: nam et ibi utrum- 15 que scriptum est et quod uoluit et quod adiectum est: quae sententia non est sine ratione. 5 Tantundem Marcellus tractat et in eo, qui³ condicione destinata inserere non [Ep. 8, 25] addidit: nam et hunc pro non instituto putat: sed si condicione addidit dum nolle, de- tracts ea heredem futurum nec nuncupatum uideri quod contra uoluntatem scriptum [Ep.] 6 est: quam sententiam et ipse et nos probamus. Idem tractat et si testamentarius contra 20 uoluntatem testatoris condicione detraxit uel mutauit, heredem non futurum, sed pro non 7 instituto habendum. Sed si, cum Primum heredem ex parte dimidia⁴ scribere destinasset, Primum et Secundum scripsit, solus Primus scriptus heres uidebitur et solus heres existet 8 quasi ex parte dimidia institutus. Si quis nomen heredis quidem non dixerit, sed indubi- 25 tabili signo eum demonstrauerit, quod paene nihil a nomine distat, non tamen eo, quod 9 contumeliae causa solet addi, ualet institutio. Heres institui, nisi ut certe demonstretur, 10 nemo potest. Si quis ita dixerit: 'uter ex fratribus meis Titio et Maeuio Seiam uxorem 11 duxerit, ex dodrante, uter non duxerit, ex quadrante heres esto', hic recte factam institutio- 12 nem esse certum est: sed quis ex qua parte, incertum. Plane erit similis, si ita institutio 13 facta fuerit: 'uter ex supra scriptis fratribus meis Seiam uxorem duxerit, heres esto': sed 30 14 et hanc puto ualere institutionem quasi sub condicione factam. Heredes iuris successores sunt et, si plures instituantur, diuidi inter eos a testatore ius oportet: quod si non fiat, 15 omnes aequaliter heredes sunt. Si duo sint heredes instituti, unus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex besse eiusdem fundi, Celsus expeditissimam Sabini sententiam sequitur, 16 ut detracta fundi mentione quasi sine partibus heredes scripti hereditate potirentur, si modo 35 17 uoluntas patris familias manifestissime non refragatur. Si quis ita scripserit: 'Stichus liber 18 'esto et, posteaquam liber erit, heres esto', Labeo, Neratius et Aristo opinantur detracto uerbo medio 'postea' simul ei et libertatem et hereditatem competere: quae sententia mihi quoque uera uidetur. Si quis Primum ex triente, Secundum ex triente heredem instituerit 19 et, si Secundus heres non erit, Tertium ex besse heredem scribat, hic Secundo repudiante 40 bessem habebit non solum iure substitutionis, sed et institutionis, id est trientem iure sub- 20 stitutionis, trientem iure institutionis. Seruus cum libertate heres institutus si sit alienatus, iuberi adire ab eo potest, cui alienatus est: sed si redemptus sit a testatore, institutio ualet 21 et necessarius heres erit. Si seruus ex die libertatem acceperit et hereditatem pure, mox 22 *F(WDQEIC)*

¹ scribere uolens scripserit *ins.* ² debebit hoc] debebitur (u. i.)? ³ cui? ⁴ firmant *B* (προθέμενος Πέτρον εἰς ἡμῖν γράψαι): ex parte dimidia *del.*

2 ex'stitisset *F*² 3 scibere *F*² 5 que'm' *F*² 7 legem *F*² | debebit] *F*, debebitur *WDQEIC* | scripserit] scriptis *F*² 8 sed si see si *F*² 10 scriptus *F*² 15 dicenta *F*² 17 destinens *F*² 21 detraxit uel mutauit¹ *F*²: просθισκ [immo προσθῇ] ἢ ἐναλλάξῃ *B* (*Tipuc.*) 23 herede's uid. *F*² 25 discat *F*² 26 instituti'o *F*² | certe] *F*², certus *F*² *WDQEIC* 27 meuio *F* 28 duxerit dixerit *F*² | esto 'hic' recte *F*² | institutio'nem 'esse' certum *F*² 30 esto 'et' sed et *F*² 31 facta'm' *F*² 32 testatore's ius *F*² 36 patria familial (sic) *F*² 39 bidetur *F*² 41 est] ect *F*²

- sit alienatus uel manumissus, uideamus, an institutio ualeat. et quidem si alienatus non esset, potest defendi institutionem ualere, ut die ueniente libertatis, quae hereditatem monatur, competente libertate et heres necessarius existat. Sed si in diem libertas, hereditas autem sub condicione data sit, si condicio post diem aduenientem exstiterit, liber et heres erit. Sed et si pure fuerit heres institutus libertate in diem data, si sit alienatus uel manumis-⁵sus, dici debet heredem eum posse existere. Sed et si non ipse seruus sit alienatus, sed usus fructus in eo, aequo institutio ualeat, sed differtur in id tempus, quo extinguitur usus fructus.
- 10 || PAULUS libro primo ad Sabinum. Si alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes instituerit, perinde habebitur, quasi non adiectis partibus heredes scripti q. 43 t. essent: nec enim facile ex diuersitate pretium¹ portiones inueniuntur: ergo expeditius est quod Sabinus scribit, perinde habendum, ac si nec fundum nec partes nominasset.
- 11 IAUOLENUS libro septimo epistularum. 'Attius fundi Corneliani heres esto B. 35, 9, 11 *E mihi, duo Titii illius insulae heredes sunt'. habebunt duo Titii semissem, Attius semissem idque Proculo placet: quid tibi uidetur? respondit: uera est Proculi opinio. 15
- 12 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Si inaequalibus partibus datis ita adiciatur: 'quos ex disparibus partibus heredes institui, aequo heredes sunt', existimandum est exaequari eos, scilicet si hoc ante peractum testamentum scriptum sit.
- 13 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. Interdum haec adiectio 'aequo heredes sunt' testatoris uoluntatem exprimit, ut puta 'Primus et fratrī mei filii aeque heredes sunt': nam haec adiectio declarat omnes ex uirilibus partibus institutos, ut et Labeo scripsit, qua detracta semissem fratris filii, semissem Primus haberet. Pater familias distribuere hereditatem in tot partes potest quot uoluerit: sed solemnis assis distributio in duodecim uncias fit. Denique si minus distribuit, potestate iuris in hoc reuoluitur: ut puta si duos heredes ex quadrante scripserit: nam hereditas eius² residua accedit, ut ex semissem sibus uideantur scripti. Sed si alter ex quadrante, alter ex semisse heredes scripti sunt, qui accedit quadrans pro partibus hereditariis eis ad crescere. Sed si excesserit in diuisione duodecim uncias, aequo pro rata decrescat: ut puta me ex duodecim uncii heredem, te ex sex scripsit: ego hereditatis habeo bessem, tu tridentem. Sed si duos ex asse heredes scripserit, alios ex duodecim uncii, an aequo distributio fiat, apud Labeonem libro quarto posteriorum quaeritur. et putat Labeo et illos ex semisse et hos, qui ex duodecim uncii scripti sunt, ex semisse heredes fore, cui sententiae adsentendum puto. sed si duos ex asse heredes instituerit, tertium autem ex dimidia et sexta, eodem libro Labeo ait in uiginti uncias assem diuidendum, octo laturum ex dimidia et sexta scriptum, illos duos duodecim. Apud eundem refertur: 'Titius ex parte tertia', deinde asse expleto 'idem ex parte sexta': in quatuordecim uncias hereditatem diuidendam Trebatius ait.
- 14 IAUOLENUS libro primo ex Cassio. Si quis heredes ita instituit: 'Titius ex parte prima, Seius ex parte secunda, Maeuius ex parte tertia, Sulpicius ex parte quarta heredes sunt': aequae partes hereditatis ad institutos pertinebunt, quia testator appellatione³ numeris scripture magis ordinem, quam modum partibus imposuisse uidetur. 40
- 15 ULPIANUS libro septimo ad Sabinum. Iulianus quoque libro trigesimo refert, B. 35, 9, 14 S

F(WDQEIC)

¹ pretium] pretii partium? ² eis? ³ appellatione del.

2 hereditatem^m F² 4 ex'stiterit F² | heres om. F² 5 data^t F² 10 institueris F² 11 ex (sed F²) diuersitate pretium FQ, ex diuersitate praediorum WDE (in marg. p[isis] precium) IC 15 quid] qui F et es P(isana) margo E 17 heredis instituti F² 18 sit] cit F²: P(isis) scit' margo E 19 aequ'a'e F² 20 aequ] quae F: P(isis) que' margo E 22 semisse^m F² 23 as'sis F² 27 ex-cesserit] accesserit F² 28 aequ'a'e F² | here-dum F² 29 ha'beo' bessem F² | tu om. F² |

heredis F² 30 alios ex duodecim] alios duos decim F², alios duos ex decim (uoluit omnino dare alios ex duodecim, sed non satis clare emendauit corrector) F², alios duos ex duodecim WDQEIC | aequo ... libro om. F² 31 et i'tallos F² 34 's'exta F² 35 apud 'eundem F² 38 primu F² | secunda maeuius ex parte om. F² | sulpi'cius F² 39 aequ'a'e' F² 40 numeris] F et sic es P(isana) margo E, numeri DI, uiri E², tali C², inc. E²C²

si quis ita heredem scripscerit: 'Titius ex parte dimidia heres esto: Seius ex parte dimidia: 'ex qua parte Seium institui, ex eadem parte Sempronius heres esto', dubitari posse, utrum in tres semisses diuidere uoluit hereditatem an uero in unum semissem Seium et Sempronium coniungere: quod est uerius, et ideo coniunctum eos uideri institutos: sic fiet, ut 1 Titius semissem, hi duo quadrantes ferant. Idem eodem libro scripsit, si Primus ex se- 5 misse, Secundus ex semisse, si Primus heres non erit, Tertius ex dodrante substitutus sit, facti quidem quaestionem esse: uerum recte dicitur, si quidem Primus adierit, aequales partes habituros, si repudiauerit, quindecim partes futuras, ex quibus nouem quidem latu- rum Tertium, sex Secundum:

16 IULIANUS libro trigesimo digestorum. nam Tertium et instituti et substituti personam sustinere, in tres partes institutum uideri, in sex substitutum. f. 406'
S* 11

17 UPIANUS libro septimo ad Sabinum. Item quod Sabinus ait, si cui pars [B. 35, 9, 15] adposita non est, excutiamus. duos ex quadrantibus heredes scripsit, tertium sine parte: 1 quod assi deest, feret: hoc et Labeo. Unde idem tractat, si duos ex undecim, duos sine parte scripsit, mox unus ex his, qui sine parte fuerunt, repudiauerit, utrum omnibus se- 15 muncia¹ an ad solum sine parte scriptum pertineat: et uariat. sed Seruius omnibus ad- crescere ait, quam sententiam ueriorem puto: nam quantum ad ius ad crescendi non sunt coniuncti, qui sine parte instituuntur: quod et Celsus libro sexto decimo digestorum probat.

2 Idemque putat et si expleto asse duos sine parte heredes scripscerit, neque hos neque illos 20 coniuctos. Sed si asse expleto alium sine parte heredem scripscerit, in alium assem ueniet. 20 aliter atque si ita scripsisset expleto asse: 'ex reliqua parte heres esto', quoniam, cum nihil 4 reliquum est, ex nulla parte heres institutus est. Sed si expleto asse duo sine partibus scribantur, utrum in singulos asses isti duo an in unum assem coniungantur, quaeritur. et putat Labeo, et uerius est, in unum assem uenire: nam et si unus sine parte, duo con- 25 iunctum sine parte instituantur, non tres trientes fieri Celsus libro sexto decimo scripsit, sed duos semisses. Quod si quis dupundium distribuit et tertium sine parte instituit, hic 5 non in alium assem, sed in trientem² uenit, ut Labeo quarto posteriorum scripsit, nec Aristo uel Aulus (utpote probable) notant.

18 PAULUS libro primo ad Utileum. Sabinus: quae situm est, si plus asse pater [B. 35, 9, 16] *E familias distribuisset et aliquem sine parte fecisset heredem, utrumne is assem habiturus 30 foret an id dumtaxat, quod ex dupundio deesset. et hanc esse tolerabilissimam sententiam puto, ut eadem ratio in dupondio omniqe re³ deinceps quae in asse seruetur. PAULUS: eadem ratio est in secundo asse quae in primo.

19 UPIANUS libro septimo ad Sabinum. Ex facto etiam agitatum Pomponius [B. 35, 9, 17] S et Ariuanus referunt, si quis uacua parte relicta ita instituerit: 'si mihi Seius heres non 35 erit, quem non instituerat, Sempronius heres esto', an hic occupare possit uacantem portionem. et Pegasus quidem existimat ad eam partem admitti: Aristo contra putat, quia huic pars esset data, quae nulla esset: quam sententiam et Iauolenus probat et Pomponius et Ariuanus et hoc iure utimur.

20 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Quo loco scribatur heres sine parte, [B. 35, 9, 18] S 1 utrum primo an medio uel nouissimo, nihil interest. Si iam mortuo quadrans, alii dodrans 41 datus sit et alius sine parte scriptus sit, Labeo eum, qui sine parte heres institutus sit, F(WDQEIC)

¹ accrescat ins. ² hic in alium assem, scilicet in trientem? ³ re] aere?

3 dimidere F^a | semissem F¹ 4 quod] iulius P: cf. D. 29, 2, 60 fn. 29 pri^{mo} F^b
quos F^a | 'e'os F² 8 futura's' F² 11 insti- 30 aliquem ... fecisset om. F² 35 uaqua-
tutum] instituti F³ 13 parte'd' F⁴ 14 fere't F² F² | heres non erit quem non inst.] F² DE
16 ad crescere] ad crescere F^a 17 uerio- cum B: εὰν μὴ Μάρκος κληρονομήσῃ μογ ...
re'm' F² 21 asse] esse F^a 24 uerius] ua- οὐκ ἡν δὲ γεγραμμένος Μάρκος, heres non erit
rius F² 26 hic non in alium assem seq.] quem (heredem ins. I) instituerat (instituant Q)
εἰ δὲ διελών εἰς κα' οὐγγίας γράψω ἐπερον χωρίς F² QI, heres non erit qui si instituatur C
μέρους, Δώδεκα λαμβάνει ἐπέρας B (Tibuc.) 41 alii dotrans F², om. F² 42 eum] F^a,
27 labeo 'libro' quarto F² | posteriorem F^a ait eum F^a
28 uel aulus] F, uel paulus WDQEIC, nec

alterum assem habiturum et hanc mentem esse testantis: quod et Julianus probat et uerum est. Quod si uiuus et mortuus ex parte dimidia coniunctim heredes instituti sunt, ex altera alius, aequas partes eos habituros ait, quia mortui pars pro non scripto habetur.

21 POMPONIUS libro primo ad Sabinum. Trebatius ait sic non recte scribi: 'quis- [B. 35, 9, 19] S quis mihi heres erit, Stichus liber et heres esto', liberum tamen futurum. Labeo et heres 5 1 dem eum futurum recte putat. Seruo libertatem pure, hereditatem sub condicione dari posse uerissimum puto, ut tamen utrumque ex condicione pendeat:

22 JULIANUS libro trigesimo digestorum. et expleta quidem condicione liber [B. 35, 9, 20] S* 14 heresque erit, quocumque loco libertas data fuerit: deficiente autem condicione perinde habetur, ac si libertas sine hereditate data fuerit.

23 POMPONIUS libro primo ad Sabinum. Si quis instituatur heres in diem certum [B. 35, 9, 21] S uel incertum¹, is bonorum possessionem agnoscere potest et tamquam heres distrahere hereditatem. Sed si bonorum possessionem non admittat, sed condicione trahat, cui facile parere possit, ueluti 'si seruum quem in potestate habeat manumiserit' nec manumittat, hic praetoris erunt partes, ut imitetur edictum suum illud, quo praeinit tempus, intra quod 15 2 adeatur hereditas. Item si condicione heres parere non poterit, quam in sua potestate non habebit, ueluti institutione collata in alterius factum aut quandam casum, 'si ille' puta 'consul factus fuerit', tunc postulantibus creditoribus constituet praetor, nisi intra certum tempus hereditas optigerit aditaque fuerit, se bona defuncti creditoribus possidere iussurum² 3 et interim quae urguebunt per procuratores distrahi iussurum. Sed si sub condicione quis 20 heres institutus sit et graue aes alienum sit, quod ex poena crescit, et maxime si publicum debitum imminet: per procuratorem³ soluendum aes alienum, sicuti cum uenter in posses- 4 sione sit aut pupillus heres tutorem non habeat. Et ideo⁴ ait causae cognitionem adiectam propter eos, qui sine dilatione peregre essent vel aegritudine vel ualitudine ita impedirentur, ut in ius produci non possint, nec tamen defenderentur.

24 CELSUS libro sexto decimo digestorum. 'Titius et Seius uterue eorum uiuet [B. 35, 9, 22] E heres mihi esto'. existimo, si uterque uiuat, ambo heredes esse, altero mortuo eum qui supererit ex asse heredem fore,

25 ULPIANUS libro sexto regularum. quia tacita substitutio inesse uidetur institutioni: S*

26 CELSUS libro sexto decimo digestorum. idque et in legato eodem modo relichto senatus E censuit.

27 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Si te solum ex parte dimidia pure, ex [B. 35, 9, 23] S altera sub condicione heredem instituero et substituero tibi, non existente condicione sub- 1 stitutum ex ea parte heredem fore Celsus ait: Sed si te heredem instituero et deinde eundem te sub condicione instituam, nihil ualere sequentem institutionem, quia satis 2 plena prior fuisse. Sed si plures institutiones ex eadem parte sub diuersis con- [Ep. 3, 29] dicionibus fuerint factae, utra prior condicio exstiterit, id faciet quod supra diximus, si pure et sub condicione idem instituatur.

28 ULPIANUS libro quinto ad Sabinum. Si ita quis institutus sit: 'Titius heres [B. 35, 9, 24] S' 'esto, si Secundus heres non erit', deinde: 'Secundus heres esto': placet primo gradu Se- 40 cundum esse institutum.

29 POMPONIUS libro quinto ad Sabinum. Hoc articulo 'quisque' omnes signi- [B. 35, 9, 25] S ficantur: et ideo Labeo scribit, si ita scriptum sit: 'Titius et Seius quanta quisque eorum 'ex parte heredem me habuerit scriptum, heres mihi esto', nisi omnes habeant scriptum heredem testatorem, neutrum heredem esse posse, quoniam ad omnium factum sermo 45 F(WDQEIC)

¹ idem Graeci (ὑπὸ Δῆμον ἡ Δῆμον ὑμέραν Tipuc.): uel interim? ² possidere permissurum?
³ curatorem (u. i.)? ⁴ ideo] Labeo?

3 pertes F 17 in'stitutione F² | si] qui F² 25 defendere'n'tur F² 29 qui'a' F² | 'i-n-
19 hereditus F² | possidere] possibilere F² esse F² | uide'an'tur F² 33 sondicione F²
20 procuratores] F²DIC, procuratoris F², cu- 34 ea] FD, eadem WE (in marg. al. hac) QIC |
ratores WE 22 per procuratorem] FIC, pro- deunde F² 35 'e'undem F² 37 ex'stitierit F²
curatorem (om. per) DQ, per curatorem WE 39 si ita 'si' quis F² 40 gradu] grade F²

- refertur: in quo puto testatoris mentem respiciendam. sed humanius est eum quidem, qui testatorem suum heredem scripserit, in tantam partem ei heredem fore, qui autem eum non scripserit, nec ad hereditatem eius admitti.
- 30 **ULPIANUS** libro uicesimo primo ad edictum. Pignori obligatum seruum ne- [B. 35, 9, 26] *E ceasarium domino posse fieri imperator Seuerus rescripsit, ita tamen, si paratus sit prius 6 creditori satisfacere.
- 31 **GAIUS** libro septimo decimo ad edictum prouinciale. Non minus seruos quam [B. 35, 9, 27] S liberos heredes instituere possumus, si¹ modo eorum scilicet serui sint, quos ipsos heredes instituere possumus, || cum testamenti factio cum seruis ex persona dominorum introducta 1. 407' 1 est. Hereditarium seruum ante aditam hereditatem ideo placuit heredem institui posse, 10 quia creditum est hereditatem dominam esse² defuncti locum optinere.
- 32 **IDEM** libro primo de testamentis ad edictum praetoris urbani. Illa institutio [B. 35, 9, 28] S 'quos Titius uoluerit' ideo uitiosa est, quod alieno arbitrio permitta est: nam satis con- 1 stanter ueteres decreuerunt testamentorum iura ipsa per se firma esse oportere, non ex 1 alieno arbitrio pendere. Is qui apud hostes est recte heres instituitur, quia iure post- 15 liminiū omnia iura ciuitatis in personam eius in suspenso retinentur, non abrumpuntur: itaque si reuersus fuerit ab hostibus, adire hereditatem poterit. seruus quoque eius recte heres instituitur et, si reuersus sit ab hostibus, potest eum iubere adire hereditatem: si 19 uero ibi decesserit, qui ei heres existet potest per seruum heres fieri.
- 33 **IDEM** libro secundo de testamentis ad edictum praetoris urbani. Si quis ita [B. 35, 9, 29] S scripserit: 'Titius ex parte dimidia heres esto: idem Titius ex altera parte dimidia, si nauis 'ex Asia uenerit, heres esto', cum ex pura institutione adierit heres, quamvis condicio alte- 1 rius institutionis pendeat, ex asse fit heres, scilicet etiam condicione deficiente, cum non prosit ei condicio quicquam existens: quippe cum non dubitetur, quin, si quis ex parte dimidia heres institutus sit nec praeterea quisquam alius, ipse ex asse heres institui 25 uideatur.
- 34 **PAPINIANUS** libro primo definitionum. Hereditas ex die uel ad diem non [B. 35, 9, 30] *P recte datur, sed uitio temporis sublatu manet institutio.
- 35 **ULPIANUS** libro quarto disputationum. Ex facto proponebatur: ³quidam duos [B. 35, 9, 31] S heredes scripisset, unum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum, et, cum merces 20 in Italiam deuehere soleret, pecuniam misisset in prouinciam ad merces comparandas, quae comparatae sunt uel uno eo uel post mortem, nondum tamen in Italiam deuetae, quae- rebatur, merces utrum ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres scriptus erat an uero ad eum, qui prouincialium. dicebam receptum esse rerum heredem institui posse nec eas inutilem institutionem, sed ita, ut officio iudicis familiae herciscundae cognoscentis 25 contineatur nihil amplius eum, qui ex re institutus est, quam rem, ex qua heres scriptus est, consequi. ita igitur res accipietur. uerbi gratia pone duos esse heredes institutos, unum ex fundo Corneliano, alterum ex fundo Liuiano, et fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantem: erunt quidem heredes ex aequis partibus, quasi sine partibus instituti, uerumtamen officio iudicis tenebuntur⁴, ut unicuique eorum fundus 40 1 qui relictus est adiudicetur uel attribuatur. Unde scio quaesitum, aeris alieni onus pro F(WDQEIC)

¹ si del. ² dominam esse del. ³ cum ins. ⁴ continebitur (u. i.)?

1 nefertur F^a | mente F^b 2 testatorem F^c
 4 primo om. F^d 7 seruus F^e 8 si modo ...
 9 possumus om. F^f: τοὺς δούλους δὲ τῶν δυ-
 ναμένων γράφεσθαι κληρονόμων λγάμεθα γρά-
 φειν κληρονόμους. B (Tupu.) 11 defuncti]
 et defuncti WDE^g IC, et defuncti locum opti-
 nere om. E^h 18 titiu's Fⁱ | aliena F^j | con-
 stante^r F^k 16 iura] iure F^l 27 die] diu F^m
 30 heredes scripisset] Q, heres scripisset F,
 heredes scripisset DEIC, heredes scripisset-

ses W | alterum¹ Fⁿ 31 italia deue're'here
 sole're't' F^o | misisset] FDJ, dimississet WQEC
 32 sun't' F^p | quaereuatur F^q 33 rerum ini-
 talicarum F^r 34 qui om. F^s | prouincialeum F^t
 38 ex fundo corneliano alterum bis F^u | li-
 bianu F^v 39 heredes ex aequis] DEIC, heres
 exsequis F^w 40 tenebuntur] F, continebitur
 WDE (in marg. al. tenebuntur) IC 41 adiu-
 dicatur F^x | ali'o'ni F^y | onis F^z

qua parte adgnosci debeat. et refert Papinianus, cuius sententiam ipse quoque probani, pro hereditariis partibus eos adgnoscere aet alienum debere, hoc est pro semisse: fundos etenim nite praeceptionis accipiendo. quare si forte tantum sit aet alienum, ut nihil detracto eo superesse possit, consequenter dicemus institutiones istas ex re factas nullius esse momenti: et si forte Falcidia interueniens recisionem esset legatorum factura, sic⁵ officio iudicis recidit¹ praeceptiones istas, ut non plus quisque eorum habeat quam easet habiturus, si legatum accepisset uel aliud uel etiam praeceptiones³. quod si fuerit incertum, an Falcidia interuentura sit, rectissime probatur officio iudicis cautiones esse interponendas. || Cum haec ita sint, haec etiam institutio, de qua queritur, non est repel- f. 408 lenda, si alius rerum prouincialium, alius rerum Italicarum heres fuerit scriptus, officioque¹⁰ iudicis adtribuentur singulis res quae adscriptae sunt, erunt tamen heredes ex aequis partibus, quia nulla pars adscripta est. quae res facit, ut, si forte in aliis facultatibus plus sit (in Italicis forte quam in prouincialibus), in aliis minus et aeris alieni ratio urguit, debeat dici imminutionem eandem fieri quam supra ostendimus: proinde et si aliis fuerint⁸ legata relicta, contributio admittenda erit. Rerum autem Italicarum nel prouincialium¹⁵ significatione quae res accipiendae sint, uidendum est. et facit quidem totum uoluntas defuncti: nam quid senserit, spectandum est. uerum tamen hoc intellegendum erit rerum Italicarum significatione eas contineri, quas perpetuo quis ibi habuerit atque ita disposuit, ut perpetuo haberet: ceteroquin si tempore in quo transtulit in alium locum⁸, non ut ibi haberet, sed ut denuo ad pristinum locum reuocaret, neque augobit quo transtulit neque²⁰ minutus unde transtulit: ut puta de Italico patrimonio quosdam seruos miserat in prouinciam, forte Galliam, ad exigendum debitum uel ad merces comparandas, recursuros, si comparassent: dubium non est, quin debeat dici ad Italicum patrimonium eos pertinere debere. ut est apud Mucium relatum, cum fundus erat legatus uel cum instrumento uel cum his quae ibi sunt: agasonem enim missum in uillam a patre familias non pertinere²⁵ ad fundi legatum Mucius ait, quia non idecirco illo erat missus, ut ibi esset. proinde si seruus fuerit missus in uillam interim illuc futurus, quia dominum offenderat, quasi ad tempus relegatus, responsum est eum ad uillae legatum non pertinere. quare ne serui quidem, qui operari in agro consuerunt, qui in alias agros reuerteantur, et quasi ab alio commodati⁴ in ea sunt condicione, ut ad legatum pertineant, quia non ita in agro fuerant, ut ei agro uiderentur destinati. quae res in proposito quoque suggerit, ut Italicarum rerum³⁰ esse credantur hae res, quas in Italia esse testator uoluit. Proinde et si pecuniam misit in prouinciam ad merces comparandas et needum comparatae sint, dico pecuniam, quae idecirco missa est, ut per eam merces in Italianam adueherentur, in Italico patrimonio adiungendam: nam et si dedisset in prouincia de pecuniis, quas in Italia exercebat, ituras³⁵ et redditus⁶, dicendum est hanc quoque Italici patrimonii esse. Rationem igitur efficere dico⁶, ut merces quoque istae, quae comparatae sunt ut Romanam ueherentur, sive prouectae sunt eo uino sive nondum, et sive scit sive ignorauit, ad eum heredem pertinere⁷, cui Italicae res sunt adscriptae.

36 IDEM libro octavo disputationum. Si quis ita scripserit heredem: 'ex qua B. 35. 9. 32 S
F(WDQEIC)

¹ recidi (Schulting)? ² praeceptione? ³ si in tempus quo transtulit (det. in alium locum)?
⁴ cum in alias agros reuertantur, quasi ab alio commodati? ⁵ ituram et reddituram?
⁶ dixi (Hal.)? ⁷ pertinerent?

4 factas] F², fr^actas F⁴ 5 factura sic]
facturas hic F² facturam hic D, factura hic
EIC, facta hic Q 6 ut] it F¹ 7 p'r^a
ceptiones F⁴ | si fuerit F² 8 an] in F² |
cautionis F¹ 9 est om. F¹ 11 heredit ex
equis F¹ 13 urguit debeat] urguetat FW,
urgeat DQEIC 16 sin't F⁴ 18 signifi-
catione's F² | haberit it' F² 19 in quo] F,
quo I, aliquo WDEC 20 tran'stulit F²

21 m'inuet F² 25 qu'a'e F² | a'ga'sonem F²
26 in missus F² | si om. F¹ 28 relegatur F² |
uillae] uillam F² 29 reuerteuantur F² 32 mi-
sit in prouinciam om. F¹ 33 comparatae]
comparaue F² | quae om. F¹ 34 in it. patri-
monio adiungendam] F² DC, in it. patri-
moni iniugendam F¹, de it. patrimonio adiungendam
WEI

'parte codicillis Titium heredem scripsero, heres esto', etiamsi pars in codicillis non fuerit adscripta, erit tamen heres quasi sine parte institutus.

- 37 IULIANUS libro uicesimo nono digestorum. Cum in testamento ita scribitur: [B. 85, 9, 33] S
 'si filius meus me uiuo morietur, nepos ex eo post mortem meam natus heres esto', duo gradus heredum sunt: nullo enim casu uterque ad hereditatem admittitur. ex quo apparet, 5
 si nepoti Titius substitutus fuerit et filius patri heres extiterit, non posse Titium una cum 1 filio heredem esse, quia non in primum, sed in secundum gradum substituitur. Haec uerba: 'Publius Marcus Gaius inuicem substituti heredes mihi sunt' sic interpretanda sunt, ut breuiter uideretur testator tres instituisse heredes et inuicem eos substituisse, perinde 2 ac si ita scripsisset: 'ille et ille et ille instituti heredes et substituti sunt'. Qui tres filios 10 habebat et ita scripserit: 'filii mei heredes sunt: Publius filius meus exheres esto', uideri potest prima parte duos dumtaxat filios heredes instituisse.
- 38 ¶ IDEM libro trigesimo digestorum. Qui filio impuberi exheredato Pamphi- [B. 85, 9, 34] S f. 408
 lum legat, eundem post mortem filii ex parte heredem instituere eodem modo potest, quo 15
 is, qui seruum Sempronio legatum, eundem¹ post mortem Sempronii ex parte heredem 1
 instituit. Seruus testamento herese pure scriptus, liber autem iussus esse, si intra kalendas
 Decembres decem dederit, si codicillis pure libertatem acceperit, intra kalendas quidem
 neque liber neque heres erit, nisi decem dederit: si intra kalendas non dederit, liber ex 2
 codicillis erit. Si quis seruum suum liberum sub condicione, heredem pure scripsisset
 eumque uendidisset pendente condicione, iusu emptoris seruus adire hereditatem potest, 20
 3 quia et constituit institutio et est qui ius imperandi habet. Quod si post defectam condi-
 cionem alienatus fuisset, non potest iusu emptoris hereditatem adire, quia eo tempore ad
 4 eum peruenisset, quo iam extincta institutio inutilis fuerat. Igitur cum seruus sub condi-
 cione liber esse iubetur et legatum pure accepit, si pendente condicione manumissus uel
 5 alienatus fuerat, legatum habebit aut domino adquiret, quamvis mortis tempore condicio
 libertatis extincta fuerit: si uero post defectum condicionis manumissus aut alienatus fuerit,
 5 legatum ad irritum recidit. Cum uenditor seruum ante traditionem ab empte pro parte
 heredem scriptum adire iubet, restituere coheredi serui necesse habet, quia lucrum facere
 eius serui iure quem uendidit non debet. plane non totum quod adquisierit restituet, sed
 pro ea dumtaxat parte, qua seruus coheredem habuerit, 30
- 39 MARCIANUS libro secundo regularum. id est partem dimidiam serui et quartam here- S'
 ditatis.
- 40 Libro trigesimo digestorum IULIANI MARCELLUS notat: immo et id debet praestari, quod S
 consequi uendor non potuisset, si prius, quam adiret seruus partem hereditatis, is² tra-
 ditus esset: quod est uerum.
- 1 (40) IULIANUS libro trigesimo digestorum. Si pater familias Titium, quem [L 2, 15, 4. B. 85, 9, 35] S
 ingenuum esse credebat, ³heredem scripserit eique, si heres non esset, Sempronium sub-
 stituerit, deinde Titius, quia seruus fuerat, iusu domini adierit hereditatem: potest dici
 Sempronium in partem hereditatis admitti. nam qui scit aliquem seruum esse et eum he- 40
 redem scribit et ita substituit: 'si Stichus heres non erit, Sempronius heres esto', intelle-
 gitur tale quod dicere: 'si Stichus neque ipse heres erit neque alium fecerit'. at qui eum,
 quem liberum putat esse, heredem scripserit, hoc sermone 'si heres non erit' nihil aliud
 intellegitur significare, quam si hereditatem uel sibi *non* adquisierit uel mutata condicione
 F(WDQEIC)
-
- ¹ legat, tum eundem? ² is del. (male gem.) ³ pro parte ins. (cf. u. 27. 30)
- 4 me om. F¹ 5 ute'r que F² 6 ex'stitie-
 rit F² | uas'm' F² 7 substituitur 'gra' haec F²
 8 pu'pi'blis F² | gaium F² | interpr'a etanda
 F² 10 scripsisset] scripasse et (sic) F²
 14 potest is quo is F² 15 legatom F² | mor-
 tem] portem F² 17 decembrem F² 19 suum]
 scum F² 25 domin'o' F² 33 l. 40 praec-
 denti continuant libri 34 is traditus] PQ (adscr.
- ex aut.), isi traditus ¹, distractus WDEI'C
 38 fuerat it iusu F² 41 aliud fec. F, alium
 heredem fec. WEIC, alium fec. heredem D:
 si neque ipse heres erit neque alium efficerit
 Inst. 42 quem] quim F² 43 non] E² (in
 margine: P[isis] non deest) I, om. FDE'C: si
 hereditatem sibi eique, cuius iuri postea sub-
 iectus esse cooperit, non adquisierit Inst., quic-

alium heredem non fecerit, quae adiectio ad eos pertinet, qui patres familias heredes scripti postea in seruitutem deducti fuerint. igitur in hoc casu semisses fient ita, ut alter semis inter eum, qui dominus institutus heredis fuerit, et substitutum aequis portionibus diuidatur:

- 42 (41) POMPONIUS libro duodecimo ex uariis lectionibus. et hoc Tiberius [I. 2, 15, 4. B. 35, 9, 36] Caesar constituit in persona Parthenii, qui tamquam ingenuus heres scriptus adierat hereditatem, cum esset Caesaris seruus: nam diuisa hereditas est inter Tiberium et eum qui Parthenio substitutus erat, ut refert Sextus Pomponius¹.
- 43 (42) IULIANUS libro sexagesimo quarto digestorum. Qui soluendo non erat, duos [B. 35, 9, 37] Apollonios liberos heredesque esse iusserat. altero ante apertas tabulas testamenti mortuo non ineleganter defendi poterit eum qui supererit liberum] et solum necessarium heredem fore. quod si uterque uiuit, institutionem nullius esse momenti propter legem Aeliam Sentiam, quae amplius quam unum necessarium heredem fieri netat:
- 44 (43) PAULUS libro primo ad legem Aeliam Sentiam. inuicem enim eos sibi obstare.
- 45 (44) ALFENUS libro quinto digestorum. Pater familias testamento duos heredes [B. 35, 9, 38] instituerat: eos monumentum facere iusserat in diebus certis: deinde ita scriperat: 'qui 'eorum non ita fecerit, omnes exheredes sunt': alter heres hereditatem praetermisserat, reliquus heres consulebat, cum ipse monumentum exstruxisset, numquid minus heres esset, ob eam rem, quod coheres eius hereditatem non adisset. respondit neminem ex alterius facto hereditati neque alligari neque exheredari posse, sed uti quisque condicionem impasset, quamvis nemo adisset praeterea, tamen eum heredem esse.
- 46 (45) IDEM libro secundo digestorum a Paulo epitomatorum. 'Si Maeuia mater mea [B. 35, 9, 39] et Fulvia filia mea uiuent, tum mihi Lucius Titius heres esto'. Seruus respondit, si testator filiam numquam habuerit, mater autem supernixisset, tamen Titium heredem fore, quia id, quod impossibile in testamento scriptum esset, nullam vim haberet.
- 47 (46) AFRICANUS libro secundo quaestionum. Quidam cum filium familias heredem [B. 35, 9, 40] instituere uellet, ne ad patrem eius ex ea hereditate quicquam perueniret, voluntatem suam exposuit filio: filius cum patris offensam uereretur, petit a testatore, ne sub condicione 'si a patre emancipatus esset' heredem eum institueret et impetravit ab eo, ut amicum suum heredem institueret: atque ita testamento amicus filii ignotus testatori heres institutus est nec quicquam ab eo petitum est. quaerebatur, si ille amicus aut adire nollet aut aditam nollet restituere hereditatem, an fideicommissum ab eo peti possit aut aliqua actio aduersus eum esset et utrum patri an filio competeteret. respondit, etiamsi manifestum sit scriptum heredem fidem suam interposuisse, non tamen aliter ab eo fideicommissum peti posse quam si et ipsum testatorem fidem eius secutum esse probaretur. si tamen, cum a filio familias rogaretur, amicus et aditum se hereditatem receperisset et restituturum patri familias facto, non absurde dici possit mandati actionem futuram: et eam actionem patri inutilem fore, quia non sit ex bona fide id ei restitui, quod testator ad eum peruenire noluerit: sed nec

F(WDQEIC)

¹ uerba ut refert Sextus Pomponius non sunt Pomponii, sed Iuliani (similiter Blume)

ex ipsis digestis hic pendere apparet, cum deinceps exhibeant in compendium redactas leges duas 41. 42 1 adiectio 'ad eo's F² | patre's' familias F² 3 institut F² 4 diuidatur| ui- deatur F² 5 tiberius se' caesar F²: Titus Inst. (nam ita plerique libri et optimi quique, pauci tantum Tiberius: denique quod scriptum est apud Theophilum Illic — pro quo alii libri substituunt ANTONINON — aut ipsius Theophilii aut antiquissimo librariorum errore factum est ex Tiroc) male, nam Tiberius Caesar tam sollempne est quam diuina Titus 6 inguuus F² | adierat] I, adierit FWDQEC 8 substitu-

tum F² 9 erat F² 10 iusserit F² 15 alpha- nus F² 16 qui eorum seq.] ei δὲ μὴ ἔκαστος αὐτῶν ποιήσῃ, πάντας ἀπὸ κληρονόμων εἶναι B (Tipuc.) 17 exheredis F² | heredatatem F² 18 instruxisset F² | esse n't F² 19 heredi- tam F² 20 hereditati neque] F², neque hereditati F² 21 quamuis] quamuo F² | ta- men F² 22 m'aeuia F² | mat'er F² 23 famili- ia F² 24 familiam F² | nunquam F² 27 in- stituere] instituerat F² 35 fidem bis F² | se- cuto'ru'm F² 36 restituturum] FI, restitu- rum D, praestaturum WE (sc. mary. restitu- turum P[isis]) C 37 posset F²

filio uplgarem competituram, ueram utilēm, sicuti dare placaret ei, qui, cum filius familias esset, pro aliquo fideiussisset ac pater familias factus soluisset.

- (47) IDEM libro quarto quaestionum. Si ita scriptum fuerit: Titius, immo Seius [B. 85, 9, 41] S 'heres esto', Seium solum heredem fore respondit. sed et si ita: 'Titius heres esto: immo 1 'Seius heres esto', idem erit dicendum. Quidam testamento ita heredes instituit: 'Titia 5 'filia mea heres esto: si quid mihi liberorum me uiuo mortuoue nasceatur, tunc qui uirilis 'sexus unus pluresue nascentur, ex parte dimidia et quarta, qui feminini sexus una pluresue 'natae erunt, ex parte quarta mihi heres sit': postumus ei natus est: consulebatur, quota ex parte postumus heres esset. respondit eam hereditatem in septem partes distribuendam, ex his filiam quattuor, postumum tres habituros, quia filiae totus as, postumo dodrans datus 10 est, ut quarta portione amplius filia quam postumus ferre debeat. ideo si postuma quoque nata esset, tantundem sola filia, quantum uterque postumorum habituri essent. itaque in 15 proposito cum as filiae, dodrans postumo sit datus, uiginti unam partes fieri, ut filia duodecim, nouem filius | habeat. In testamento ita scriptum est: 'Lucius Titius ex duabus f. 409' 'uncii, Gaius Attius ex parte una, Maeuius ex parte una, Seius ex partibus duabus heredes 18 'mihi sunt': consulebatur quid iuris esset. respondit hanc scripturam illam interpretationem accipere posse, ut Lucius Titius duas uncias habeat, ceteri autem quasi sine partibus instituti ex reliquo dextante heredes sint: quem dextantem ita diuidi oportet, ut Seius quindecim, Attius et Maeuius alterum quincuncem habeant. 19
- (48) MARCIANUS libro quarto institutionum. His uerbis: 'Titius hereditatis incae [B. 85, 9, 42] S 1 'dominus esto', recte institutio fit. Illa institutio ualeat: 'filius meus inpiissimus male de 'me meritus heres esto': pure enim heres instituitur cum maledicto et omnes huiusmodi 2 institutiones receptae sunt. Interdum nec cum libertate utiliter seruus a do- [L 2, 14 pr. mina heres instituitur, ut constitutione diuorum Seueri et Antonini significatur, cuius uerba haec sunt: 'seruum adulterii accusatum non iure testamento manumissum ante sen- 25 'tentiam ab ea muliere uideri, quae rea fuerit eiusdem criminis postulata, rationis est'. 3 quare sequitur, ut in eundem a domina collata institutio nihil momenti habeat. Si in [L] patre uel patria uel alia simili adsumptione falsum scriptum est, dum de eo qui demon- stratus sit constet, institutio ualeat. 29
- (49) FLORENTINUS libro decimo institutionum. Si alienum seruum liberum et he- [B. 85, 9, 43] S redem esse iussi et is postea meus effectus est, neutrum ualeat, quia libertas alieno seruo 1 inutiliter data est. In extraneis heredibus illa obseruantur: ut sit cum eis testa- [I. 2, 19, 4 menti factio, siue ipsi heredes instituantur siue hi qui in potestate eorum sunt, et id duobus temporibus inspicitur, testamenti facti, ut constiterit institutio, et mortis testatoris, ut effectum habeat. hoc amplius et cum adibit hereditatem esse debet cum eo testamenti 35 factio, siue pure siue sub condicione heres institutus sit: nam ius heredis eo uel maxime tempore inspiciendum est, quo adquirit hereditatem. medio autem tempore inter factum testamentum et mortem testatoris uel condicionem institutionis existentem mutatio iuris heredi non nocet, quia, ut dixi, tria tempora inspicimus. 39
- (50) UPLIANUS libro sexto regularum. Seruum meum heredem institutum cum [B. 85, 9, 44] S libertate si uiuus uendidero ei, cum quo testamenti factio non est, posteaque eum redemero, ex testamento mihi heres esse poterit nec medium tempus, quo apud eum fuit, uitauit institutionem, quia uerum est utroque tempore tam testamenti faciendi quam mortis tem- 1 pore meum fuisse. unde si apud eum remanserit, uitauit institutio: uel si cum eo testa- 45 menti factio est, iussu eius adeundo adquiret ei hereditatem. Si in non faciendo imposs-
F(WDQEIC)

2 fideiuss'iss'et F² | pater familias' familias' F²
 6 si om. F² 7 quarto F² | feminina F²
 8 quota ex] ex quata ex F¹ 10 as del. F²
 11 quarta] quatta F¹ | debea'n't F² 13 propo-
 sita F¹ 16 interpr'a etationem F² 18 d'extante
 her. F² | diu'ndi' F² | qui'n'cuncem F² 22 in-
 stituitui F¹, institutus W 23 interd'ict'um F¹

26 ab ea] ante F² 31 ius'si' F² | is] us F¹ |
 'm'eus F² 32 eis] eos F¹ 33 ipsi] DEIC cum
 Inst., ipse FW 35 ad'h'ibit F², adibit I², addit
 WC cum Inst., addit DP, addit E, addidit Q
 36 moxime F¹ 41 posteaque F | eum
 eam F¹ 42 heres 'es'se pot. F² 44 uitauit
 institutus F¹

bilis condicio¹. institutione heredis sit expressa, secundum omnium sententiam heres erit, 2 perinde ac si pure institutus esset. Hereditas plerumque diuiditur in duodecim [L 2, 14, 5 uncias, quae assis appellatione continentur. habent autem et hae partes propria nomina ab uncia usque ad assem, puta haec: sextans quadrans triens quincunx semis septunx bes dodrans dextans deunx as.

- 52 (51) MARCIANUS libro tertio regularum. Talem institutionem quidam ualere non [B. 35, 9, 45] S putabant: 'Stichus liber esto et, si liber erit, heres esto'. sed diuus Marcus rescripsit hanc 1 institutionem ualere perinde atque si non erat adiectum 'si liber erit'. Si quis ita scripsit: 'Stichus, si meus erit cum morior, liber et heres esto', alienatus non poterit iusu ⁹ emptoria adire hereditatem, quamvis, etsi non erat || hoc expressum, non alias liber et heres f. 410 fieri poterat, quam si mansisset eius. sed si uiuus eum manumiserit, Celsus libro quinto decimo digestorum scribit fieri hunc heredem: non enim hunc casum testatorem uoluuisse excludere palam est neque uerba omnino repugnant: nam quamvis seruus eius non est, at certe libertus est. 14
- 53 (52) PAULUS libro secundo regularum. Seruus hereditarius heres institui potest, [B. 35, 9, 46] S si modo testamenti factio fuit cum defuncto, licet cum herede instituto non sit.
- 54 (53) MARCELLUS libro singulari responsorum. Lucius Titius Seio et Sempronio [B. 35, 9, 47] S ex semissibus heredibus institutis et ceteris exhereditatis inuicem heredem substituit, deinde legata et libertates dedit, postea ita subiecit: 'Cornelius et Sallustius et Uarro aequis partibus heredes sunt, quos inuicem substituo': quaero, quantum uel priores duo ex semissibus instituti uel posteriores habere debeant. Marcellus respondit in obscuro esse, Cornelium et Sallustium et Uarronem primo an secundo uel tertio gradu heredes instituere uoluerit: sed secundum scripturam testamenti, quae proponeretur, alterum assem datum eis uideri. 24
- 55 (54) NERATIUS libro primo membranarum. Pater filio impuberi seruum heredem [B. 35, 9, 48] S substituit liberumque esse iussit: eum pupillus nendidit Titio: Titius eum iam primo testamento facto in secundo testamento liberum heredemque esse iussit. superius testamentum Titii ruptum est, quia is seruus et heres potest esse et, ut superius testamentum rumpatur, sufficit ita posterius factum esse, ut aliquo casu potuerit ex eo heres existere. quod ad uim autem eius institutionis pertinet, ita se res habet, ut, quamdiu pupillo ex ea substitutione heres potest esse, ex Titii testamento libertatem hereditatemque consequi non possit: si pupillus in suam tutelam peruerterit, perinde ex Titii testamento liber heresque sit ac si pupille substitutus non fuisset: si pupillo heres exstitit, proprius est, ut Titio quoque, si uelit, heres esse possit. 34
- 56 (55) PAULUS libro primo ad legem Aeliam Sentiam. Si is qui soluendo non est [B. 35, 9, 49] S primo locum Stichum, secundo eum cui ex fideicommissi causa libertatem debet liberum et heredem instituerit, Neratius secundo loco scriptum heredem fore ait, quia non uidetur creditorum fraudandorum causa manumissus.
- 57 (56) IDEM libro singulari de secundis tabulis. Potest quis ita heredem instituere: [B. 35, 9, 50] Sf 'si intra annum septuagesimum deceasero, ille mihi heres esto': non enim pro parte testatus intellegi debet, sed sub condicione instituisse.
- 58 (57) IDEM libro quinquagesimo septimo ad edictum. Si is qui soluendo non est [B. 35, 9, 51] E seruum cum libertate heredem instituerit et liberum substituerit, ante incipiendum erit a F(WDQEIC)

¹ in ins. (edd.)

1 expr'a'essa F² | omniam F² 2 diuidetur F²
 3 'pro'pria F² 4 sexta'ns' F² | septunx] F²,
 setunc F², setunx F² 10 expr'a'essum F²
 11 e'u'm F² 12 fieri'h'unc F² 13 uerua F²
 17 seio] seius F² 19 salustius et uaro F
 20 semissimus F² 21 deueant F² | corneli-
 lius F² 22 salustium et uaronem F 23 'pro'-

poneretur F² 28 titl'i' F² 30 ea] eo F²
 33 ex's'titit F² | proprius F 36 secund'o e'u'm
 F²: καὶ ὑποκατάστηκεν αὐτῷ ἐπερον δούλων
 B (Typuc.) 37 neratios F² | scriptum heredem]
 F², heredem scrip'situm F² 42 quin'to'-
 quagesimo F²

substituto: lex enim Aelia Sentia ita demum ei, qui in fraudem creditorum heres institutus est conseruat libertatem, si nemo alius ex eo testamento heres esse potest.

- 9 (58) IDEM libro quarto ad Utellium. Nemo dubitat recte ita heredem nuncupari [B. 85, 9, 52 E
1 posse 'hic mihi heres esto', cum sit coram, qui ostenditur. Qui frater non est, si fraterna
caritate diligitur, recte cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur. 5
O (59) CELSUS libro sexto decimo digestorum. Liber homo cum tibi seruiret, heres [B. 85, 9, 53 E
institutus iussu tuo adiit. Trebatius esse eum heredem: Labeo tunc non esse heredem, si
1 necessitate id fecerit, non quod alicquin uellet obligari. Si quis ita heredem instituerit:
'Titius qua ex parte mihi socius est in uectigali salinarum, pro ea parte mihi heres esto',
quidam putant, si asse descripto¹ id adiectum sit, ut maxime socius fuerit Titius, non esse 10
heredem, sed si qua pars uacua relictam fuerit, ex ea heredem esse. quod totum et in f. 410'
eptum et uitiosum est: quid enim uetat asse descripto¹ utiliter Titium ex parte forte quarta,
2 ex qua socius erat, heredem institutum esse? 'Titius heres esto: Seius et Maeuius heredes
'sunto'. uerum est quod Proculo placet duos semisses esse, quorum alter coniunctum duo-
3 bus datur. Cum quis ex institutis, qui non cum aliquo coniunctum institutus sit, heres 15
non est, para eius omnibus pro portionibus hereditariae ad crescere, neque refert, primo loco
4 quis institutus an alicui substitutus heres sit. Si heres institutus scribendi testamenti
tempore ciuius Romanus fuit, deinde ei aqua et igni interdictum est, heres fit, si intra illud
tempus quo testator decessit redierit aut, si sub condicione heres institutus est, quo tem-
5 pore condicio existit. idem et in legatis et in bonorum possessionibus. Titius ex semisse 20
'heres esto: Seius ex quadrante heres esto: Titius si in Capitolium ascenderit, ex alio qua-
'drante heres esto'. antequam Capitolium ascendat si pro herede gerat, ex semisse heres
erit, si Capitolium ascenderit, et ex quadrante heres erit nec erit ei necesse pro herede
6 gerere quippe iam heredi. Si ita scriptum fuerit: 'Titius ex parte tertia, Maeuius ex parte
'tertia heredes sunt: Titius, si intra tertias kalendas nauis ex Asia uenerit, ex reliqua 25
'parte heres esto': uideamus, ne Titius statim ex semisse heres sit: nam duo heredes in-
stituti sunt, sed Titius aut ex semisse aut ex besse: ita sextans utique erit in pendentia
et, si condicio existiterit, ex besse heres erit, si non existiterit, ille sextans Maeuius ad-
crescit. sed si decesserit Titius, antequam condicio existat, deinde condicio existiterit,
tamen ille sextans non Titii heredi, sed Maeuius ad crescere: nam cum adhuc dubium esset, 30
Titio an Maeuius is sextans datus esset, Titius decessit nec potest intellegi datus ei qui
7 tempore dandi in rerum natura non fuit. Si Attius Titium et Maeuium et Seium aequis
partibus heredes instituit, Titius interim solus adiit hereditatem et Seium heredem instituit,
poterit Seius Titii adire hereditatem, Attii uel adire uel omittere: sed Attio, antequam
adeat uel² omittat eius hereditatem, ex semisse heres erit. si adierit Seius Attii heredi- 35
tatem, Titius ex triente dumtaxat heres erit et per hereditatem Titi triens dumtaxat ad
Seium perueniet, alterum trientem ex sua institutione habebit. quid ergo si ab Attio Titius
et Seius heredes instituti sunt, Titius adierit hereditatem, Titio Seius heres existiterit?
potestne Attii hereditatem omittere an necessario ei ex asse heres est? quippe cum alias
nemo heres institutus est, quam is ipse qui ex aliqua parte iam heres est, perinde est, 40
quasi unus heres per Titium institutus sit.
- 1 (60) CELSUS libro nicesimo nono digestorum. Qui soluendo non erat, seruum [B. 85, 9, 54 E
primo loco et alterum seruum secundo loco heredes scripsit. solus is qui primo loco scriptus
F(WDQEIC)

¹ descripto? ² si ins.

1 aelia m' sentia m' F² 10 adiectum] WDE
(m marg. P[isis] edictum) IC, adiectus Q,
ad dictum F 11 heredem] F²E, heredem
eum F²DIC 13 socius 'ex' erat F⁴ 14 quo'd'
F² 15 'Institutis F⁴ 20 possessionib' us F²
28 ex's'titerit F² 31 sextan's' F² 32 attins]
FEC, atticus WDI, titius Q: similiter libri

WDI, item EQ neque tamen C ex Attio det-
cepit faciunt fore Atticum: cf. u. 39 38 hero-
dem] hereditatem F 37 ab attio] FE⁴C, a
titio DEQ, ab titio I⁴, ab initio WE⁴, ab
attito I⁴ 38 seiu's herede's instituti F²
39 attii] F²E⁴C, attiti F² WDQE'I 40 inacti-
tutu'u's F² | heres' F²

- est hereditatem capit: nam lege Aelia Sentia ita canetur, ut, si duo pluresue ex eadem causa heredes scripti sint, uti quisque primus scriptus sit, heres sit.
- 62 (61) MODESTINUS libro octavo responsorum. Qui molebat filiam exheredare, sic [B. 35, 9, 55] E testamento comprehendit: 'te autem, filia, ideo exheredari, quoniam contentam te esse dote uolui': quaero an efficaciter exheredata sit. Modestinus respondit nihil proponi, cur non 5 esset uoluntate testatoris exheredata.
- 63 (62) IDEM libro secundo pandectarum. In tempus capienda hereditatis institui [B. 35, 9, 56] E heredem posse benevolentiae est, ueluti 'Lucius Titius cum capere potuerit, heres esto': 1 idem et in legato. Quotiens non appetet, quis heres institutus sit, institutio non ualet 9 (quippe euenire potest, si testator || complures amicos eodem nomine habeat et ad designationem f. 411 singulari nomine utatur): nisi ex aliis apertissimis probationibus fuerit reuelatum, pro qua persona testator senserit.
- 64 (63) LAUOLENUS libro primo ex Caasio. Heredes sine partibus utrum coniunctum [B. 35, 9, 57] E an separatim scribantur, hoc interest, quod, si quis ex coniunctis deceperit, non ad omnes, sed ad reliquos qui coniuncti erant pertinet¹, sin autem ex separatis, ad omnes, qui testamento eodem scripti sunt heredes, portio eius pertinet.
- 65 (64) IDEM libro septimo epistularum. Eius seruum, qui post mortem meam natus [B. 35, 9, 58] E erit, beredem institui posse Labeo frequenter scribit idque uerum esse manifesto argumento comprobat: quia seruus hereditarius, priusquam adestur hereditas, institutio heres potest, quamvis is testamenti facti tempore nullius sit. 20
- 66 (65) IDEM libro duodecimo epistularum. Hereditas ad Statium Primum nullo iure [B. 35, 9, 59] E pertinet, cum institutus heres non sit: nec quicquam ei prodest, quod ab eo aliquid legitum est aut libertus ei defuncti testamento commendatus est. ex quo si manumissus non est, seruus est. 24
- 67 (66) POMPONIUS libro primo ad Quintum Mucium. Si ita quis heredes instituerit: [B. 35, 9, 60] E 'Titius heres esto: Gaius et Maeuius acquis ex partibus heredes sunt', quamvis et syllaba confunctionem faciat, si quis tamen ex his decedat, non alteri soli pars aderescit, sed et omnibus coheredibus pro hereditariis portionibus, quia non tam coniunxit quam celerius dixisse uideatur.
- 68 (67) IDEM libro secundo ad Quintum Mucium. Si ita scriptum fuerit: 'Tithasus si [B. 35, 9, 61] E in Capitolium ascenderit, heres esto: Tithasus heres esto', secunda scriptura potior erit: plenior est enim quam prior.
- 69 (68) IDEM libro septimo ad Quintum Mucium. Si quis Sempronium heredem in- [B. 35, 9, 62] E stituerit sub hac condicione 'si Titius in Capitolium ascenderit', quamvis non alias heres esse posuit Sempronius, nisi Titius ascendisset in Capitolium, et hoc ipsum in potestate sit depositum Titii: quia tamen scriptura non est expressa uoluntas Titii, erit utilis ea institutio. atquin si quis ita scripserit: 'si Titius uoluerit, Sempronius heres esto', non ualet institutio: quaedam enim in testamentis si exprimantur, effectum nullum habent, quando, si uerbis tegantur, eandem significationem habeant quam haberent expresse, et momentum aliquod habebunt². sic enim filii exhereditatio cum eo³ ualet, si quis heres existat: et tamen nemo dubitat, quin, si ita aliquis filium exheredauerit: 'Titius heres esto: cum heres erit Titius, filius exheres esto', nullius momenti esse exhereditationem.

F(WDQEIC)

¹ pertinet del. ² habent: si uerbis tegantur, quamvis e. s. habeant q. h. expressa, momentum aliquod habebunt? ³ cum eo] tum modo (ruωο̄)?

4 compr'a ehendit F² | dote] WDEIC, doti F, om. F¹ 6 uoluntate m' F⁴ 8 ueneiuolentiae F² 10 designationem nomine (nominis F²) singulari nomine F 11 prouationibus F² 13 coniunctum F¹ 14 non] F⁴, hoc non F² 21 duodecimo F² 22 ex quo si] FDE, serausue W, serausue (ue om. C) ex quo si E² IC, serausue ex Q (in margine al. uel seruus ex quo si)

25 primo ad om. F¹ 30 tithasus] F, stichasius D, titius et stithasius W, titius et stichasius Q², titius et tithasus Q²I, titius et stichasius E²C, titius E⁴ 31 stithasius W, stithasius C, titius E⁴, tithasus heres esto om. DQI, inc. E² 36 expr'a essa F² 38 te'r'stamentis F² 41 esto cum] F¹, esto et cum F²

- 70 (69) PROCULUS libro secundo epistolarum. 'Cornelius et Maeuius, uter eorum [B. 35, 9, 68] E 'nulet, heres esto': uterque nult: Trebatius neutrum fore heredem, Cartilius utrumque: tu cui adsentiaris? Proculus: Cartilio adsentio et illam adiectionem 'uter eorum nulet' super-
nacuam puto: id enim etiam ea non adiecta futurum fuit, ut, uter uellet, heres esset, uter nollet, heres non esset. quod si hi ex numero necessariorum heredum essent, tum id non 5 frustra adiectum esse et non solum figuram, sed uim quoque condicione continere: dicerem tamen, si uterque heres esse uellet, utrumque heredem esse.
- 71 (70) PAPINIANUS libro sexto responsorum. Captatorias institutiones non eas senatus [B. 35, 9, 64] *P improbanit, quae mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt, sed quarum condicio confertur 9 ad secretum alienae uoluntatis.
- 72 (71) PAULUS libro quinto ad legem Iuliam et Papiam. Illae autem institutiones [B. 35, 9, 65] E captatoria non sunt, ueluti si its heredem quis instituat: 'qua ex parte Titius me heredem instituit, ex ea parte Maeuius heres esto', quia in praeteritum, non in futurum institutio 1 collata est. Sed illud quaeri potest, an idem seruandum sit quod senatus censuit, || etiamsi f. 411' in aliam personam captionem direxerit, ueluti si ita scripserit: 'Titius, si Maeuium tabulis 15 'testamenti sui heredem a se scriptum ostenderit probaueritque, heres esto', quod in sententiam senatus consulti incidere non est dubium.
- 73 (72) TERENTIUS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam et Papiam. Si quis soli- [B. 35, 9, 66] E dum a¹ lege capere non possit et ex asse sit institutus ab eo qui soluendo non est, Iuli- lianus ex asse eum heredem esse respondit: legi enim locum non esse in ea hereditate 20 quae soluendo non est.
- 74 (73) GAIUS libro duodecimo ad legem Iuliam et Papiam. Sub condicione herede [B. 35, 9, 67] E instituto si substituamus, nisi eandem condicionem repetemus, pure eum heredem substi- tuere intellegimur. 24
- 75 (74) LICINNIUS RUFINUS libro secundo regularum. Si ita quis heres institutus [B. 35, 9, 68] Ef fuerit: 'excepto fundo, excepto usu fructu heres esto', perinde erit iure ciuili atque si sine ea re heres institutus esset, idque auctoritate Galli Aquilii factum est.
- 76 (75) PAPINIANUS libro duodecimo quaestionum. Si filius substituatur ei, a quo [B. 35, 9, 69] P praeteritus est, non ut intestati patris, sed ex testamento habebit hereditatem, quoniam et quolibet alio substituto, si fuisse ab eo exheredatus, inde testamentum inciperet, ubi filius 30 esset exheredatus.
- 77 (76) IDEM libro quinto decimo quaestionum. Seruus uxori a marito mortis causa [B. 35, 9, 70] P donatus mariti manet, ut et Iuliano quoque uidetur. idem² si accipiat libertatem simul et hereditatem, uiro necessarius heres erit: nec sine libertate aliquid ei legari potest. 34
- 78 (77) IDEM libro septimo decimo quaestionum. Asse toto non distributo ita [B. 35, 9, 71] P scriptum est: 'quem heredem codicillis fecero, heres esto': Titium codicillis heredem in-
stituit. eius quidem institutio ualeat ideo, quod, licet codicillis dari hereditas non possit, tamen haec ex testamento data uidetur: sed hoc³ tantum ex hereditate habebit, quantum ex asse residuum mansit. 39
- 79 (78) IDEM libro sexto responsorum. Qui non militabat, bonorum maternorum, [B. 35, 9, 72] P quae in Pannonia possidebat, libertum heredem instituit, paternorum, quae habebat in Syria, Titium. iure semisses ambos habere constitit, sed arbitrum diuidendae hereditatis supre-
mam uoluntatem factis adjudicationibus et interpositis propter actiones cautionibus sequi salua Falcidio, scilicet ut, quod nice mutua praestarent, doli ratione quadranti retinendo 1 compensetur. Lucio Titio ex duabus partibus, Publio Maeui ex quadrante scriptis here- 45 F(WDQEIC)

¹ a del. ² ideo (A. Faber)? ³ hoc del.

2 treuatus F 5 si hi] sibi F¹ 9 impro-
uauit F¹ 10 aliena^e F² 12 qu'a F⁴ 14 ser-
uandum bis F¹ 15 titius si] E'IC, si titius
si F, tioiu si WDE^bQ 22 tertio decimo F¹,
xiu WQ | herede instituto] τῷ ... ἐνταθέντι
γυποκαθίστων B (Tipuc.) 26 excepto fundo

excepto usu fructu] ὑπεῖχρημένου ἀγροῦ ἢ τίνος
ἐτέρου πράγματος B (Tipuc.) 29 prae's ter-
tius F¹ 32 a] as F¹ 34 necessarios F¹
35 non distributo 'non' ita F¹ 41 syria' ^w F¹
44 retinendi F¹

dibus assem in dodrantem esse diuisum respondi: modum enim duarum partium ex quadrante declarari: quod veteres nummis Titio legatis nummorum specie non demonstrata 2 ceterorum legatorum contemplatione recuperant. Filiis heredibus aequis partibus institutis ac postea fratris filio pro duabus uncisi unum assem inter omnes uideri factum placuit et ex eo decem uncias filios accepisse: tunc enim ex altero asse portionem intellegi relictam, 5 cum asse nominatim dato uel duodecim uncias distributis residua portio non inuenitur: nihil autem interest, quo loco sine portione quis heres instituatur, quo magis assis residuum accepisse uideatur. Seius Maeuium ex parte, quam per leges capere possit, heredem instituit, ex reliqua Titium. si Maeuius solidum capere poterit, Titius adiectus aut substitutus heres non erit.

- 80 (79) IDEM libro primo definitionum. Quod si non sit reliqui facta mentio, tantumdem in altero asse habebit Maeuius quantum Titius¹ in primo. [B. 35, 9, 73] P¹⁰
- 81 (80) IDEM libro sexto responsorum. Quod si Maeuius nullius espax sit, in totum substitutus admittitur. [B. 35, 9, 74] P¹⁴
- 82 (81) PAULUS libro nono quaestionum. Clemens Patronus² testamento cauerat, ut, [B. 35, 9, 75] P si sibi filius natus fuisset, heres esset, si duo filii, ex aequis partibus heredes essent, si duas filiae, similiter: si filius et filia, filio duas partes, filiae tertiam dederat. duobus filiis et filia natis quaerebatur, quemadmodum in proposita specie partee faciemus, cum filii debeat pares esse uel³ etiam singuli duplo plus quam soror accipere. quinque igitur 1 partes fieri oportet, ut ex his binas masculi, unam feminam accipiat. Si ita scripserit testator: 'Quanta ex parte me a Titio heredem institutum recitassem, ex ea parte Sempromius mihi heres esto', non est captatoria institutio: plane nullo recitato testamento ab ipso testatore inanis uidebitur institutio remota suspicione captatoriae institutionis.
- 83 (82) SCAEUOLA libro quinto decimo quaestionum. Si quis ita heres instituatur: [B. 35, 9, 76] P 'si legitimus heres uindicare nolit hereditatem meam', puto deficere condicionem testamenti illo uindicante.
- 84 (83) IDEM libro octauo decimo quaestionum. Si non lex Aelia Sentia, sed alia lex [B. 35, 9, 77] P uel senatus consultum aut etiam constitutio serui libertatem impedit, is necessarius fieri 1 non potest, etiamsi non sit soluendo testator. Temporibus diui Hadriani senatus censuit, si testator, qui cum moritur soluendo non fuit, duobus pluribusue libertatem dederit eisque 20 hereditatem restitui iusserit et institutus heres suspectam sibi hereditatem dixerit, ut adire eam cogatur et ad libertatem perueniat, qui priore loco scriptus fuerit, siue hereditas restituatur. idem seruandum in his, quibus per fideicommissum libertas data fuerit. igitur si primo loco scriptus desideraret adire⁴ hereditatem, nulla difficultas erit. nam si posteriores quoque liberos se esse dicent et restitui hereditatem desiderent, an soluendo sit 35 hereditas et omnibus liberis factis restitui deberet, apud praetorem quereretur. absente autem primo sequens desiderans adiri hereditatem non est audiendus, quia, si primus uelit sibi restitui hereditatem, praeferendus est et hic seruus futurus est.
- 85 (84) PAULUS libro uicesimo tertio quaestionum. Si seruo fideicomissa data sit [B. 35, 9, 78] P libertas, heres hunc eundem seruum cum libertate heredem reliquisset, quaesitum est, an necessarius fiat heres. et humanius est et magis aequitatis ratione subnixum non fieri necessarium: qui enim etiam inuito defuncto poterat libertatem extorquere, is liber esse iussus non magnum uidetur beneficium a defuncto consequi, immo nihil commodi sensisse, 1 sed magis debitam sibi accepisse libertatem. Idem probandum erit et in illo seruo, quem F(WDQEIC)

¹ habebit Titius quantum Maeuius (*Hab.*)? ² fuit Petronius uel simile nomen ³ uel] et?
⁴ adiri (*cf. u. 37?*)?

7 portione's F¹ 11 tantumdem F¹ 12 ha-
beuit F¹ 17 'si' filius F² 20 'u'nam F¹ | ac-
cipiat] EC, accipiet F, acciperet DI 21 quan-
ta ex parte seq.] εἰς ὅσου μέρους ἀναγνῶ ἐμαγ-
τόν ὑπὸ Πέτρου γράφεται καλυπούμενον B (*Tvp.*)
23 testatore^e F² | uideuitur F² | remota] et

remota F⁴ 24 quae'stio'num F² 27 ae'lia' F²
28 liuertatem F¹ 30 pluribusue lib.] DEI,
pluribus uel lib. FC, pluribus ire lib. Q
38 futurus est] futurus Taur. 41 necesse-
rius F⁶

testator ea lege emerat, ut manumitteret, si heres fuerit institutus: nam et hic seposito beneficio testatoris proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex constitutione diui Marci.

2 Idem et in eo, qui propria sua data pecunia emptus est ab aliquo: nam et hic poterit ab ipso testatore libertatem extorquere.

(85) **SCAEUOLA** libro secundo responsorum. **Lucius Titius**, qui fratrem habebat, [B. 35, 9, 79] **P** testamento its cauit: **Titius frater meus ex asse mihi heres esto: si mihi Titius heres esse noluerit aut (quod abominor) prius morietur quam meam hereditatem adierit aut filium filiamue ex se natum natamue non habebit, tunc Stichus et Pamphilus serui mei liberi et heredes mihi sequis partibus sunt'. quaero, cum Titius hereditatem adierit et liberos aditae hereditatis tempore non habuerit, an Stichus et Pamphilus ex substitutione liberi et 10 heredes esse possint. item quaero, si ex substitutione neque liberi neque heredes esse possint, an in partem hereditatis uideantur adiecti. respondit: appetit quidem¹ non eam mentem testatoris fuisse, ut quemquam heredem adhiberet² fratri, quem aperte ex asse heredem instituisset: igitur si frater adiit, Stichus et Pamphilus heredes non erunt: quos 14 eo amplius noluit heredes esse, si frater prius quam hereditatem adiret decessisset liberis f. 41² relictis. nam prudens consilium testantis animaduertitur: non enim fratrem solum heredem praetulit substitutis, sed et eius liberos.**

(86) **MAECIANUS** libro septimo fideicommissorum. Iam dubitari non potest suos [B. 35, 9, 80] **P** quoque heredes sub hac condicione institui posse, ut, si uoluissent, heredes essent, si heredes non essent, alium quem uisum erit eis substituere: negatumque³ hoc casu necesse esse sub contraria condicione filium exheredare, primum quia tunc tantum id exigetur, cum in potestate eius non esset, an heres patri existeret, exspectantis extrinsecus positae condicionis euentum, deinde quod, etsi quacumque posita condicione deberet filius sub contraria condicione exheredari, in proposito ne possibilis quidem repperiri posset, certe, si uerbis exprimeretur, inepta fieret: huic enim condicione 'si nolet, heres esto' quae alia 25 uerba contraria concipi possunt quam haec 'ai nolet heres esse, exheres esto'? quod quam sit ridiculum, nulli non patet. Non ab re autem hoc loco uelut excessus hic subiungetur suis ita heredibus institutis 'si uoluerint heredes esse' non permittendum amplius abstinere se hereditate, cum ea condicione instituti iam non ut necessarii, sed sua sponte heredes exstiterunt. sed et ceteris condicionibus, quae in ipsorum sunt potestate, si sui parant, 30 ius abstinendi adsequi non debent.

(87) **HERMOGENIANUS** libro tertio iuris epitomarum. Ex uncii sex Primo herede [B. 35, 9, 81] **P** instituto, Secundo ex octo, si Tertius ex residua parte uel nulla portionis facta mentione heres instituatur, quinque uncias hereditatis Tertius habebit: in uiginti quattuor etenim partes hereditate distributa Tertio ratio calculi ueluti ex decem partibus instituto quinque 35 uncias adsignabit.

(88) **GAIUS** libro singulari de casibus. Ei qui soluendo non est aliquo casu euenit, [B. 35, 9, 82] **P** ut et seruus cum libertate heres exsistat et praeterea aliis heres adiciatur: ueluti si seruo cum libertate herede instituto ita adiectum sit: 'si mihi Stichus heres erit, tunc Titius quoque heres esto': nam Titius, antequam Stichus ex testamento heres exstiterit, heres esse 40 non potest, cum autem semel heres exstiterit seruus, non potest adiectus efficere, ut qui semel heres exstitit desinat heres esse.

(89) **PAULUS** libro secundo manualium. Si socius heres institutus sit ex asse et [B. 35, 9, 83] **P** seruo communi legetur pure sine libertate, hoc legatum non constitut. plane sub condicione ei utiliter et sine libertate legabitur, quoniam et proprio seruo ab herede recte sub con-

F(WDQEIC)

¹ quidem] euidenter? ² adiceret? ³ negaturque?

1 seposito *F* 6 he're's esse *F* 8 fam'i-
liamue *F* 13 adhueret *F* 15 eo] eos *F*
21 i'u'd *F* 22 her'e's *F* 23 condiciones
euentum *F* 24 proposito ne] *F*, positione *F*
25 ueruis *F* | hu'i'c *F* | nollet *F* 28 he're'

29 necessarii's sed *F* 30 extite-
runt *F*, exstiterint *F* | pariant *F* 34 in
om. *F* 36 adsignauit *F* 38 ut et 'si' ser-
uos *F* 40 ex's'titerit *F* 41 ex's'titerit *F*

dicione legatur. quare etiam heres institui sine libertate ut alienus socio herede scripto poterit, quis et proprius cum domino heres institui poterit.

- 91 (90) TRYPHONINUS libro uicesimo primo disputationum. Testamento domini seruus [B. 85, 9, 84] P sub condicione cum libertate heres institutus pendente adhuc condicione necem domini detexit eumque praetor mereri libertatem decreuit. etsi postea condicio testamenti extiterit, aliunde liber est, id est ex praemio, non ex testamento: igitur non est necessarius domino heres: licet autem ei uolenti adire.
- 92 (91) PAULUS libro quinto sententiarum. Imperatorem litis causa here- [Paul. 5, 12, 8. B. 85, 9, 85] P dem institui inuidiosum est nec calumnia¹ facultatem ex principali maiestate capi oportet.²
- 93 (92) IDEM imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex primo [B. 85, 9, 86] A 1 seu decretorum libro secundo. Pactumeius Androsthenes Pactumeiam Magnam filiam Pactumeli Magni ex asse heredem instituerat, eique patrem eius substituerat. Pactumeio Magno occiso et rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, mutauit testamentum Nouiumque Rufum heredem instituit hac praeftatione: || 'quia heredes, quos uolui habere mihi contingere f. 41; 'non potui³, Nouius Rufus heres esto'. Pactumeia Magna supplicauit imperatores nostros⁴ 15 et cognitione suscepta, licet modus institutioni contineretur, quia⁴ falsus non solet obesse, tamen ex uoluntate testantis putauit imperator ei subueniendum. igitur pronuntiauit hereditatem ad Magnam pertinere, sed legata ex posteriore testamento eam praestare debere, proinde atque si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta.

VI.

R DE UULGARI ET PUPILLARI SUBSTITUTIONE R

ESP

- 1 MODESTINUS libro secundo pandectarum. Heredes aut instituti dicuntur aut [B. 85, 10, 1] E⁵
1 substituti: instituti primo gradu, substituti secundo uel tertio. Heredis substitutio duplex⁶ est aut simplex, ueluti: 'Lucius Titius heres esto: si mihi Lucius Titius heres non erit,
tunc Seius heres mihi esto': ⁶'si heres non erit, siue erit et intra pubertatem decesserit,
2 'tunc Gaius Seius heres mihi esto'. Substituere liberis tam heredibus institutis quam ex-
heredatis possumus et tam eum, quem heredem nobis instituimus, quam alterum. Substi-
tuere liberis pater non potest nisi ~~si~~ heredem sibi instituerit: nam sine heredis institutione
nihil in testamento scriptum ualeat.

- 2 UPLIANUS libro sexto ad Sabinum. Moribus introductum est, ut [Pon. 33, 1. B. 85, 10, 2] S⁷
quis liberis impuberibus testamentum facere possit, donec masculi ad quattuordecim annos
perueniant, feminae ad duodecim. quod sic erit accipendum, si sint in potestate: ceterum
emancipatis non possumus. postumis plane possumus. nepotibus etiam possumus et deinceps,
si qui non recasuri sunt in patria potestate. sed si eos patres praecedant, ita demum
substitui eis potest, si heredes instituti sint uel exheredati: ita enim post legem Uelleam⁸
F(WDQEIC)

¹ nec enim calumniandi *Paulus* ² quos uolui mihi contingere, habere non potui (*Hal.*)?
³ imperatoribus nostris (*W: scriptum fuit impp. nn.*)? ⁴ qui (*Cuiacius: u. i.*)? ⁵ duplex dd.
⁶ aut duplex, ueluti 'filius meus heres mihi esto *ins.* (*u. i.*)

1 heres' F² | herede's' scr. F² 3 trupho-
ninus F⁵ ex's'terit F² 8 here'de'm F²
10 libri's' sex F² 11 seu] sed F² | pactu-
meiam] pactumeii F² | ma'mgnam F² | pactu-
meii] pactumeu F² 14 uolui] solui F² |
contingere (contigere W, coniugem E, coniugere E²) non potui (potuit C) F² WDQEIC,
continere non putauit F², ἐπειδὴ οὐκέτελον οὐκ
Ἄδηνήθην σχεῖν κληρονόμον B (*Tipuc.*) 15 pactu-
mei's' F² 16 suspecta F² | licet modus ...
obesse] εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ πλαστὴ αἵτια ἐν
Διαθήκαις οὐ βλάπτει B (*Tipuc.*) 17 putabit F²
18 ea'm' F² 21 de] di F² 23 heredis sub-
stitutio seq.] η γυναῖκας η ἀπλῆ ἐστίν η

διπλῆ· καὶ ἀπλῆ ἐστίν ως τὸ εἰπεῖν· ἔαν μὴ
κληρονόμης Πέτρος, ἐστω Παύλος κληρονόμος·
ἡ διπλῆ, οἷον· εἴτε μὴ κληρονόμης εἴτε κλη-
ρονόμης οἱ ἄνθρωποι ἀποθανῃ B (*Tipuc.*) 24 post
simplex ins. simplex D, simplex est EC
25 sic Fl^a: post esto ins. duplex uelluti filius
meus heres mihi (mihi heres QI^b, mihi om. E^c)
esto WE (*in margine*: hoc deest Pi[sis]) QI^bC,
duplex scilicet filius heres mihi (mihi heres D^d)
esto et D 26 sur'b'stituere F² 34 non re-
casuri] F²I, non recasuri 'non' F² ('non' de-
letum iam a primo librario adiectis uncis suis
maioribus denuo del. F²), recasuri non WDQEC

succedendo non rumpunt testamentum: nam si principale ruptum sit testamentum, et pupillare euanuit. sed¹ si extraneum quis impuberem heredem scripscerit, poterit ei substituere,
 1 si modo eum in locum nepotis adoptauerit vel adrogauerit filio praecedente². Quisquis [('Pon.) autem impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere: ceterum soli filio non poterit, nisi forte miles sit. adeo autem, nisi sibi quoque fecerit, non ualeat, ut, nisi adita quoque³ patris hereditas sit, pupillare testamentum euanescat. plane si omessa causa principalis testamenti ab intestato possideatur hereditas, dicendum est et pupillo substitutum seruan-
 2 dum: Interdum etiam pupillaris testamenti causa compellendum heredem institutum adire hereditatem, ut ex secundis tabulis fideicommissum conualescat: ut puta si iam pupillus decessit: ceterum si adhuc uiuat, improbum esse Julianus existimat eum, qui [Iul.D.86,1,27,4] 10
 3 sollicitus est de uini hereditate. Ego etiam, si minor uiginti quinque annis adeundae hereditatis causa fuerit restitutus, puto proficere secundis tabulis, ut praetor utiles actiones 4 decernat substituto. Prius autem sibi quis debet heredem scribere, deinde filio substituere et non conuertere ordinem scripturae: et hoc Julianus putat prius sibi debere, deinde filio heredem scribere: ceterum si ante filio, deinde sibi testamentum faciat, non ualere. quae¹⁵ sententia rescripto imperatoris nostri ad Uirium Lupum Brittanniae praesidem comprobata est, et merito: constat enim unum esse testamentum, licet duas sint hereditates, usque adeo, ut quos quis sibi facit necessarios, eosdem etiam filio faciat et postumum suum 5 filio impuberi possit quis substituere. Sed si quis ita fuerit testatus: 'si filius meus intra 'quartum decimum annum decesserit, Seius heres esto', deinde: 'filius heres esto', ualeat²⁰ 6 substitutio, licet conuersa scriptura filii³ testamentum fecerit. Sed et si ita scripscerit: 'ei filius mihi heres non erit, Seius heres esto: filius heres esto', || secundo quidem gradu f. 418' Seius scriptus est heres et, si filius heres non exstiterit, procul dubio Seius ei heres erit: sed et si exstiterit filius heres et intra pubertatem defunctus est, Seius admittendus recte 7 uidetur, ut non ordo scripturae, sed ordo successionis spectetur. Quod igitur dictum est²⁵ singulis liberorum substituere licere, ideo adiectum est, ut declaretur non esse a filii testamento incipiendum impuberis.

3 MODESTINUS libro primo differentiarum. Cum filio impuberi pater ita sub- [B. 85, 10, 3] E stituerit: 'quisquis mihi heres erit, idem filio impuberi heres esto', placuit ad hanc substitutionem scriptos tantummodo ad hereditatem⁴ admitti: itaque dominus, cui per seruum⁵⁰ hereditatis portio quaesita sit, ex substitutione impuberi heres effici non poterit, si seruu ab eius exierit potestate.

4 INDEM libro singulari de heurematicis. Iam hoc iure utimur ex diui⁶ Marci [B. 85, 10, 4] E et Ueri constitutione, ut, cum pater impuberi filio in alterum casum substituisset, in utrumque casum substituisse intellegatur, siue filius heres non exstiterit siue exstiterit et impubes 55 decesserit. Quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse uidetur: nam si pater duos filios impuberes heredes instituat eosque inuicem substituat, in utrumque 1 decesserit. Quod ius ad tertium quoque genus substitutionis tractum esse uidetur: nam si pater duos filios impuberes heredes instituat eosque inuicem substituat, in utrumque 2 casum reciprocum substitutionem factam uideri diuus Pius constituit. Sed si alter pubes, alter impubes hoc communi uerbo 'eosque inuicem substituo' sibi fuerint substituti, in uulgarem tantummodo casum factam uideri substitutionem Seurus et Antoninus [Cod. 6, 26, 2] 40 constituit⁶: incongruens enim uidebatur, ut in altero duplex esset substitutio, in altero sola uulgaris. hoc itaque casu singulis separatim pater substituere debebit, ut, si pubes heres non exstiterit, impubes ei substituatur, si autem impubes heres exstiterit et intra puber- F(WDQEIC)

¹ et ins. ² filium praecedentem? ³ ante ins. ⁴ ad hereditatem del. ⁵ diuorum?
⁶ constituerunt?

2 sed si extraneum ... 3 praecedente] καὶ ἔξω-
 τικῷ ἀνίβῳ δύναμαι ὄρφανοκός ὑποκαταστῆσαι,
 ἐὰν γίθετίσωμαι αὔγτον Synops. similiterque
 Tipue. 16 lup'um F² 22 si filius] si filius
 mens F² 24 intra pubertatem] WDEC, in
 pubertatem F¹, in pubertate F² QJ 25 quod
 igitur dictum est ... 27 impuberis] eadem le-
 gerunt Graeci: τὸ εἰρημένον, ὅτι ἔξετιν ἔκ-

στῷ τῶν παιδῶν ὑποκαθίστᾶν, Δηλοῖ, ωὐδεῖ
 ἀπὸ τῆς τοῦ ἀνίβου ἀρχεθαί B (Tipue.) 27 in-
 cipiendo] acipiendo F² 29 substitueris F²
 33 eurematicis F² 34 in utrumque casum
 substituisse bis F² 38 casu'm' F² 39 beruo
 F¹ | substitut'i'o sibi F² 41 esse't' F²
 43 ex's'titerit F²

tatem decesserit, pubes frater in portionem coheredita substitutatur: quo casu in utrumque euentum substitutus uidebitur, ne, si uulgari modo impuberi quoque substitut, uoluntatis quaestionem relinquat, utrum de una uulgari tantummodo substitutione in utrinque persona sensisse intellegatur: ita enim in altero utraque substitutio intellegitur, si uoluntas parentis non refragetur. uel certe euitandae quaestionis gratia specialiter in utrumque casum impuberi substitut fratrem: 'siue heres non erit siue erit et intra pubertatis annos decesserit'.

- 5 GAIUS libro tertio ad legem Iuliam et Papiam. Si in testamento heredes [B. 35, 10, 5] E scripti ita alicui substituti fuerint, ut, si is heres non esset, quisquis sibi heres esset is in parte quoque deficientis esset heres: pro qua parte quicunque heres exstitisset, pro ea parte 10 eum in portione quoque deficientis vocari placet neque interesse, iure institutionis quicunque ex maiore parte heres factus esset an quod per legem alteram partem alicuius vindicasset.
- 6 TERENTIUS CLEMENS libro quarto ad legem Iuliam et Papiam. Si is, qui [B. 35, 10, 6] EJ ex bonis testatoris solidum capere non possit, substitutus sit ab eo impuberi filio eius, solidum ex ea causa capiet, quasi a pupillo capiat. sed hoc ita interpretari Julianus noster 15 uidetur, ut ex bonis, quae testatoris fuerant, amplius capere non possit: quod si pupillo aliquid praeterea adquisitum esset aut si exheredato esset substitutus, non impediri cum capere, quasi a pupillo capiat.
- 7 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Uerbis ciuilibus substitutionem post [B. 35, 10, 7] P quartum decimum annum aetatis frusta fieri conuenit: sed qui non admittitur ut substitutus, ut adiectus heres quandoque non erit, ne fiat contra uoluntatem, si filius non habeat totum interim, quod ei testamento pater dedit.
- 8 ¶ UPLIANUS libro quarto ad Sabinum. Qui liberis impueribus substituit, [B. 35, 10, 8] SJ aut pure aut sub condicione solet substituere. pure sic: 'si filius meus intra pubertatem decesserit, Seius heres esto': siue Seius iste heres institutus sit et impuberi substitutus, nullam habet condicione, siue solum substitutus¹. sub condicione autem institutum si substitut, id est 'si mihi heres erit', non alias existet heres ex substitutione, nisi et ex institutione heres fuerit. cui similis est et haec substitutio: 'quisquis mihi ex supra scriptis 1 heres erit': habet enim in se eandem condicione similem superiori². Haec uerba: 'quisquis mihi heres erit, idem impuberi filio heres esto' hunc habent sensum, ut non 30 omnis qui patri heres exstitit, sed is qui ex testamento heres exstitit substitutus uideatur: et ideo neque pater, qui per filium, neque dominus, qui per seruum exstitit, ad substitutionem admittetur, neque hereditis heres, quia non ex iudicio uenient. partes quoque eadem ad substitutos pertinent, quas in ipsius patris familias habuerunt hereditate. 34
- 9 LABEO libro primo posteriorum a Iauoleno epitomatorum. Si pater filio im- [B. 35, 10, 9] A puberi eosdem quos sibi et te unum praeterea heredem instituit, bonorum filii te dimidium, ceteros patris heredes communiter dimidium ita habere, ut unus semis apud te maneat, alterius semissis pro his partibus inter heredes paternos diuisio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam haberent. 39
- 10 UPLIANUS libro quarto ad Sabinum. Sed si plures sint ita substituti: 'quis- [B. 35, 10, 10] S 'quis mihi ex supra scriptis heres erit', deinde quidam ex illis, posteaquam heredes extiterint patri, obierunt, soli superstites ex substitutione heredes existent pro rata partium, 1 ex quibus instituti sint, nec quicquam ualebit ex persona defunctorum. Quos possum heredes mihi facere necessarios, possum et filio, ut seruum menum et fratrem suum, quamvis 2 in rebus humanis nondum sit: postumus igitur erit fratri heres necessarius. Filio impuberi 44 F(WDQEIC)

¹ siue solum substitutus, nullam habet condicione? ² similem superiori del. (Hal.)

1 substitutatur *F*¹ 2 uideuitur *F*¹ 4 substitutio ne' *F*² 6 siue heres] suam heres *F*¹ 10 ex'stitisset *F*² 15 interpr'aetari *F*² 16 fuerat'n (sic) *F*² 17 impederi *F* 23 huic legi iterum praemitti rubricam R 'VII' (suppl. *F*²) de uulgari et pupillari substitutione (ti suppl. *F*¹) R F, del. *F*² 24 solei *F*² 27 alia's *F*² 34 patris filiae *F*² 36 te dimidiam *F*² 40 substituti's *F*² 41 ex'stiterint *F*² 44 et filio) ut filio *F*² 45 'h'umanis *F*²

- heredi ex asse instituto substitutus quis est: exstitit patri filius heres: an possit substitutus separare hereditates, ut filii habeat, patris non habeat? non potest, sed aut utriusque debet 3 hereditatem habere aut neutrius: inncta enim hereditas coepit esse. Idemque est, si pater me heredem scriperit ex parte et filium ex parte et ego patris hereditatem repudiaero: 4 nam neque filii hereditatem habere possum. Si ex asse heres institutus, filio exheredato 5 substitutus repudiauerit patris hereditatem, cum non haberet substitutum, non poterit filii adire: nec enim ualet filii testamentum, nisi patris fuerit adita hereditas: nec enim sufficit ad secundarum tabularum uim sic esse factum testamentum, ut ex eo adiri hereditas possit.
- 5 Ad substitutos pupillares pertinent et si quae postea pupillis obuenerint: neque enim suis bonis testator substituit, sed impuberis, cum et exheredato substituere quis possit: nisi 10 mibi proponas militem esse, qui substituit heredem hac mente, ut ea sola uelit ad substitutum pertinere, quae a se ad institutum peruenierunt. In adrogato quoque impubere dicimus ad substitutum eius ab adrogatore datum non debere pertinere ea, quae haberet, si adrogatus non esset, sed ea sola, quae ipse ei dedit adrogator: nisi forte distinguimus, ut quartam quidem, quam omnimodo ex rescripto diui Pii debuit ei relinquere, substitutus 15 habere non possit, superfluum habeat. Scaeuola tamen libro decimo quaestionum putat uel hoc adrogatori permittendum, quae sententia habet rationem. ego etiam amplius puto et si quid beneficio adrogatoris adquisiuit, et haec substitutum posse habere, ut puta adrogatoris amicus uel cognatus ei aliquid reliquit. Nemo institutus et sibi substitutus [B. 414^f] sine causae mutatione quicquam proficit, sed hoc in uno gradu: ceterum si duo sint gradus, 20 potest dici ualere substitutionem, ut Iulianus libro trigesimo digestorum [cf. 1. 48 § 1 h. t.] putat: si quidem¹ sic sit substitutus sibi, cum haberet coheredem Titium: 'si Stichus heres non erit, liber et heres esto', non ualere substitutionem: quod si ita: 'si Titius heres non erit, tunc Stichus liber et heres et in eius partem esto', duos gradus esse atque ideo repudiante Titio Stichum liberum et heredem fore.
- 11 PAULUS libro primo ad Sabinum. Si is qui heres institutus est² filio substitutus sit, nihil oberit ei in substitutione, si tunc capere possit, cum filius decessit. contra quoque potest poenas in testamento pupilli pati, licet in patris passus non sit. [B. 35, 10, 11] ^S
- 12 PAPINIANUS libro tertio quaestionum. Si filius, qui patri ac postea fratri [B. 35, 10, 12] ^{*P} ex secundis tabulis heres exstitit, hereditatem patris recuset, fraternalm autem retinere so malit, audiri debet: iustius enim praetorem facturum existimo, si fratri separationem bonorum patris concesserit. etenim ius dicenti propositum est liberos oneribus hereditariis non sponte susceptis liberare, non inuitos ab hereditate remouere, praesertim quod remotis tabulis secundis legitimam haberet fratri hereditatem. itaque legata dumtaxat ex secundis tabulis praestari debent habita ratione facultatum in Falcidia non patris, ut alias solet, sed inpuberis.
- 13 POMPONTUS libro primo ad Sabinum. Quo gradu heres liberis substituatur, [B. 35, 10, 18] ^S nihil interest.
- 14 IDEM libro secundo ad Sabinum. In pupillari substitutione licet [B. 35, 10, 14. Πείρα 54, 6] longius tempus comprehensum fuerit, tamen finietur substitutio pubertate. ⁴⁰
- 15 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Centurio filii, si intra quintum et [B. 35, 10, 15] ^{*P} uicesimum annum aetatis sine liberis uita decesserint, directo substituit. intra quattuordecim annos etiam propria bona³ filio substitutus iure communi capiet, post eam autem aetatem ex priuilegio militum patris dumtaxat cum fructibus inuentis in hereditate.
- 16 POMPONIUS libro tertio ad Sabinum. Si quis eum, quem testamento suo [B. 35, 10, 16] ^S legauit, rursus a substituto filii liberum esse iusserit, liber erit quasi legato adempto: nam 46 *F(WDQEIC)*

¹ Stichus ins. (Krueger) ² et capere non potest ins. ³ filii ins.

1 herede *F* | ex'stitit *F* 8 secundorum *F* rum om. *F* 33 susceptus *F* 40 pubertatal⁴
 9 ad] ab *F* 11 'sub'stituit *F* | mente'm' *F* WDEC, pubertati *F*, pubertatem *f* 41 con-
 13 ab om. *F* | 'haberet *F* 16 'habere *F* tyrio *F* | filius *F* 46 lib'e'r *F*
 24 adque *F* 26 si is] sus *F* 31 bono-

et in legato in his testamentis¹ nouissima scriptura erit spectanda, sicut in eodem testamento (uel testamento et codicilliis confirmatis) obseruaretur. Si suo testamento perfecto alia rursus hora pater filio testamentum fecerit adhibitis legitimis testibus, nihilo minus id ualebit et tamen patris testamentum ratum manebit. nam et si sibi et filio pater testamentum fecisset, deinde sibi tantum, utrumque superius rumpetur. sed si secundum testamentum ita fecerit pater, ut sibi heredem instituat, si uiuo se filius decebat, potest dici non rumpi superius testamentum, quia secundum non ualeat, in quo filius praeteritus sit.

- 17 IDEM libro quarto ad Sabinum. Substitui liberis is etiam potest, qui post mortem eius natus fuerit, cui substitutus heres fuerit. [B. 35, 10, 17] S 10
- 18 ULPIANUS libro sexto decimo ad Sabinum. Si seruus communis substitutus sit impuberi cum libertate, si quidem a patre familias fuisset redemptus, erit impuberi necessarius: si uero ab impubere redemptus, non necessarius, sed voluntarius fit heres, ut Iulianus libro trigesimo digestorum scribit: quod si neque a patre neque a pupillo fuerit redemptus, aequitatis ratio suggerit, ut ipse pretium partis suae domino offerens possit et libertatem et hereditatem consequi. Si Titio fuerit legatus seruus, posse cum impuberi substitui cum libertate, quemadmodum institui potuit, et eualescit legatum existente conditione substitutionis. [B. 35, 10, 18] S 15
- 19 IULIANUS libro trigesimo digestorum. Idem est et si post mortem legatarii seruus substitutus sit. [B. 35, 10, 19] S 20
- 20 ULPIANUS libro sexto decimo ad Sabinum. Patris et filii testamentum pro uno habetur || etiam in iure praetorio: nam, ut Marcellus libro digestorum nono scribit, sufficit tabulas esse patris signatas, etsi resignatae sint filii, et septem signa patris sufficiunt. Si pater sibi per scripturam, filio per nuncupationem uel contra fecerit testamentum, ualebit. [B. 35, 10, 19] S 25
- 21 ULPIANUS libro quadragesimo primo ad edictum. Si ita quis substituerit: 'si filius meus intra decimum annum decesserit, Seius heres esto', deinde hic ante quartum decimum post decimum decesserit, magis est, ut non possit bonorum possessionem substitutus petere: non enim uidetur in hunc casum substitutus. [B. 35, 10, 20] S 29
- 22 GAIUS libro quinto decimo ad edictum prouinciale. Is qui contra tabulas testamenti patris bonorum possessionem petierit, si fratri impuberi substitutus sit, repellitur a substitutione. [B. 35, 10, 21] S
- 23 PAPINIANUS libro sexto responsorum. Qui plures heredes instituit, ita scripsit: 'eosque omnes inuicem substituo'. post aditam a quibusdam ex his hereditatem uno eorum defuncto, si condicio substitutionis exstitit alio herede partem suam repudiante, ad superstites tota portio pertinebit, quoniam inuicem in omnem causam singuli substitui uidebuntur: ubi enim quis heredes instituit et ita scribit: 'eosque inuicem substituo', hi substitui uidebuntur, qui heredes extiterunt. [B. 35, 10, 22] S 29
- 24 ULPIANUS libro quarto disputationum. Si plures sint instituti ex diuersis partibus et omnes inuicem substituti, plerumque credendum et ex isdem partibus substitutos, ex quibus instituti sint, ut, si forte unus ex uncia, secundus ex octo, tertius ex quadrante sit institutus, repadiante tertio in nouem partes diuidatur quadrans feratque F(WDQEIC)

¹ et in his testamentis in legato (Krueger)? ² exciderunt talia fere: item altero herede et ipso partem suam repudiante ad eos qui heredes facti sunt tota repudiantis portio pertinebit:

1 eadem F¹ 4 nihilo minus id ualebit et tamen patris testamentum ratum manebit] confirmant B (Tipuc.): ἐκατέρᾳ ἔρρωται neque audiendus qui scripsit περὶ ῥοπῶν sic haec mutata: ἔρρωται ἡ ἀγγίη pupillaria διαθήκη καὶ ρόύπτει τὴν πριγκιπαλίαν ὡς μεταγενεστέρα 14 scripsit F² 15 pr'a'etium F² 17 potuit et] potuit legatum et FIC², potuit legatus et WDQEC² 22 digestorum nono digestorum'

F⁴, digestorum nono DI, nono digestorum WQ, u digestorum D 23 patri sufficiunt F 26 ulpianus] F² WDEC, idem F²I | qua'dra gesimo F² 27 meos F² 36 tota] tato F² | substiti F 37 substituti'o hi's substitui F² 40 et partes' omnes F⁴ | et ex] F⁴, est ex F² WDEC: καὶ (= etiam) πρὸς τὰ μέρη τῆς οἰκείας ἐντάσσεως μεριζονται τὴν ὑποκατάστασιν B (Tipuc.)

octo partes qui ex besse institutus fuerat, unam partem qui ex uncia scriptus est: nisi forte alia mens fuerit testatoris: quod uix credendum est, nisi euidenter fuerit expressum.

- 25 IULIANUS libro uicesimo quarto digestorum. Si pater inpuberis filios inuicem substituerit et ei, qui nouissimus mortuus fuerit, Titium, respondendum est solos fratres bonorum possessionem accepturos et quodammodo duos gradus huius institutionis factos, ut primo fratres inuicem substituerentur, si illi non essent, tunc Titius uocaretur. [B. 85, 10, 24] S
- 26 IDEM libro uicesimo nono digestorum. Si pater filium impuberem heredem scriperit et ei substituerit, si quis sibi post mortem¹ natus erit, deinde uiuo fratre postumus natus fuerit, testamentum rumpetur: post mortem autem fratris uiuo patre² natus solus heres patri suo existet. [B. 85, 10, 25] S 10
- 27 IDEM libro trigesimo digestorum. Si Titius coheredi suo substitutus fuerit, deinde ei Sempronius, uerius puto in utramque partem Sempronium substitutum esse. [B. 85, 10, 26] S
- 28 IDEM libro sexagesimo secundo digestorum. Lex Cornelia, quae testamenta eorum qui in hostium potestate decesserunt confirmat, non solum ad hereditatem ipsorum qui testamenta fecerunt pertinet, sed ad omnes hereditates, quae ad quemque ex eorum testamento pertinere potuissent, si in hostium potestatem non peruenissent. quapropter cum pater in hostium potestate decessit filio impubere relicto in ciuitate et is intra tempus pubertatis decesserit, hereditas ad substitutum pertinet, perinde ac si pater in hostium potestatem non peruenisset. sed si pater in ciuitate decessit, filius impubes apud hostes, si quidem mortuo patre filius in hostium potestatem peruenenter, non incommodate dicitur hereditatem eius ex ea lege ad substitutos pertinere: si nero uiuo patre filius in hostium potestatem peruenenter, non existimo legi Corneliae locum esse, quia non efficitur per eam, ut is, qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. quare etiam si pubes filius uiuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre in hostium potestate decesserit, patris hereditas ex lege duodecim tabularum, non filii ex lege Corneliae ad adgnatum³ proximum f. 415' pertinet. [B. 85, 10, 27] S
- 29 SCAEUOLA libro quinto decimo quaestionum. Si pater captus sit ab hostibus, mox filius⁴ et ibi ambo decadant, quamuis prior pater decessat, lex Cornelia ad pupilli substitutionem non pertinebit, nisi reuersus in ciuitate impubes decessat, quoniam et si ambo in ciuitate decessissent, ueniret substitutus. [B. 85, 10, 28] *P 30
- 30 IULIANUS libro septuagesimo octauo digestorum. Quidam testamento Proculum ex parte quarta et Quietum ex parte dimidia et quarta heredem instituit, deinde Quietum Florum, Proculo Sosiam heredes substituit, deinde, si neque Florus neque Sosia heredes essent, tertio gradu ex parte dimidia et quarta coloniam Leptitanorum et ex quarta⁵ complures heredes substituit in plures quam tres uncias: Quietus hereditatem adiit, Proculus et Sosia uiuo testatore decesserunt: quaeritur, quadrans Proculo datus ad Quietum an ad substitutos tertio gradu pertineat. respondi eam uideri voluntatem patris familias fuisse, ut tertio gradu scriptos heredes ita demum substituerit, si tota hereditas uacasset, idque apparere euidenter ex eo, quod plures quam duodecim uncias inter eos distribuisset, et idecirco partem quartam hereditatis de qua quaeritur ad Quietum pertinere. [B. 85, 10, 29] S 35
- 31 IDEM libro singulari de ambiguitatibus. In substitutione filio ita facta: [B. 85, 10, 30] S 'quisquis mihi ex supra scriptis heres erit, idem filio heres esto', quaeritur, quisquis heres F(WDQEIC)

¹ firmant Graeci (u. i.): eius ins. ² uiuo patre del. (A. Faber) ³ mox filius] idem Graeci (u. i.): post filium? ⁴ ex quarta] praeterea (Krueger)?

1 uncia's scr. F² 2 expr'a'essum F² 7 si pater filium ... 8 natus erit] Εὰν κληρονόμων γράψας τὸν ἄνθρον μού γίον ύποκατασ্থίσω αὖτε τὸν μέτα θάνατον μού τικτόμενόν moi B (Tipuc.) 9 testamentum 'uiuo' (uiu del. F⁴, o del. F²) rump. F | post] most F² | patre] pater F² 15 hereditate's' F² 20 non incommodo] WDI'C, non incomodum E, non

commodo FI² 25 adgnatum || 'gnatum' (in transitu a pagina ad paginam) F² 27 si pater seq.] Εὰν οὐ πατήρ ληφθῆ καὶ παραχρήμα ὁ γιός B (Tipuc.) 32 dimidia et quarta et quietum ex parte dimidia et quarta dimidia heredem instituit F² 37 respondit] F², respondit F² | patris familia's' F²

quandoque fuerit intellegatur an quisquis heres tum erit, cum filius moriatur. placuit prudentibus, si quandoque heres fuisset: quamvis enim uniuero pupillo heres esse desisset, forte ex causa de inofficio, quae pro parte mota est, futurum tamen eum heredem ex substitutione creditum est. Non simili modo in hac specie dicendum est, si quis, cum filios duos haberet, Gaium puberem, Lucium impuberem, ita filio substituisset: 'ei Lucius filius meus' ⁵ 'impubes decesserit neque mihi Gaius filius heres erit, tunc Seius heres esto': nam ita prudentes hoc interpretati sunt, ut ad impuberis mortem condicio substitutionis esset referenda.

- 32 IDEM libro primo ad Urselium Ferocem. Qui complures heredes ex dispensatione B. 35, 10, 31 S
ribus partibus instituerat et in his Attium, si Attius non adierit, ceteros ex isdem partibus quibus instituerat heredes ei substituerat: deinde, si Attius non adiisset, Titium coheredem eis qui substituti sunt adiecit. quae situm est, qnam partem in et quam ceteri habituri essent. respondi Titium uirilem, ceteros hereditarias: ueluti si tres fuissent, Titium partem quartam Attianae partis habiturum, reliquarum partium hereditarias partes, ex quibus instituti erant, reliquos habituros esse. quod si non solum Titium, sed etiam alios adieciisset heredes, hos quidem uiriles partes habituros: ueluti si tres puta coheredes fissent substituti, extranei duo adiecti, hos quintas partes Attianae partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros esse dixit.
- 33 AFRICANUS libro secundo quaestionum. Si mater ita testetur, ut filium B. 35, 10, 32 S
impuberem, cum erit annorum quattuordecim, heredem instituat eique pupillaribus tabulis, ¹⁰
si sibi heres non erit, alium substituat, ualeat substitutio. Si filius et ex eo nepos postumus ita heredes instituantur, ut Gallo Aquilio placuit, et nepoti, si is heres non erit, Titius substituatur, filio herede existente Titium omnimodo, id est etiam si nepos natus non fuerit, excludi respondit.
- 34 IDEM libro quarto quaestionum. Ex duobus impueribus ei, qui supremus B. 35, 10, 33 S
moreretur, heredem substituit. si simul morerentur, utrique heredem esse respondi, quia supremus non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit, intellegatur, sicut et e contrario proximus ¹ non solum is qui ante aliquem, sed etiam is ante quem ² ⁴⁴
nemo sit intellegitur. Filium impuberem et Titium heredes instituit: Titio Maeuium substituit, filio, quisquis sibi heres esset ex supra scriptis, substituit: Titius omisit hereditatem, ²⁰
Maeuius adiit. mortuo deinde filio putat magis ei soli ex substitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierit. Etiam si contra patris tabulas bonorum possessio petita sit, substitutio tamen pupillaris ualeat, et legata omnibus praestanda sunt, quae a substitutione ¹ data sunt.
- 35 IDEM libro quinto quaestionum. Etsi contra tabulas patris petita sit a pupillo bonorum S
possessio, in substitutum tamen eius actionem legati dandam esse ita, ut augeantur praeter ea quod filius extraneis non debuerit². sic et crescere a substituto data legata, si per bonorum possessionem plus ad filium peruenisset, quemadmodum et ipse filius plus exceptis deberet. his consequens esse existimo, ut, si impubes ex asse scriptus sit et per bonorum possessionem semis ei ablatus sit, substitutus in partem legati nomine exoneretur, ⁴
ut, quemadmodum portio, quae per bonorum possessionem accesserit, auget legata, ita et hic quae abscesserit minuat.
- 36 MARCIANUS libro quarto institutionum. Potest quis in testamento I. 2, 15 pr. B. 35, 10, 34 S
plures gradus heredum facere, puta: 'si ille heres non erit, ille heres esto', et deinceps plures, ¹ ut nouissimo loco in subsidium uel serum necessarium heredem instituat. Et uel I. 2, 15, 1 45 F(WDQEIC)

¹ substituto (edd.)? ² supple ita fere: ita ut augeantur praeter ea [legata quae peti non possunt propterea] quod filius extraneis non debuerit (cf. D. 37, 5, 5 pr.)

2 desiseat ⁶ F⁴ 6 erit tunc seius heres
bis F¹ 7 interpraetati F¹ 12 eis] F¹, his F²
16 abituos F² 23 natos F¹ 25 supremus F²
26 morereantur F¹ | respondit F¹ 29 me-
uum F² 30 filio] filius F² 35 tabulis F²

36 in om. F¹ 39 ut] ait F¹ | scriptus] heres
scriptus F² | per om. F² 41 qu'a'e F² 44 he-
redem F¹ | non erit ille (ille om. E¹) heres]
Inst. WDE (in mary. P[isis] deest) IC, om. F²
45 serum] sesum F² | et] ut F²

- plures in unius locum possunt substitui vel unus in plurimum vel singulis singuli vel inuicem ipsi qui heredes instituti sunt.
- 37 FLORENTINUS libro decimo institutionum. Uel singulis liberis vel [B. 35, 10, 85. I. 2, 16, 6] S qui eorum nonissimus morietur heres substitui potest, singulis, si neminem eorum intestato decedere uelit, nonissimo, si ius legitimarum hereditatium integrum inter eos custodiri uelit. 5
- 38 PAULUS libro singulari de secundis tabulis. Qui plures liberos habet, potest [B. 35, 10, 86] S quibusdam substituere neque utique necesse habet omnibus, sicuti potest nulli substituere.
- 1 Ergo et ad breue tempus aetatis substituere potest, ut puta 'si filius meus intra annum
2 'decimum deceaserit, Titius ei heres esto'. Itaque et si diuersos substituat post finem¹
aetatis, admittendum erit, ueluti 'si intra decimum annum deceaserit, Titius heres esto: si 10
3 'post decimum intra quartum decimum, Maeuius heres esto'. Si a patre institutus rogatus que hereditatem restituere coactus ex² fideicommissario adierit, quamvis cetera, quae in eodem testamento relictam sunt, per eam aditionem confirmantur, ut legata et libertates, secundas tamen tabulas non oportere resuscitari destituto iam iure civili testamento Quintus Ceruidius³ Sciaeua noster dicebat. sed plerique in diuersa sunt opinione, quia et pupillares 15 tabulae pars sunt prioris testamenti⁴, quo iure utimur.
- 39 LAOOLENUS libro primo ex posterioribus Labeonis. Cum ex filio quis duos [B. 35, 10, 87] Sf nepotes impuberes habebat, sed alterum eorum in potestate, alterum non, et uellet utrumque ex aequis partibus heredem habere et, si quis ex his impubes decessisset, ad alterum partem eius transferre: ex consilio Labeonis Ofili Cascellii Trebatii cum quem in potestate 20 habebat solum heredem fecit et ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, cum in suam tutelam uenisset, legauit: quod si is, qui in potestate sua esset, impubes decessisset, alterum heredem ei substituit. Filio impuberi in singulam causam alium et alium heredem substituere possumus, ueluti ut aliis, si sibi nullus filius fuerit, et aliis, si filius fuerit et im- 24 pubes mortuus fuerit, heres sit. Quidam I quattuor heredes fecerat et omnibus heredibus (B) f. 416' praeter unum substituerat: unus ille, cui non erat quisquam substitutus, et ex ceteris alter uiuo patre familias decesserant. partem, cui nemo erat substitutus, ad substitutum quoque pertinere Ofilius Cascellius responderunt, quorum sententia uera est.
- 40 PAPINIANUS libro uicesimo nono quaestionum. Causa cognita impubes ad- [B. 35, 10, 88] P rogatus decesserat. quemadmodum legitimis heredibus auctoritate principali prospicitur so uinculo cautionis, ita, si forte substituit naturalis pater impuberi, succurrendum erit substituto: nam et legitimis heredibus futuris non aliiae quam utiles actiones praestari possunt.
- 41 IDEM libro sexto responsorum. Coheredi substitutus priusquam hereditatem adiret aut P condicio substitutionis existeret, uita decessit. ad substitutum eius, siue ante substitutionem siue postea substitutus sit, utraque portio pertinebit nec intererit, prior substitutus 25 1 post institutum an ante decedat. Ex uerbis 'eosque inuicem substituo' non ad- [B. 35, 10, 89]
2 euntis portio scriptis heredibus pro modo sibi vel aliis quae sitae portionis defertur. Cum filiae⁵ vel nepoti, qui locum filii tenuit aut post testamentum coepit tenere, parent substituit, si quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia, substitutio pupillaris fit 3 irrita. Quod si heredem filium pater rogauerit, si impubes diem suum obierit, Titio hereditatem suam restituere, legitimum heredem filii salua Falcidia cogendum patris hereditatem ut ab impubere fideicommisso post mortem eius dato restituere placuit, nec aliud seruandum, cum substitutionis condicio⁶ puberem aetatem uerbis precariis egreditur. quae ita F (WDQEIC)

¹ pro fine? ² ex] a (dett. guidam)? ³ Quintus Ceruidius non scripsit Paulus (Krueger)
⁴ quia et ... testamenti. sed plerique ... opinione? ⁵ idem Graeci (u. i.): filio (similiter Cuiacius)? ⁶ in ins.

1 singulis] singulos F^a 2 qui] que F^a 8 singulis] singulas F^a | uel] Inst. WE^a, uel ei DE^a IC, om. FQ 5 eos] eum F^a 9 diuersos] F^a 15 plurique F^a | quia^a et F^a 18 alteri^a um F^a 20 consilium F^a 23 substituere] substituire F^a 24 nullius F^a | et impubes mortuus fuerit bis F^a 25 et] ut F^a 27 pater fam. F^a | decesserat F^a 30 deceaserit FE^a, decessit WDQE^a IC 34 existere^a F^a 36 uerbis] his uerbis F^a 37 siui F^a 38 filiae vel nepot] θυγατρι και εγγονω B (Tipuc.) 42 post F^a 43 praecariis F^a | egr'a editus

locum habebunt, si patris testamentum iure valuit: alioquin si non valuit, ea scriptura, quam testamentum esse uoluit, codicillos non faciet, nisi hoc expressum est. nec fideicommisso propriae facultates filii tenebuntur, et ideo, si pater filium exheredauerit et ei nihil reliquerit, nullum fideicommissum erit: alioquin, si legata nel fideicommissa filius accepit, intra modum eorum fideicommissum hereditatis a filio datum circa Falcidiae rationem 5 4 debebitur. Qui discretas portiones coniunctis pluribus separatim dedit ac post omnem institutionis ordinem ita scripsit: 'quos heredes meos inuicem substituo', coniunctos primo loco uice mutua substituere uidetur: quibus institutionum partes non agnoscantibus ceteros 5 omnes coheredes admitti. Qui patrem et filium pro parte heredes instituerat et inuicem substituerat, reliquis coheredibus datis post completum assem ita scripsit: 'hos omnes in 10 'uicem substituo'. uoluntatis fit quaestio, commemoratione omnium patrem et filium substitutioni coheredum miscuisset an eam scripturam ad ceteros omnes transtulisset: quod 6 magis uerisimile uidetur propter specialem inter patrem et filium substitutionem. Coheres impuberi filio datus eidemque substitutus legata e secundis tabulis reicta perinde praestabat, ac si pure partem et sub condicione partem alteram accepisset. non idem seruabitur 15 alio substituto: nam ille Falcidiae rationem induceret quasi plane sub condicione primis tabulis heres institutus, tametsi maxime coheres filio datus quadrantem integrum optineret. nam et cum legatum primis tabulis Titio datur, secundis autem tabulis eadem res Sem- 7 pronio, Sempronius quandoque Titio concurrit. Cum pater impuberi filiae, quae nouissima diem suum obisset, tabulas secundas fecisset et impubes filia superstite sorore pubere 20 uita || decessisset, irritam esse factam substitutionem placuit, in persona quidem prioris, l. 417 8 quia non nouissima decessit, in alterius uero, quia puberem aetatem compleuit. Non uideri cum uitio factam substitutionem his uerbis placuit: 'ille filius meus si (quod abo- minor) intra pubertatis annos decesserit, tunc in locum partemue eius Titius heres 'esto', non magis quam si post demonstratam condicione sibi heredem esse substitutum 25 iussisset: nam et qui certae rei heres instituitur coherede non dato, bonorum omnium hereditatem optinet.

42 IDEM libro primo definitionum. Qui duos impuberes filios heredes reliquerat, [B. 35, 10, 40 P ita substituit, si ambo mortui essent: deinde pueri post mortem patris simul perierunt: duae hereditates substituto deferuntur. sed si diuersis temporibus uita decadant, in her- 20 ditate nouissimi pueri eius fratraris, qui ante mortuus est, hereditatem substitutus inueniet: sed in ratione Falcidiae pueri prioris hereditas non ueniet nec substitutus amplius quam sescunciam iure testamenti desiderabit: legata quoque, quae a substituto eius filii data sunt, qui prior intestato decessit, ad irritum receidunt. 34

43 PAULUS libro nono quaestionum. Ex facto quaeritur: qui filium habebat [B. 35, 10, 41 P mutum puberem, impetravit a principe, ut muto substituere ei licaret, et substituit Titium: mutus duxit uxorem post mortem patris et nascitur ei filius: quapropter, an rumpatur testa- mentum. respondi: beneficia quidem principalia ipsi principes solent interpretari: uerum uoluntatem principis insipientibus potest dici eatenus id eum tribuere uoluisse, quatenus filius eius in eadem ualeudine perseverasset, ut, quemadmodum iure civili pubertate finitur 40 pupillare testamentum, ita princeps imitatus sit ius in eo, qui propter infirmitatem non potest testari. nam et si furioso filio substituisset, diceremus destinare ualere testamentum, cum resipisset, quia iam posset sibi testamentum facere: etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id ualere dicamus: auferret enim testamenti factionem homini sanae mentis. igitur etiam adgnatione sui heredis dicendum est rumpi substitutionem, quia 45 nihil interest, alium heredem institueret ipse filius postea an iure habere coepit suum he- F(WDQEIC)

1 ea 'quam' scriptura F¹ 2 expr'a'essum F²
4 fideicommissum ... uel om. F¹ 7 substitu'ti'o F² 8 nice] uico F¹ | uide'n'tur F²
10 hos 'mortes' omnes F¹ 11 fit] FD, fuit
WE⁴IC, fuerit E¹ 13 substitutionem F¹ 15 ser-
uauit F¹ 17 datu's F² 23 abom'n'ior F¹

30 duae] duos F, duo Q | hereditate's F¹
35 facto] quarto F² 38 interpr'a'etari F²
39 insipientibus F² | e'u'm F² 40 perse-
rasset] perseverat et F¹ (em. F¹) | puber-
te'm F² 43 resipisset F, resipuisisset W
44 auferret F

redem: nec enim aut patrem aut principem de hoc casu cogitasse uerisimile est, ut eum, qui postea nasceretur, exheredaret. nec interest, quemadmodum beneficium principale intercedat circa testamenti factionem, utrum in personam unius an complurium. Item quapropter, si ita facta proponatur substitutio: filius meus si intra decem annos decesserit, Titius heres esto, si intra quattuordecim, Maeuius filiusque octo annorum decesserit, utrum Titius solus ex substitutione ei heres erit an et Maeuius, quia certum est et intra decem et intra quattuordecim annos decessisse. respondi omne quidem spatium, quod est intra pubertatem, liberum esse patri ad substituendum filio, sed finis huius pubertas est: magis autem est in utroque eorum tempus suum separatum sernari, nisi contraria noluntas testatoris aperte ostendatur. Lucius Titius cum haberet filios in potestate, uxorem heredem scripsit et ei substituit filios: quaesum est, an institutio uxorii nullius momenti sit eo, quod ab eo gradu filii non essent exhereditati. respondi eum gradum, a quo filii praeteriti sint, nullius esse momenti et ideo, cum idem substituti proponantur, ex testamento eos heredes extitisse uideri, scilicet quia non totum testamentum infirmant filii, sed tantum eum gradum, qui ab initio non ualuit, sicut responsum est, si a primo sit filius praeteritus, a secundo exheredatus: nihil autem interest, qua ratione secundi heredis institutio ualeat, utrum quia ab eo filius exheredatus est an quia ipse filius substitutus est. Iulius Longinus pater eos, quos sibi heredes instituerat, filio ita substituit 'quisquis sibi heres esset': unus ex heredibus institutis, qui tacitam fidem accommodauerat, ut non capienti partem ex eo quod acceperat daret, ad substitutionem impuberis admissus utrum pro ea parte, pro qua scriptus fuit, ueniat, an uero pro ea quam cepit¹, ita ut augeatur eius pars in substitutione? respondi: qui in fraudem legum fidem accommodat, adeundo heres efficitur nec desinet heres esse, licet res quae relictæ sunt auferuntur. unde et ex secundis tabulis in tantum heres esse potest, in quantum scriptus esset: satis enim punitus est in eo, in quo fecit contra leges. quin immo etiam deaineret heres esse, idem dicere: quemadmodum intellegendum est in eo qui, cum scriptus esset heres, postquam adisset hereditatem in seruitute redactus est et postea libertate donatus. cui permissum est ad substitutionem uenire, quae ei in testamento fuerat relicta: licet enim hereditatem ex institutione amisit, tamen ex substitutione istam portionem, quantum² amisit, percepturum.

44 IDEM libro decimo quaestionum. Ex pupillari testamento superius principale neque ex parte neque in totum confirmari posse Maeianus scripsit.

45 IDEM libro duodecimo responsorum. Lucius Titius legitimum filium et alterum naturalem heredes instituit eosque inuicem substitutus: Titianus legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, post patris mortem impuberis decessit superstite matre et fratre naturali, quem etiam coheredem habebat: quapropter hereditas eius ad Titium naturalem fratrem ex causa substitutionis pertinet an uero ad matrem. respondi ad primum casum non existentium heredum substitutionem de qua quaeritur pertinere, non ad sequentem, si quis eorum postea decessisset intra pubertatem, cum in naturali filii persona duplex substitutione locum habere non poterit³: et ideo ad matrem legitimi filii hereditas ab intestato pertinet. Paulus respondit, si omnes instituti heredes omnibus inuicem substituti essent, F(WDQEIC)

¹ utrum pro ea parte quam cepit ueniat an uero pro ea, pro qua scriptus fuit? ² quam tum (quidam apud Gothofredum)? ³ potuerit?

1 ueris simile F | ut om. F¹ 2 exheredaret om. F¹ 5 filiusqui FDI¹ 6 substitutio F² 7 decessisse t' F⁴ 13 esse] DEIC, essent F 14 testamentum cum inf. F² 22 qui in] quun F² 23 esse t' F² | quae] quae ita F² | auferrantur F² 27 libertatem F | qu'a'e F² 28 substitutione 'amisit tamen ex substitutione' (haec del. F²) 'amisit tamen' (haec del. F⁴) istam F 29 quantum] FC⁴, quam tunc I, quantum WDQE 31 scripsit] F¹, scribit F² 33 naturalem F² | inuicem F² 36 substitutio- nes F² | ad] an F¹ 37 existentem F¹ 39 post ab intestato pertinet ins. aliter, si eiusdem (al. si ei. om. Q) aetatis (status uoluit opinor qui haec addidit) liberi instituti (et ins. D) inuicem (que ins. QIC) substituti (subst. om. Q) fuissent: tunc enim altero defuncto intra pubertatem eius successio non ad matrem, sed ad substitutum (eius ins. Q) denouuitur WDQE (in margine: hoc totam deest Pi[sie]] IC: uide adnotata ad D. 31, 34, 1 40 hereditas)

eius portionem, qui quibusdam defunctis postea portionem suam repudianit, ad eum solum, qui eo tempore superuixit, ex substitutione pertinere.

- 46 IDEM libro tertio decimo responsorum. Pater familias primis tabulis postumo [B. 35, 10, 43] *P* herede instituto secundis sibi uel filio, si intra pubertatem decessisset, Gaium Seium fratrem suum substituit, deinde Titium Gaio Seio, et postea sic dixit: 'quod si Gaius Seius frater ⁵ meus primo loco substitutus heres mihi esset, tunc Titio fideicommissum relinqu'. quaero, cum filius patri heres extiterit eoque intra pubertatem mortuo frater testatoris ex substitutione heres sit, an fideicommissum debeatur, cum ita relictum sit, si Gaius Seius frater suus sibi heres extisset. respondi fratrem defuncti, qui in utrumque casum institutus uel substitutus¹ est, filio impubere defuncto ea quae testator reliquit praestare debere: nec ¹⁰ aduersari haec uerba 'quod si Gaius Seius mihi heres erit, tunc dari uolo', cum uerum sit eum et testatori heredem extitisse.
- 47 SCAEUOLA libro secundo responsorum. Qui habebat filium et filiam im- [B. 35, 10, 44] *Pf* puberes, instituto filio herede filiam exhereditauit et, si filius intra pubertatem decessisset, filiam eidem substituit: sed filiae, si antequam nuberet² decessisset, uxorem suam, item ¹⁵ sororem || suam substituit. quaero, cum filia impubes prior deceaserit, deinde frater eius [l. 418] impubes, an filii hereditas ad uxorem et sororem testatoris iure substitutionis pertineat. respondi secundum ea quae proponerentur non pertinere.
- 48 IDEM libro singulari quaestionum publice tractatarum. Serum communem [B. 34, 10, 45] *A* habemus: hic heres scriptus est et, si heres non sit, Maeuius illi substitutus est: alterius ²⁰ iussu dominorum adlit hereditatem, alterius non: quaeritur, an substituto locus sit an non. ¹ et uerius est substituto locum esse. 'Titius heres esto. Stichum Maeuius do lego: Stichus heres esto. si Stichus heres non erit, Stichus liber heresque esto'. in hac quaestione in primis quaerendum est, utrum unus gradus sit an duo, et an causa mutata sit substitutionis an eadem permaneat. et quidem in plerisque quaeritur, an ipse sibi substitui possit, ²⁵ et respondetur causa institutionis mutata substitui posse. igitur si Titius heres scriptus sit et, si heres non sit, idem heres³ iussus sit, substitutio nullius momenti erit. sed si sub condicione quis heres scriptus sit, pure autem substitutus est, causa immutatur, quoniam potest ex institutione defici condicio et substitutio aliquid adferre: sed si extiterit condicio, duas puras sunt et ideo nullius momenti erit substitutio. contra si pure quis in- ³⁰ stitutatur, deinde sub condicione sibi substituatur, nihil facit substitutio conditionalis nec⁴ mutata intellegatur, quippe cum et si extiterit condicio, duas puras sunt institutiones. secundum haec proposita quaestio manifestetur: 'Titius heres esto. Stichum Maeuius do lego: Stichus heres esto. si Stichus heres non erit, Stichus liber heresque esto'. nos didicimus, quoniam eodem testamento et legatus sit Stichus et libertatem accepit, praeualete libertatem et, si praeualete libertas, non deberi legatum et ideo iusu legatarii non posse adire hereditatem, ac per hoc uerum esse Stichum heredem non esse et ex sequentibus uerbis libertatem illi competere: cum unus gradus uidetur⁵. quid ergo, si non adierit Titius? *F(WDQEIC)*

¹ uel substitutus del. (similiter Hal.) ² nuberet] nubere posset? ³ esse ins. (edd.) ⁴ nec] ut causa? ⁵ non didicimus ... gradus uidetur] haec perplexa et contraria cum loco Juliani l. 10 § 7 h. t., quem tamen ipse Scaeuola mos ait idem probasse, tum iuri rationi originem duxisse uidentur ex interpolatione ad Cod. 6, 27, 5 pr. accommodata, Scaeuola autem talia fere scripsisse (collatis uerbis constitutionis cit. dubitabatur si huiusmodi legatum ... uiros posset habere): nos didicimus, quoniam eodem testamento et legatus sit Stichus [et heres esse iussus,] non deberi legatum et ideo ... heredem non esse et ex sequentibus uerbis libertatem illi competere, [hereditatem non competere,] cum unus gradus uidetur

1 portione^m *F²* | portione^m *F⁴* 6 mihi^T *F²* ἔστω Παῦλος κληρονόμος· καὶ ἐπίγαρον· εἰ δὲ μὴ κληρονόμος γένηται Πέτρος, κληρονόμος καὶ ἐλεύθερος ἔστω Παῦλος, τοις opinor l. 10 § 7 A. t. nec perspicientes condicione eas hoc quidem eas magis uerbis differre quam re 29 existerit *F³⁰* pures *F⁸¹* facit] *F¹*, faciat *F²* 32 ex-^stiterit *F²* 33 stichum] stidium *F²* 35 srt. *F²* | accepit] *F¹*, acceperit *F²* 36 praeualete^ba't *F²*

incipiet substitutione Stichus liber et heres esse. porro quamdiu non adit¹ iussu legatarii, nec ex causa legati intellegitur legatarii esse effectus, et ideo certum est illum heredem non esse, ac per hoc ex his uerbis: 'si heres non erit, Stichus liber heresque esto', liber et heres existet. hoc autem, quod sentimus, Iulianus quoque in libris suis [cf. l. 10 § 7 h.t.] probat. Si pupillus substitutum sibi seruum alienauerit eumque emptor liberum heredem que instituerit, numquid iste in substitutione habeat substitutum uniuersum²? ut, si quidem pupillus ad pubertatem peruererit, necessarius ex testamento emptoris heres exstitit³, sin uero intra pubertatem deceaserit, ex substitutione quidem liber et heres sit et necessarius patri pupilli, emptori autem voluntarius heres exstitit⁴.

VII.

10

R DE CONDITIONIBUS INSTITUTIONUM R

SAEP

- 1 UPLIANUS libro quinto ad Sabinum. Sub impossibili condicione uel alio mendo [B. 35, 12, 1] S factam institutionem placet non uitari.
- 2 IDEM libro sexto ad Sabinum. Si testamento comprehensum sit: 'ille seruus, [B. 35, 12, 2] S 'si meus erit' (aut 'qui meus erit') 'cum moriar, heres esto', quatenus accipiat 'meus', 15 quaeritur. et si quidem alienauit in eo usum fructum, nihilo minus ipaius est: si uero partem in eo alienauit, an deficiat condicio institutionis, quaeritur. et uerius est non defecisse condicione, nisi euidentissimis probationibus testatorem uoluisse⁴ apparuerit pro hac condicione haec uerba inseruisse 'si totus seruus in dominio eius remanserit': tunc enim parte 19 1 alienata condicio deficit. Sed si duo serui ita sint || heredes instituti: 'Primus et Secundus, f. 418' 'si mei erunt cum moriar, liberi et heredes sunt' et alter ex his sit alienatus, Celsus recte putat sic accipendum, atque si singulos separatim sub eadem condicione heredes instituisset.
- 3 PAULUS libro primo ad Sabinum. Si ita heres institutus sim, si decem de- [B. 35, 12, 3] S dero, et accipere nolit cui dare iussus sum, pro impleta condicione⁵ habetur. 25
- 4 UPLIANUS libro octavo ad Sabinum. Si qui ita sint instituti: 'si socii una [B. 35, 12, 4] S bonorum meorum permanserint usque ad annos sedecim, heredes sunt', inutilem esse institutionem secundum uerborum significationem Marcellus ait: Iulianus autem, quoniam et ante aditam hereditatem iniri societas potest quasi rei futurae, ualere institutionem, quod 1 est uerum. Idem Iulianus scribit eum, qui ita heres institutus est, si seruum hereditarium 20 non alienauerit, cauentem coheredi implere condicione: ceterum si solus heres scriptus sit, sub impossibili condicione heredem institutum uideri: quae sententia uera est.
- 5 PAULUS libro secundo ad Sabinum. Si heredi plures condiciones coniunctim [B. 35, 12, 5] S datae sint, omnibus parendum est, quia unius loco habentur, si disiunctim sint, cuiilibet. 34
- 6 UPLIANUS libro nono ad Sabinum. Si quis ita institutus sit, si monumentum [B. 35, 12, 6] S post mortem testatoris in triduo proximo mortis eius fecisset: cum monumentum in triduo perfici non possit, dicendum erit condicione evanescere quasi impossibilem.
- 7 POMPONIUS libro quinto ad Sabinum. Si quis sub condicione heredes insti- [B. 35, 12, 7] S tuisset, si inuicem cauissent se legata eo testamento reicta reddituros, placet remitti eis condicione, quia ad fraudem legum respiceret, quae uerarent quosdam legata capere: 40 quamquam et si cautum esset, in ipsa actione exceptione tuendus esset promissor.
- 8 UPLIANUS libro quinagesimo ad edictum. Quae sub condicione [B. 35, 12, 8. Ep. 12, 52] S F(WDQEIC)

¹ Titius, etiam Stichus non adibit ins. ² uniuersum] sibi seruum? ³ exsistat? ⁴ uoluisse del. ⁵ condicio (edd.)?

1 quomdiu F^a | legatarii] fDEIC, legarii F^b uero F^c 18 prouationibus F^d 20 heres F^e
8 h'ac per F^f 4 autem h' quod F^g 6 substitutam] F^h, statum Fⁱ WDQEIC 12 mendo] 21 com] 29 aditam] habitatem F^j |
F, modo fWDQEIC: γνὸ ἀδύνατον αἰρεσιν ἔτερον σφάλμα B (Tipus.) 14 compr'a ehen- uelere F^k 31 coheredumpliere F^l | solus]
sum F^m 15 si't meus Fⁿ | morior F^o 16 'si' soruus F^p 34 'u'nius F^q 36 triduo 'mor-
tuu' proximo F^r 40 respicerent F^s 42 qui-
quagesimo F^t

iurisurandi relinquuntur, a praetore reprobantur: prouidit enim, ne is, qui sub iuris-^(Sp.)
 iurandi condicione quid accepit, aut omittendo condicione perderet hereditatem legatumque
 aut cogeretur turpiter accipiendi condicione iurare¹. uoluit ergo eum, cui sub iuris-
 urandi condicione quid relictum est, ita capere, ut capiunt hi, quibus nulla talis iurisurandi
 condicio inseritur, et recte: cum enim faciles sint nonnulli hominum ad iurandum con-
 temptu religionis, alii perquam timidi metu diuini numinis usque ad superstitionem, ne
 uel hi uel illi aut consequerentur aut perderent quod relictum est, praetor consultissime
 interuenit. etenim potuit is, qui uoluit factum, quod religionis condicione adstringit sub
 condicione faciendi relinquere: ita enim homines aut facientes admitterentur aut non fa-
 cientes deficerentur condicione. Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tantum ad ¹⁰
 heredum institutionem. In fideicommissis quoque oportebit eos, qui de fideicommissio-
 nes cognoscunt, subsequi praetoris edictum eapropter, quia uice legatorum funguntur. Et in
 mortis causa donationibus dicendum est edicto locum esse, si forte quis cauerit, nisi iu-
 rasset se aliiquid facturum, restitutur quod accepit: oportebit itaque remitti cautionem.
 4 Si quis sub iurisurandi condicione et praeterea sub alia sit institutus, huic uidendum est ¹⁵
 an remittatur condicio: et magis est, ut remitti iurisurandi condicio debeat, licet alii con-
 dicioni parendum habeat. Sed si sub iurisurandi condicione sit institutus aut si decem
 milia dederit, hoc est alternata condicione, ut aut pareat condicione aut iuret aliud ^{f. 419} ² quid,
 uidendum, numquid remitti ei condicio non debet, quia potest alteri condicione parendo
 esse securus. sed est uerius remittendam condicione, ne alia ratione condicio alia eum ²⁰
 urgueat ad iuriandum. Quotiens heres iurare iubetur daturum se aliquid uel facturum:
 quod non improbum est, actiones hereditarias non alias habebit, quam si dederit uel fecerit
 7 id, quod erat iussus iurare. Mortuo autem uel manumisso Sticho uiuo testatore qui ita
 heres institutus est, si iurasset se Stichum manumissurum, non uidebitur defectus condi-
 cione heres², quamuis uerum sit compellendum eum manumittere, si uiueret. idem est et ²⁵
 si ita heres institutus esset quis: 'Titius heres esto ita, ut Stichum manumittat' aut 'Titio
 centum ita lego, ut Stichum manumittat'. nam mortuo Sticho nemo dicet summouendum
 eum: non uidetur enim defectus condicione, si parere condicione non possit: implenda est
 8 enim uoluntas, si potest. De hoc iureiurando remittendo non est necesse adire praet-
 torem: semel enim in perpetuum a praetore remissum est nec per singulos remittendum. ³⁰
 et idcirco ex quo dies legati cesserit, remissum uidetur etiam ignorantie scripto herede.
 ideoque in herede legatarii recte probatur, ut post diem legati cedentem si decesserit
 legatarius, debeat heres eius actione de legato uti, quasi pure legato relictu si cui heres
 extiterat.

9 PAULUS libro quadragesimo quinto ad edictum. Condiciones, quae contra ^{B. 35, 12, 9} S
 bonos mores inseruntur, remittendae sunt, ueluti 'si ab hostibus patrem suum non rede-
 'merit', 'si parentibus suis patronoue alimenta non praestiterit'.

10 ULPIANUS libro octavo disputationum. Institutio talis: 'si codicillis Seium ^{B. 35, 12, 10} S
 heredem scripsero, heres esto' non est inutilis in quoquis herede instituto praeter filium: est
 enim condicionalis institutio. nec uidetur hereditas codicilli data, quod interdictum est, uerum ⁴⁰
 condicionalis est haec institutio³, quae testamento data esset. proinde et si ita scripserit:
 'cuius nomen codicillis scripsero, ille mihi heres esto', pari ratione dicendum erit institu-
 tionem ualere nullo iure impidente. Si quem ita institutum ponamus: 'ille, si eum codi-
 cillis heredem scripsi, heres esto', ualeat institutio etiam in filio qui in potestate est, cum
 F(WDQEIC)

¹ aut accipiendo condicione cogeretur turpiter iurare (u. i.)? ² heres del. (W) ³ con-
 ditionalis est haec institutio del.

8 accipiendi] F, accipiendo WDEIC | iuris-
 iurandi] F⁴ 4 est] F⁵ | capiunt] F⁶
 9 reliquere F 14 quod] quid F⁷ 16 est] F⁸
 18 milia del. F⁹, om. WDQEIC | ut aut pa-
 reat condicione aut iuret aliud quid] ei dicoce-
 h τόδε ποιέσθε B (Tipuc.) 20 esse se'curus F¹⁰ |
 e's't F¹¹ 24 uideuitur F¹² 26 easet] heres F¹³
 28 parere] DEIC, pararere F, paret W
 29 enim] DEIC, nō enim F 32 prouatur F¹⁴
 34 ex's'titerat F¹⁵ 37 patronode F¹⁶ 44 scrip-
 heres] scripserites F¹⁷

- nulla sit condicio, quae in praeteritum confertur uel quae in praesens, ueluti 'si rex Par-thorum uiuit', 'si natus in portu stat'.
- 11 IULIANUS libro uicesimo nono digestorum. Si quis testamento hoc modo [B. 85, 12, 11] ^S scripserit: 'filius meus si Titium adoptauerit, heres esto: si non adoptauerit, exheres esto' et filio parato adoptare Titius nolit se adrogandum dare, erit filius heres quasi expleta ⁵ condicione.
- 12 HERMOGENIANUS libro tertio iuris epitomarum. Uerba haec: 'Publius Maeuius, [B. 85, 12, 12] ^{*P} 'si uolat, heres esto', in necessario condicionem faciunt, ut, si nolit, heres non existat: nam in voluntaria heredis persona frustra adduntur, cum, etsi non fuerint addita, inuitas non efficitur heres.
- 13 IULIANUS libro trigesimo digestorum. Ei qui ita hereditatem uel legatum [B. 85, 12, 13] ^S accepit 'si decem dederit' neque hereditas neque legatum aliter adquiri potest, quam si post impletam condicionem id egerit scriptus heres uel legatarius, per quod hereditas aut legatum adquiri solet.
- 14 MARCIANUS libro quarto institutionum. Condiciones contra edicta impera-torum aut contra leges aut quae legis uicem optinent scriptae uel quae contra bonos mores uel derisoriae sunt aut huiusmodi quas praetores improbauerunt pro non scriptis habentur et perinde, ac si condicio hereditati siue legato adiecta non esset, capitul hereditatis legatumue.
- 15 I PAPINIANUS libro sexto decimo quaestzionum. Filius, qui fuit in potestate, [B. 85, 12, 15] ^{*P f. 419'} sub condicione scriptus heres, quam senatus aut princeps improbant, testamentum infirmat¹ patris, ac si condicio non esset in eius potestate: nam quae facta laedunt pietatem existimationem uerecundiam nostram et, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est.
- 16 MARCIANUS libro quarto institutionum. 'Si Titius heres erit, Seius heres [B. 85, 12, 16] ^S 'esto: si Seius heres erit, Titius heres esto'. Iulianus inutilem esse institutionem scribit, cum condicio existere non possit.
- 17 FLORENTINUS libro decimo institutionum. Si plures institutiones ex eadem [B. 85, 12, 17] ^S parte sub diuersis condicionibus fuerint, condicio, quae prior exstiterit, occupabit institutionem.
- 18 MARCIANUS libro septimo institutionum. Cum seruus pure liber et heres [B. 85, 12, 18] ^S scriptus sub condicione sit et, si heres non exstiterit, legatum acceperit, in legato repetitam uideri condicionem diaus Pius rescripsit. Hac ratione et Papinianus [Pap. D. 85, 1, 77 pr.] scribit, cum auia nepotem sub condicione emancipationis pro parte heredem instituit et postea codicillis scriptis hoc amplius ei legauit quam quod heredem eum instituit, repetitam uideri condicionem emancipationis etiam in legato, quamvis in legato nullam, ut in here-ditate, substitutionem fecisset.
- 19 IDEM libro octavo institutionum. Si ita scriptum fuerit 'Titius heres esto: [B. 85, 12, 19] ^{Sf} 'si Titius heres erit, Maeuius heres esto': si Titius ²suspectam adierit hereditatem, potest Maeuius suo arbitrio adire et quartam retinere.
- 20 LABEO libro secundo posteriorum a Iauoleno epitomatorum. Mulier, quae [B. 85, 12, 20] ^A uiro suo ex dote promissam pecuniam debebat, uirum heredem ita instituerat, si eam pecuniam, quam doti promisisset, neque petisset neque exegisset. puto, si uir denuntiasset ceteris heredibus per se non stare, quo minus acceptum faceret id quod ex dote sibi deberetur, statim eum heredem futurum. quod si solus heres institutus esset in tali con-F(WDQEIC)

¹ infirmat (edd.)? ² ut ins.

1 partorum *F* 4 titius *F* | adoptauerit
'exheres esto et filio parato adoptare titius
F 5 nolit *F* 9 fuerint *F* 15 mar-
cianus] papinianus *F* 17 improbauerunt *F* 21 princeps] *F*, principes *F* 22 laedunt *F*
26 institutionum *F* | scripsit *F* 29 ex'stit-
terit *F* | occupauit *F* 31 si heres] liberes *F* |
in legato repetitam uideri condicionem] non
aliter Graeci: δοκεῖ ὅπο τὴν αἵρεσιν καὶ τὸ λη-
γάτον καταληπτέin *B* (*Tipuc.*) 83 nempotem *F*
88 si titius suspectam adierit hereditatem] εἰ
κατὰ τὸν νόμον Πέτρος ἀναγκασθείς κληρο-
νίκει *B* (*Tipuc.*) 42 promisitae *F* 43 her-e-
dirbus' *F*

dicione, nihil minus puto statim eum heredem futurum, quia ἀδύνατος condicio pro non scripta accipienda est. Si quis hereditarium seruum iussus est manumittere et heres esse, quamvis, si manumiserit, nihil agat, tamen heres erit: uerum est enim eum manumississe: sed post additionem libertas seruo data secundum uoluntatem testatoris conualescit. Si quis te heredem ita instituit, si se heredem instituisse aut quid sibi legasses, nihil interest, quo gradu is a te heres institutus uel quid ei legatum sit, dummodo aliquo gradu id te fecisse probes.

- 21 CELSUS libro sexto decimo digestorum. Seruus alienus ita heres institui [B. 35, 12, 21] E potest 'cum liber erit': proprius autem ita institui non potest, *S
- 22 GAIUS libro octavo decimo ad edictum prouinciale. quia ratio suadet eum [B. 35, 12, 22] S qui libertatem dare potest, ipsum debere aut praesenti die aut in diem aut sub condicione dare libertatem nec habere facultatem in casum a quolibet obuenientis libertatis heredem instituere.
- 23 MARCELLUS libro duodecimo digestorum. 'Uter ex fratribus meis conso- [B. 35, 12, 23] E brinam nostram duxerit uxorem, ex dodrante, qui non duxerit, ex quadrante heres esto'. aut nubis alteri aut non uult nubere. consobrinam qui ex his duxit uxorem, habebit dodrantem, erit alterius quadrans. si neuter eam duxerit uxorem, non quia ipsi ducere noluerunt, sed quia illa nubere noluerit, ambo in partes aequales admittuntur: plerumque enim haec condicio: 'si uxorem duxerit', 'si dederit', 'si fecerit' ita accipi oportet, quod per eum non stet, quo minus ¶ ducat det aut faciat. 1. 420
- 24 PAPINIANUS libro sexto responsorum. 'Qui ex fratribus meis Titiam conso- [B. 35, 12, 24] P brinam uxorem duxerit, ex besse heres esto: qui non duxerit, ex triente heres esto'. uiuo testatore consobrina defuncta ambo ad hereditatem uenientes semisses habebunt, quia uerum est eos heredes institutos, sed emolumento portionum euentu nuptiarum discretos. 24
- 25 MODESTINUS libro nono regularum. Sub condicione heres institutus seruus [B. 35, 12, 25] E sine iusu domini condicione parere non potest.
- 26 POMPONIUS libro secundo ad Quintum Mucium. Si pupillus sub condicione [B. 35, 12, 26] F heres institutus fuerit, condicione etiam sine tutoris auctoritate parere potest. idemque est et si legatum ei sub condicione relictum fuerit, quia condicione expleta pro eo est, quasi pure ei hereditas uel legatum relictum sit. 30
- 27 MODESTINUS libro octavo responsorum. Quidam in suo testamento heredem [B. 35, 12, 27] E/ scripsit sub tali condicione 'si reliquias eius in mare abiciat': quaerebatur, cum heres institutus condicione non paruisse, an expellendus est ab hereditate. Modestinus respondit: laudandus est magis quam accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius uoluntatem abiecit, sed memoria humanae condicionis sepulturae tradidit. sed hoc prius inspiciendum est, ne homo, qui talem condicione posuit, neque compos mentis esset. igitur si perspicuis rationibus haec suspicio amoueri potest, nullo modo legitimus heres de hereditate controversiam facit scripto heredi. Heredi, quem testamento pure instituit, codicillis adscripsit condicione: quaero, an ei parere necesse habeat. Modestinus respondit: hereditas codicillis neque adimi potest: porro in defectu condicionis de ademptione hereditatis cogitasse intellegitur.
- 28 PAPINIANUS libro tertio decimo quaestionum. Si filius sub con- [Pon. 1, 8. B. 35, 12, 28] P F(WDQEIC)

¹ sed immemor inhumanae condicionis?

1 nihil'h'o F² | ἀδύνατος] αγνατάς Q, αρντός C, greca uel ἁγ WDEI 2 accipienda F² | hereditarium F² 3 si ss F² | manumis'sisse F² 4 libertas F² 5 instituisset F² 16 nubis] DE (in marg. P[isis] ubi) IC, nubi F², ubi F² 18 no nuerit F² 22 trientem F 23 semisses F² 25 sub condicione... 26 parere (parare F) non potest] idem Graeci: δοῦλος γηπόνος αἵρεσιν γραφεῖς κληρονόμος οὐ δύναται πληρούν

λύτην παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου B (Τίρυς) 28 potest] non potest W 32 reliqui'sse F²] | qu'aerebatur F² 34 secundus F² 37 parsprouis F² 38 hereditate m' F² 39 adasoripait] scripatis F²: ἐπιθεσθαι B (Τίρυς). 40 neque adimi] F, neque (neque om. C) dari neque adimi WDQEIC cum B (Συνορ.). κληρονομία ἐν κωδικέλλοις σύτε διδοται σύτε ἀφαιρεῖται | hereditas F

dicione heres erit et nepotes ex eo substituantur, cum non sufficit sub qualibet condicione filium heredem institui, sed ita demum testamentum ratum est, si condicio fuit in filii potestate, consideremus, numquid intersit, quae condicio fuerit adscripta, utrum quae moriente filio impleri non potuit, ueluti 'si Alexandriam ierit, filius heres esto' isque Romae decessit, an uero quae potuit etiam extremo uita momento impleri, ueluti 'si Titio decem dederit, filius heres esto', quae condicio nomine filii per alium impleri potest. nam superior quidem species condicione admittit uiuo filio nepotes ad hereditatem, qui si neminem substitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres exsisterit¹, argumento que est, quod apud Seruum quoque relatum est: quandam enim refert ita heredem institutum, si in Capitolium ascenderit, quod² si non ascendisset, legatum ei datum, eumque antequam ascenderet mortem obisse: de quo respondit Seruius condicione morte defecisse ideoque moriente eo legati diem cessisse. altera uero species condicione uiuo filio non admittit nepotes ad hereditatem, qui substituti si non essent, intestato suo heredes existerent: neque enim filius uideretur obstituisse, post cuius mortem patris testamentum destituitur, quemadmodum si exheredato eodem filio nepotes, cum filius moreretur, heredes fuissent instituti.

15

VIII.

R DE IURE DELIBERANDI R

ES

- 1 UPIANUS libro sexagesimo ad edictum. Si seruus fuerit heres institutus, [B. 85, 18, 1] E utique non ipsi praestituimus tempus ad deliberandum, sed ei cuius seruus est, quia pro nullo isti habentur apud praetorem. itemque si plurim seruus sit, utique omnibus dominis 20 praestituemus. Ait praetor: 'si tempus | ad deliberandum petet, dabo'. Cum dicit tempus f. 420' nec adicit diem, sine dubio ostendit esse in ius dicentis potestate, quem diem praestituat:
- 2 PAULUS libro quinquagesimo septimo ad edictum. itaque³ pauciores centum [B. 85, 18, 2] E dierum non sunt dandi. ²⁴
- 3 UPIANUS libro sexagesimo ad edictum. Nec non illud sciendum nonnum- [B. 85, 18, 3] E quam semel, nonnumquam saepius diem ad deliberandum datum esse, dum praetori suadetur⁴ tempus, quod primum aditus praestituerat, non suffecisse:
- 4 IDEM libro sexagesimo primo ad edictum. sed hoc impetrari non debet nisi [B. 85, 18, 4] E ex magna causa. ²⁹
- 5 IDEM libro septuagesimo⁵ ad edictum. Aristo scribit non solum creditoribus, [B. 85, 18, 5] E sed et heredi instituto praetorem subuenire debere hisque copiam instrumentorum inspicendorum facere, ut perinde instruere se possint, expediet nec ne agnoscere hereditatem.
- 1 Si maior sit hereditas et deliberat heres et res sunt in hereditate, quae ex tractu temporis deterioriora fiunt, adito praetore potest is qui deliberat sine praefudicio eas iustis pretiis uendere: qui possit etiam ea, quae nimium sumptuosa sint, ueluti iumenta aut uenalicia, 35 item ea quae mora deteriora fiant⁶, uendere, quique praeterea curaturus sit, ut aes alienum quod sub poena uel sub pretiosis pignoribus debeatur, soluatur.
- 6 GAIUS libro uicesimo tertio ad edictum prouinciale. Igitur si quidem in [B. 85, 18, 6] E hereditate sit unum oleum frumentum numerata pecunia, inde fieri debebunt impendia: si minus, a debitoribus hereditarii exigenda pecunia. quod si nulli sunt debitores aut 40 iudicem prouocent, uenire debent res superuacuae.
- 7 UPIANUS libro sexagesimo ad edictum. Ait praetor: 'Si pupilli pupillae no- [B. 85, 18, 7] E F(WDQEIC)

¹ existeret (edd.)? ² quo? ³ utique? ⁴ persuadetur? ⁵ sexagesimo (Cuiacius)?
⁶ item ea quae mora deteriora fiant dd.

2 e'st F² 3 quae mor.] que m. F⁴ isqu'a'e F² stituemos F¹ 22 potestate'm' F² 28 debe'n't
5 extra'emo F² 8 ex'stiterit F² 9 refert F² 31 herede F¹ 34 adito're' pr. F⁴ | pre-
ita] referentia F¹, refert ita F² 12 alter'a
uer'o F² | condicione F² 14 obstetisse F² 35 ueluti iumenta aut ue-
15 h'is eredes F² 17 deliberandi ind. F, libe-
randi F² 18 here'de's F² 19 e'st F² 21 pae-
nalis] oion ὑποζύγια και πράσιμα B (Tipuc.
37 pr'a etiosis F² 41 uenire'm' F² 42 p²
pilli) pupillus F²

- 'mine postulabitur tempus ad deliberandum, an expedit eum hereditatem retinere, et hoc
'datum sit: si iusta causa esse uidebitur, bona interea deminui nisi si¹ causa cognita boni
1 'uiri arbitratu uetabo'. Merito praetor impedit interim deminutionem, quamdui nomine pu-
2 pilli petitur tempus ad deliberandum. Quid sit autem 'deminui uetabo' uideamus. his uerbis
praetor non tantum alienationem impedit, uerum etiam actiones exerceri non patitur: est⁵
enim absurdum ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere, et ita Labeo
8 scribit. In causae autem cognitione hoc uertetur, an iusta causa sit, ut deminuere [8]
praetor permittat. ergo et funeris causa deminui permettit, item eorum quae sine piaculo
non possunt praeteriri. uescendi gratia aequae deminui permettit. sed et ubi urget, ex
aliis quoque causis permettere eum oportet, ut aedificia sarciantur, ne agri inculti sint, si¹⁰
qua pecunia sub poena debetur ut restituatur, ne pignora distrahanter. ex aliis quoque
iustis causis praetor aditus deminutionem permettit: neque enim sine permisso eius debet
deminutio fieri.
- 8 IDEM libro sexagesimo primo ad edictum. Si quis suus heres, posteaquam [B. 85, 13, 8 E
se abstinerit, tunc petat tempus ad deliberandum, uideamus, an impetrare debeat: magis¹⁵
que est, ut ex causa debeat impetrare, cum nondum bona nemirint.
- 9 PAULUS libro quinquagesimo octavo ad edictum. Filius dum deliberat, ali- [B. 85, 13, 9 E
menta habere debet ex hereditate.
- 10 MARCELLUS libro uicesimo octavo digestorum. Si plures gradus sint heredum [B. 85, 13, 10 E
institutorum, per singulos obseruaturum se ait praetor id quod² praefiniendo tempore de-²⁰
liberationis edicit, uidelicet ut a primo quoque ad sequentem translatâ hereditate quam
primum inueniat successorem, qui possit defuncti creditoribus respondere.
- 11 IAUOLENUS libro quarto ex posterioribus Labeonis. Qui filium libertinum [B. 85, 13, 11 S
habebat, heredem eum instituerat, deinde ita scripsera: || 'si mihi filius nullus erit, qui in f.¹⁴
'suam tutelam ueniat, tum Dama seruus liber esto': ³ is filius pupillus libertinus erat: quae-²⁵
rebatur, si Dama liber esset. Trebatius negat, quia filii appellatione libertinus quoque con-
tineretur: Labeo contra, quia eo loco uerum filium accipi oportet. Trebatii sententiam probo,
si tamen testatorem de hoc filio locutum esse appetet.

F(WDQEIC)

¹ bona interea deminui, nisi si iusta causa esse uidebitur? ² de ins. (edd.) ³ nullus nisi ins.

1 postulauit F¹ | an] ad F² | expediat] ex- hantur] distrahanter F² 12 causas F² |
peniet F² 2 uideuit F² 3 im'im'pedit F² permittat F² 14 poste'a'quam F² 17 alii-
4 uetano F² | ueruis F² 7 causae] causa F² menta' F² 21 translatam hereditate'm' F²
8 qu'a'e' F² 11 sub poena bis F² | distra- 24 in suam] insulam F²